

Vratislav Janák – Kateřina Papáková – Antonín Přichystal – Peter Kováčik
– Aleš Knápek – Petr Rataj – Jan Boček – Andrea Hořínková

BROUŠENÁ A ŠTÍPANÁ KAMENNÁ INDUSTRIE Z NEOLITICKÉHO SÍDLIŠTĚ PUSTĚJOV – „DOLNÍ ROLE“ V LETECH 2011–2012¹

Abstract

During a landscape survey in Pustějov area – ‘Dolní rokle’, which took place in 2011, 3 pieces of polished stone industry and 20 pieces of chipped stone industry were found. In mid August 2012 further excavation and surface prospection were carried out. An additional surface prospection was carried out at the end of August after ploughing. In 2012, 259 fragments of ceramic, 176 pcs of chipped stone industry, 2 pcs of polished stone industry and 6 pcs of other stone industry were gained through these activities. Also collection of 81 pieces of chipped stone industry found in the area by an archaeologist – amateur D. Fryč were included in the study. According to the dating of the ceramic fragments we can distinguish two cultures in the area – the Linear Pottery Culture (LPC) and Upper Silesian Lengyel group (ULG). During the research 90 pcs of chipped stone industry were found – 85.6% belong to the silicites from glacial sediments (SGS) and 10% to the silicites of Krakow-Czestochowa Jurassic (SKCJ). Through the additional surface prospection 86 pcs of chipped stone industry were gained. In this case there was similar representation of both the groups of material – GSS 37 pcs (44%), SKCJ 36 pcs (42.9%). Similar results show also collections of D. Fryč (37 pcs, 45.5% of SGS as well as KCJS). As we have to connect the industry from SGS mostly with Lengyel settlement and industry from SKCJ with LnC settlement, it seems that the former should be found in the northwest part of the area and the later farther in the southeast. Typological-technologic analysis of the chipped stone industry brought circumstantial evidence of quite intensive local production from both the materials – and thus in both the settlements in the area, Linear (SKCJ) and Lengyel (SGS) – and also significant distinction between them both. Blade-flake character of SKCJ industry may indicate smaller starting forms of material than in case of the markedly blade character of chipped stone industry from SGS. The analysis also showed similarity in the fine industry from both the materials. The leading types of tools (scrapers and retouched blades) are identical for both the industries and comprise the majority of the tools.

Keywords: *polished and chipped stone industry, Pustějov, surface prospection*

Lokalita, její poloha i průběh a z větší části i výsledky výzkumné sezóny 2012 jsou dostatečně popsány v 63. ročníku našeho časopisu.² Tento článek však nepodchytil z hlediska použité suroviny nálezy 3 kusů broušené kamenné industrie, získané při sběru na podzim r. 2011 a jen předběžně 2 ks této industrie při dodatečném sběru v r. 2012 (chtěli jsme při determinaci těchto 5 ks využít výbrusů a analýzy na elektronové mikroskopě CAMECA SX, její kapacita však byla na Masarykově univerzitě nadlouho dopředu rezervována) a podchytil jen z malé části v l. 2011–2012 získanou štípanou industrií (ŠI), jejíž analýza nebyla v době odevzdání do tisku zdaleka hotova a ani determinace suroviny nebyla úplná.³ Nyní již máme k dispozici kompletní výsledky pro publikaci v obou případech a věnujeme jim tuto krátkou studii a to i za cenu, že se budeme z (malé) části opakovat.

¹ Článek vznikl s podporou projektu Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě č. 15/2014 „Pustějov – Dolní role, redistribuční sídliště kultury s lineární keramikou v Oderské bráně.“

² Vratislav JANÁK – Peter KOVÁČIK – Aleš KNÁPEK – Kateřina PAPÁKOVÁ, *Neolitické sídliště v Pustějově*, ČSZM–B 63, 2014, s. 101–118.

³ K dispozici tehdy byla jen determinace surovin ze souboru ze sond a dodatečného sběru a typologicko – technologická analýza ŠI ze silicitů krakovsko – čenstochovské jury z těchto dvou souborů. Na zbytek (srv. níže v textu) jsme ještě čekali, článek však musel být podle podmínek grantového systému již odevzdán do tisku.

K výzkumu v r. 2012 se vraťme jen krátkou rekapitulací. Připomeňme, že sondy v srpnu r. 2012, které byly položeny v severozápadní části lokality na základě povrchového sběru v r. 2011, při němž jsme lokalitu identifikovali, a předběžného magnetometrického průzkumu na podzim 2011 (obr. 1), nepřinesly očekávané výsledky. Magnetometrické anomálie, naznačující přítomnost zahloubených objektů, se nepotvrdily. V celkem 17 sondách bylo zachyceno jen pět mělkých zahloubenin s bezvýznamným obsahem – snad ve všech případech šlo o přirozené terénní deprese,⁴ vyplněné hlínou šedé vrstvy dosud nejasného původu, která v mocnosti 10–30 cm následuje pod ornici (cca 20–40 mocnou) a pokrývá zřejmě značnou část povrchu sídliště. Z této vrstvy (vč. deprese) pocházela i rozhodující většina keramických nálezů ze sond. Při jejich předběžné analýze jsme konstatovali mírnou převahu keramiky hornoslezské lengyelské skupiny (HLS) nad keramikou kultury s lineární keramikou (LnK). V obou souborech ovšem výrazně převažovaly atypické fragmenty, takže jejich rozdělení mezi obě kultury bylo svým způsobem jen přibližné.⁵ Blíže datovatelných kusů bylo minimum, dostačující však k tomu, abychom starší, lineární, sídelní horizont (obr. 5: 1–4) mohli – i když s výhradou malého počtu dokladů – datovat do fáze LnK IIb (tedy rámcově synchronně se sousedními sídlišti v Bravanticích a ve Studénci⁶) a mladší, lengyelský (obr. 5: 5–9), do mladší části vývoje hornoslezské lengyelské skupiny (HLS III).⁷

Broušená kamenná industrie z r. 2011a 2012

Při povrchovém průzkumu na podzim 2011 byly nalezeny fragmenty dvou kopytovitých klínů a fragment plankonvexní sekery, všechny tři blízko sebe; jsou již uloženy ve sbírkách Muzea Novojičínska v Novém Jičíně. Klíny lze zařadit k typu středně vysokých podle Sl. Vencla⁸ a všechny tři kusy datovat do LnK (obr. 2: 1–3). I ony byly petrograficky determinovány. Byla změřena jejich magnetická susceptibilita, u všech velmi podobná, pohybující se v rozmezí 0,450 – 0,645 x 10⁻³ SI, což souhlasí s hodnotami, udávanými pro metabazity typu Jizerské hory,⁹ z něhož jsou všechny tři kusy s velikou pravděpodobností až jistotou vyrobeny. Fragment klínu A 1806 byl zkoumán jen pod stereomikroskopem, bez výbrusu (obr. 2: 1).¹⁰ Z fragmentů klínu A – 1805 (obr. 2: 2) a sekery A 1807 (obr. 2: 3) byly zhotoveny leštěné petrografické výbrusy a zkoumány pod polarizačním mikroskopem. Fragment klínu A 1805 byl analyzován také na elektronovém mikroanalýzátoru CAMECA SX100

⁴ Nelze zcela vyloučit, že alespoň jedna zahloubenina objektem byla (pracovně označena jako obj. 0503), ale její výplň (K 103) se nelišila od šedé vrstvy a inventář – několik atypických střepů, nejspíše lengyelských, 5 ks ŠI ze silicitů glacienních, 1 ks ze silicitů krakovsko – čenstochovské jury a 1 ks nerozhodný – byl bezvýznamný (srv. V. JANÁK – P. KOVÁČIK – A. KNÁPEK – K. PAPÁKOVÁ, *Neolitické*, s. 102–103).

⁵ Ve zmiňovaném článku uvádíme 143 ks HLS, tj. 55,2% a 116 ks LnK, tj. 44,8% z celkového počtu 259 získaných střepů (V. JANÁK – P. KOVÁČIK – A. KNÁPEK – K. PAPÁKOVÁ, *Neolitické*, s. 103–104). Analýza keramiky, získané v r. 2013 z objektů (1059 ks ze 12 sídlištních jam), které všechny náležely LnK, bez prokazatelné intruze mladšími nálezy, ukázala tak velkou technologickou variabilitu, že jsme raději upustili i u atypické keramiky z nadložních vrstev od pokusu rozdělit ji mezi obě kultury (srv. níže v textu). To ovšem značně relativizuje i čísla, uváděná pro rok 2012.

⁶ Srv. T. KRASNOKUTSKÁ, *Sídliště kultury s lineární keramikou v Bravanticích, okres Nový Jičín*, Ročenka 2008, Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, Olomouc 2009, s. 39–52; V. JANÁK – A. KNÁPEK – K. PAPÁKOVÁ, *Sídliště ve Studénci v kontextu osídlení kultury s lineární keramikou v Oderské bráně*, Přehled výzkumů 52-1, 2011, s. 51–73.

⁷ V. JANÁK – P. KOVÁČIK – A. KNÁPEK – K. PAPÁKOVÁ, *Neolitické*, s. 105.

⁸ Slavomil VENCL, *Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě*. Sborník Národního muzea v Praze. Historica, svazek XIV, 1960, čís. 1-2, s. 24–25.

⁹ A. PŘICHYSTAL, *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*, Brno 2009, s. 177.

¹⁰ Je vyroben z metabazitu bohatého na jehličkovitý amfibol a živec a jeho magnetická susceptibilita dosahuje hodnot 0,500 – 0,516 x 10⁻³; obojí ukazuje k typu Jizerské hory.

v Laboratoři elektronové mikroskopie a mikroanalýzy na PřF MU v Brně za pomoci operátora P. Gadase.¹¹

V sondách z r. 2012 nebyla získána žádná BI, z dodatečného sběru pocházejí dva kusy – nevelká plochá a tenká kopytovitá sekerka, s asymetrickým ostřím a poškozeným snad obhlým týlem bez problémů datovatelná do LnK (obr. 3) a fragment velké plankovexní sekery, sekundárně navrtnaný na ploché straně a typologicky datovatelný nejspíše také do LnK (obr. 4). Kopytovitá sekerka má vysokou magnetickou susceptibilitu (naměřeno kolem $19,8 \times 10^{-3}$ SI, skutečná hodnota bude výrazně vyšší, neboť sekerka má mocnost jen kolem 1 cm). Tato hodnota dobře odpovídá metabazitům ze Želešic u Brna a tamější původ potvrzuje i složení horniny.¹² Magnetická susceptibilita druhého kusu – fragmentu velké sekery – dobře koresponduje svou nižší hodnotou, kolísající v rozmezí $0,603 - 0,645 \times 10^{-3}$ SI s údaji pro metabazity Jizerských hor¹³ a také prohlídka výbrusu pod stereomikroskopem potvrdila metabazit typu Jizerské hory jako velmi pravděpodobný materiál fragmentu.¹⁴

Štípaná kamenná industrie z let 2011–2012

Nevelký soubor ŠI byl získán na „Dolní roli“ již na podzim r. 2011 při povrchovém průzkumu, při kterém byla lokalita rozpoznána. Většinou jistě pochází z její severozápadní části a dohromady čítá pouhých 20 ks ŠI. Ostatní povrchové nálezy ŠI pocházejí z prostoru celé lokality.¹⁵ Jde jednak o soubor (celkem 84 ks ŠI), shromážděný posluchači archeologie Slezské univerzity při jednodenním sběru na podzim 2012, již po skončení sondážního výzkumu, jednak o soubor 81 ks ŠI, který při několika návštěvách na lokalitě nasbíral milovník archeologie D. Fryč z Hladkých Životic. Poslední složkou nálezů je soubor 90 ks ŠI, získaný v r. 2012 sondách, položených v této sezóně výhradně v severozápadní části lokality. Vzhledem k tomu, že ani v sondách nebyl zjištěn žádný zahloubený objekt, který by bylo možno bezpečně interpretovat jako intencionálně zahloubenou sídlištní jámu, mají všechny nálezy – obecně vzato - vypovídací hodnotu sběrů. Zdánlivě by tedy stačilo hodnotit všechnu ŠI vcelku, ovšem její analýza po jednotlivých souborech přináší některé důležité poznatky, které hodnocení ŠI jako celku – byť se statistickou relevancí, vzhledem k sumárnímu počtu (275 ks), vyšší než mají jednotlivé dílčí soubory – přinést nemůže.

¹¹ Výbrus ze sekery A 1807 ukázal pod polarizačním mikroskopem vzhled charakteristický pro metabazity z Jizerských hor. Hojně jehličkovité amfiboly jsou seskupeny do shluků s radiálně paprscitou strukturou, takže běžně rostou napříč foliací a tím vylepšují pevnost horniny. V centrálních částech těchto shluků bývá pozorován druhý typ amfibolu (hornblend). Méně zastoupené živce tvoří místy protáhle čočkovité útvary. Rudní minerál je často nashromážděn paralelně s foliací, výjimečně tvoří až žilkovitý útvar. Podle magnetické susceptibilitu horniny ($0,448 - 0,473 \times 10^{-3}$ SI) je zřejmě, že se jedná převážně o ilmenit. Vzácně byla zaznamenána drobná alotriomorfní zrna křemene. Původ z Jizerských hor můžeme mít za téměř jistý také u klínu A 1805, který kromě trochu vyšší, ale odpovídající magnetické susceptibilitu ($0,542 - 0,635 \times 10^{-3}$ SI) má už i pohledově zřetelnou foliací, která je charakteristická pro metabazity z Jizerských hor. Analýza na mikrosondě ukázala jehličkovité amfiboly, ilmenit s inkluzemi magnetitu, ilmenit je místy rutilizovaný. Občas byl zjištěn i křemen, jemně šupinkatý muskovit, akcesoricky apatit a zcela výjimečně spinel. Nepodařilo se však nalézt živce (bazické plagioklasy), které v dalších zkoumaných výbrusech metabazitů Jizerských hor (jeden ze Studěnky, dva z Pustějova) nalezeny byly. V případě klínu A 1805 odpovídají amfiboly složením aktinolitu až aktinolitickému ferohornblendu. Je tedy vysoce pravděpodobné, že se jedná o horninu, kterou starší němečtí autoři v Jizerských horách dokonce porovnávali s nefritem, ale zřejmě představuje jen anomálně amfibolem bohatý typ v rámci zdejších metabazitů.

¹² Leštěný petrografický výbrus byl zkoumán pod polarizačním mikroskopem. Nápadné je nejen množství drobného rudního minerálu ale místy i velké metakrystaly. Velmi jemně jehličkovitý amfibol neroste napříč foliací, ale je uspořádán výhradně paralelně s ní.

¹³ A. PŘICHÝSTAL, *Kamenné suroviny*, s. 177.

¹⁴ Podle ní jde o metabazit, bohatý na jehličkovitý amfibol.

¹⁵ Přesněji řečeno, z pole až po náslep tratí; zda lokalita pokračuje i za ním, dosud nevíme (srv. V. JANÁK – P. KOVÁČIK – A. KNÁPEK – K. PAPAČOVÁ, *Neolitické*, s. 101.

V agregátu ŠI z l. 2011–2012 můžeme vydělit podle použitých surovin tři skupiny - silicity krakovsko – čenstochovské jury (SKČJ), silicity z glacienních sedimentů (SGS) a jako třetí skupinu kusy, které zahrnujeme do rubriky neidnf. (=surovina neidentifikovatelná), totiž ty, u nichž není možno přesně určit, zda náležejí k SKČJ nebo SGS (žádnou další surovinu nelze v nálezech prokázat) nebo jsou vůbec neurčitelné (obvykle kvůli přepálení). Jejich zastoupení (počty kusů a procentní podíly) v jednotlivých souborech demonstruje Tab. 1. Z ní je patrné, že v souboru z r. 2011 dosti výrazně převládá SGS (60 %) nad SKČJ (30 %); statistická relevance tak malého souboru je ovšem mizivá.

Původ	Celkem (100%)	SKČJ	SGS	neidnf.
Sběr 2011	20 ks	6 ks (30 %)	12 ks (60%)	2 ks (10%)
Sondy 2012	90 ks	9 ks (10 %)	77 ks (85,6%)	4 ks (4,4 %)
Sběr 2012	84 ks	36 ks (42,9%)	37ks (44 %)	11 ks (13,1%)
Sběry D.Fryč	81 ks	37ks (45,5%)	37 ks (45,5%)	7 ks (9 %)
Celkem 2011–2012	275 ks	88 ks (32 %)	163 ks (59,3%)	24 ks (8,7 %)

Tab. 1. Zastoupení surovin v nálezech, získaných v l. 2011–2012

Zdá se však, že situaci v severozápadním sektoru lokality svým způsobem odráží, protože v souboru ŠI ze sond v r. 2012 (obr. 6), který pochází *výhradně* z této části lokality a jehož statistická reprezentabilita je při počtu 90 ks mnohem vyšší, je převaha SGS (85,6%) nad SKČJ (10 %) zcela jednoznačná. Úplně jiný obraz poskytují naproti tomu zbylé dva soubory, které reprezentují *celou* lokalitu, nejen její severozápadní část, a v nichž je procentuální zastoupení obou základních surovin vyrovnané. V souboru ze sběru po orbě na podzim 2012 (84 ks) je 44% SGS a 42,9 % SKČJ, v souboru ze sběrů Fryčových (81 ks) je SKČJ 45,5 % a SGS také 45,5 %. Hodnotíme-li nálezy z l. 2011–2012 jako celek, pak je ovšem zastoupení SKČJ díky váze souboru ze sond nižší – 32 % (88 ks) proti 59,3 % SGS (163 ks).¹⁶

¹⁶ Při dodatečném sběru v r. 2012 byl získán rovněž fragment silicitové sekery, vyrobený z SGS (obr. 8:10), který jsme do statistiky nezahrnuli. Vzhledem k přítomnosti – ovšem zcela výjimečné – sekerovitých artefaktů nadvou sídlišť k s. LnK v jižním Polsku – ve Slezsku jsou to Gniechowice (Jacek LECH, *Najstarszy przemysł krzemieny wspólnot wczesnorolniczych w dorzeczu Odry. Materiały kultury ceramiki wstęgowejrytej z Gniechowice i Starego Zamku. Silesia Antiqua* 27, 1985, s. 70) a v Malopolsku Olszanica (S. MILISAUSKAS, *Archaeological investigations on the Linear Culture village on Olszanica*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 46) – která se obvykle vykládá jako napodobení běžných seker z jiných homin (J. LECH, *Najstarszy*, s. 79–80), a snad polotovarů malých sekerky na pozdnělengyelském sídlišťiv Cieszyně–Krasné (Bogusław CHORAŻY – Bożena CHORAŻY, *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 14 w Cieszynie–Krasnej, województwośląskie. Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 1999–2000*, Katowice 2002, s. 100; byl by to ovšem jediný případ v celé lengyelské oikumeně), nelze zcela vyloučit její příslušnost k jednomu či druhému neolitickému sídlišťi. Ovšem v našem případě jde o typicky eneolitický tvar, s obdélným symetrickým průřezem, dobře vyhlazenými širšími stranami a nehlazenými boky, běžný zejména v kultuře nálevkovitých pohárů, ale např. i v kultuře kulovitých amfor. Proto bude nejlépe spojovat fragment z Pustějova s pozdější jednorázovou aktivou na lokalitě dávno již opuštěné.

1. Pustějov – „Dolní role“. Plocha magnetometrického průzkumu. Podkladové foto P. Rataj

Nálezy keramiky dokládají, že na lokalitě bylo nejen sídliště LnK, ale i sídliště lengyelské a ŠI tak náleží dvěma kulturám. Přidělit jednotlivé kusy jedné či druhé z nich je však v tomto případě obtížné, protože nálezy nejsou datovatelné ani kontextem a všechny mají prakticky hodnotu sběru. Rovněž typologie je málo platná, protože industrie z obou surovin si je velmi podobná – drobnovará (čepelky s délkou nad 40 mm nejsou časté), čepelky a čepelky jsou dochovány většinou ve zlomech (intencionálních či neintencionálních), jádra takřka všechna zbytková, příp. jde o zlomky a i škála nástrojů je z největší části shodná. Posledním momentem, který „jakéstkés“ kulturní rozlišení umožňuje, je použitá surovina. Z toho, co o dynamice zastoupení obou relevantních surovin v neolitu horního Poodří víme, vyplývá následující: v souborech ŠI, náležejících LnK, hrají význačnou roli obě suroviny, podíl jiných surovin je marginální. Zastoupení SKČJ i SGS dosahuje – s výjimkou zvláštních případů – desítek procent, a i když někdy převažuje ta, jindy ona surovina, rozdíly nebývají příliš velké. V souborech, náležejících na konec lengyelského vývoje (kam ukazuje keramika HLS z Pustějova), však SGS doslova dominují, zastoupení SKČJ (pokud se vůbec vyskytnou) se dostává na úroveň jiných doplňkových surovin, jeho výše může obná-

šet nejvýše několik málo procent.¹⁷ Z toho můžeme vyvodit závěr, že k. s LnK náleží všechna (nebo téměř všechna) industrie vyrobená z SKČJ a také část industrie, vyrobené z SGS, která by však neměla překročit 10–15 %, podle výše zastoupení SGS na soudobých sousedních lokalitách mikroregionu LnK ve Studénce a Bravantících, které jsou monokulturní.¹⁸ Naopak takřka výhradně z SGS by měla být vyrobená lengyelská industrie, protože užití SKČJ v této době v Poodří i dále na západ už takřka zcela vymizelo. U jednotlivých kusů je samozřejmě záměna vždy možná, ale můžeme se pokusit využít statistického potenciálu jednotlivých dílčích souborů. Rozhodující převaha SGS v ŠI ze sond (naznačena i v malém souboru z r. 2011), tedy ze sz. části lokality, zatímco ve zbylých dvou souborech je poměr SKČJ a SGS prakticky vyrovnán, napovídá, že právě do sz. sektoru lokality zasahovalo sídliště LnK nejspíše jen okrajově. Je ho nutno hledat dále na jihu, příp. na východě; v severozápadní části snad převažuje osídlení lengyelské, i když ani zde nebyly spolehlivé lengyelské objekty dosud zachyceny.

Druhým sledovaným fenoménem je počet kusů s dochovanou kůrou (srv. Tab. 2)

Původ	SKČJ celkem	Z toho s kůrou	SGS celkem	Z toho s kůrou	Neidnf.	Z toho s kůrou
Sběr 2011	6 ks	3 ks 50 %	12 ks	4 ks 33,3 %	2 ks	1 ks 50 %
Sondy 2012	9 ks	6 ks 66,6 %	77 ks	8 ks 10,4 %	4 ks	-
Sběr 2012	36 ks	23 ks 63,9 %	37 ks	9 ks 24,3 %	8 ks	-
Sběry D.Fryč	37 ks	13 ks 35,1 %	37 ks	4 ks 10,8 %	7 ks	-
Celkem 2011–2012	88 ks 100 %	45 ks 51,1 %	163 ks 100 %	25 ks 15,3 %	24 ks 100 %	1 ks 4,1 %

Tab. 2. Zastoupení kusů s kůrou (vč. jader) v nálezech, získaných v l. 2011–2012, podle suroviny

Ve všech souborech i v celkovém saldu je procentuální podíl kusů s kůrou u SKČJ výrazně, až několikanásobně, vyšší než u SGS (v celkovém saldu jde o více než trojnásobek). To signalizuje, že výchozí forma suroviny SKČJ (kterou musíme spojovat takřka výhradně s LnK) by měla být nejspíše mnohem méně odkorována než výchozí forma suroviny SGS. Enormní podíl kusů s kůrou (obr. 7:3; 8:9; 10:1; 11:1-2) v celkovém počtu artefaktů z SKČJ (45 z 88 ks, tedy 51,1 %, po odečtení 15 ks jader 34,1 %) a nedostatek úštěpů, které je možno přímo spojit s úpravou jader (3 ks ?), navíc naznačuje, že krakovská surovina mohla přicházet na lokalitu, přinejmenším zčásti, v podobě konkréci jen v nejnútnejší míře dekortikovaných a v této podobě tam byla i sbíjena. Možná to byl v mikroregionu obecný jev. Z povrchového sběru na dosud nezkoumané lokalitě Hladké Životice – „Velká strana“ pochází jádro – konkrce SKČJ, jejíž neodtěžená část je pokryta drsnou kůrou. D. Fryč

¹⁷ Srv. V. JANÁK – A. PŘICHYŠTAL, *Distribuce silicítů krakovsko – čenstochovské jury na Moravě a v Horním Slezsku v neolitu a na počátku eneolitu*, Památky archeologické 98, 2007, s. 7–10, 16–18.

¹⁸ Zastoupení SGS ve Studénce činí 8,6 % (V. JANÁK – A. KNÁPEK – K. PAPÁKOVÁ, *Sídliště*, s. 57) a v Bravantících 14,1 % (M. MONÍK, *Analysis of chipped and polished stone industries from the LBK settlement at Bravantice*. In: Cheben, I. – Soják, M. (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2010*. Nitra 2013, s. 198).

získal při sběrech na další nezkoumané lokalitě - na okraji intravilánu Kujav – otloukač z kulovité konkrece SKČJ, z malé části snad odtěžené.

Kolekci kamenné štípané industrie z Pustějova – Dolní role je možné označit jako čepelovo-ústěpovou. Polotovary byly získávány nejspíše z připravených jader, která tvořila 13% z celkového počtu kolekce. Jádra byla v pokročilém stádiu exploatace, téměř vytěžená nebo ve fragmentech a až na jeden kus byla získána povrchovými sběry. Surovinově převažovala jádra ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (obr. 10:1-3; 11:1-3) a to v poměru cca 2:1 vůči jádrům ze silicitů z glacienních sedimentů (obr. 9:3).

Asi 2/5 jader byly nalezeny při povrchových sběrech na poměrně malé ploše (40 x 40 m) v jihozápadní části lokality, což by mohlo naznačovat, že se někde v těchto místech nacházela povrchová dílna na výrobu kamenné štípané industrie. Ovšem v případě, že lokalita leží na dlouhodobě oraném poli, jako „Dolní role“, může jít nanejvýše o velmi slabou indicii pro podobnou úvahu.

Těžba čepelovo-ústěpové industrie probíhala na jádrech, která měla nejčastěji jednu podstavu upravenou jedním úderem a jednu těžní plochu (obr. 9:2; 10:3; 11:3). Asi jedna čtvrtina jader měla podstavy dvě a v závěrečné fázi exploatace sloužila zejména k odbíjení úštěpů. Jádra se dvěma podstavami a také silně vytěžené zbytky jader ukazují na snahu získat co nejvíce suroviny.

Skupina nástrojů (sem počítáme i nečetné polotovary, vykazující známky opotřebování) byla sledována v několika ohledech. Procentuální podíl nástrojů vcelku odpovídá procentuálnímu zastoupení surovin, jak v jednotlivých souborech, tak i v celkovém počtu (srv. tab. 3). Nevelké disonance (zejména vyšší zastoupení nástrojů mezi SKČJ a nižší ve skupině neidentifikovatelných) mohou být docela dobře náhodné.

Původ	Nástrojů a opotřebených polotovarů Celkem	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Sběr 2011	6 ks (100 %)	2 ks (33,3%)	4 ks (66,6%)	-
Sondy 2012	13 ks (100 %)	1 ks (7,7 %)	12ks (92,3%)	-
Sběr 2012	14 ks (100 %)	7 ks (50 %)	6 ks (42,9 %)	1ks (7,1 %)
Sběry D.Fryč	34 ks (100 %)	17 ks (50%)	16 ks (47 %)	1 ks (3 %)
Celkem 2011–2012	67 ks (100 %)	27 ks (40,3%)	38ks (56, 7 %)	2 ks (3 %)

Tab. 3. Zastoupení nástrojů a opotřebených polotovarů podle surovin v nálezech, získaných v l. 2011–2012

Výraznější disonanci ukazuje statistika polotovarů, použitých k výrobě nástrojů (tab. 4). Zatímco mezi nástroji z SGS je zhruba čtyřnásobek nástrojů na čepelích než nástrojů na úštěpech (poměr 29 : 8), u SKČJ je počet kusů v obou skupinách zcela vyrovnán (13 : 13). Industrie z SKČJ (již můžeme takřka všechnu ztotožnit s industrií k. s LnK) má tedy v plném slova smyslu charakter čepelovo - úštěpový, industrie z SGS (a tedy do značné míry industrie lengyelská) se zdá být především čepelová.

Nástroj/opotřebený polotovar	SKČJ	SGS	neidnf.
Čepele	13 ks	29 ks	2 ks
Úštěpy	13 ks	8 ks	-
Extra classes (úštěp/čepel, fragment)	1 ks	1 ks	-
Celkem	27 ks	38 ks	2 ks

Tab.4. Skladba nástrojů/upotřebených polotovarů z hlediska typu polotovaru v nálezech, získaných v l. 2011–2012

Pokud jde o typologickou skladbu nástrojů, je demonstrována pro jednotlivé soubory na tab. 5–8, pro lokalitu jako celek pak na tab. 9.

Nástroj	Celkem kusů	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Škrabadlo na čepeli s retuší	1 ks	-	1 ks	-
Škrabadlo na úštěpu	1 ks	1 ks	-	-
Retušovaný úštěp	1 ks	-	1 ks	-
Drasadlo na úštěpu s retuší	1 ks	-	1 ks	-
Drasadlo na úštěpu	1 ks	1 ks	-	-
Oškrabovač	1 ks	-	1 ks	-
Celkem	6 ks	2 ks	4 ks	-

Tab. 5. Skladba nástrojů podle surovin v souboru ze sběru 2011

Nástroj	Celkem	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Retušovaná čepel	3 ks	1 ks	2 ks	-
Škrabadlo na čepeli	3 ks	-	3 ks	-
Škrabadlo na fragmentu	1 ks	-	1 ks	-
Vrub na čepeli	4 ks	-	4 ks	-
Vrub na úštěpu	1 ks	-	1 ks	-
Vrtáček na čepeli s retuší	1 ks	-	1 ks	.
Celkem	13 ks	1 ks	12 ks	-

Tab. 6. Skladba nástrojů podle surovin v souboru ze sond 2012

Nástroj	Celkem	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Retušovaná čepel	4 ks	1 ks	3 ks	-
Retušovaný úštěp	2 ks	2 ks	-	-
Škrabadlo na čepeli	3 ks	-	2 ks	1 ks
Škrabadlo na úštěpu	2 ks	2 ks	-	-
Vrub na čepeli	1 ks	1 ks	-	-
Vrub na úštěpu	1 ks	-	1 ks	-
Drasadlo na úštěpu	1 ks	1 ks	-	-
Celkem	14 ks	7 ks	6 ks	1 ks

Tab. 7. Skladba nástrojů v souboru ze sběru 2012

Nástroj/opotřeбенý polotovar	Celkem	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Škrabadlo na čepeli	7 ks	5 ks	2 ks	.
Škrabadlo na čepeli s retuši	2 ks	1 ks	-	1 ks
Retušovaná čepel	8 ks	2ks	6 ks	-
Škrabadlo na úštěpu	4 ks	2 ks	2 ks	-
Oškrabovač	2 ks	2 ks	-	-
Retušovaný úštěp	1 ks	1 ks	-	-
Úštěp se zoubky (možná nezáměrnými)	1 ks	1 ks	-	-
Škrabadlo na úštěpu/čepeli	1 ks	1 ks	-	-
Rydlo na čepeli	4 ks (z nich 1 pochybný)	-	4 ks	-
Čepel bez retuše se stopami opotřebování	3 ks	2 ks	1 ks	-
Úštěp bez retuše se stopami opotřebování	1 ks	-	1 ks	-
Celkem	34 ks	17 ks	16 ks	1 ks

Tab. 8. Skladba nástrojů/použitých polotovarů v souboru ze sběrů D. Fryče

Nástroj/upotřebený polotovar	Celkem	Z toho SKČJ	Z toho SGS	Z toho neidnf.
Škrabadlo na čepeli	13 ks	5 ks	7 ks	1 ks
Škrabadlo na čepeli s retuší	3 ks	1 ks	1 ks	1 ks
Škrabadlo na úštěpu	7 ks	5 ks	2 ks	-
Škrabadlo na úštěpu/čepeli	1 ks	1 ks	-	-
Škrabadlo na fragmentu	1 ks	-	1 ks	-
Retušovaná čepel	15 ks	4 ks	11 ks	-
Retušovaný úštěp	4 ks	3 ks	1 ks	-
Drasadlo na úštěpu	2 ks	2 ks	-	-
Drasadlo na úštěpu s retuší	1 ks	-	1 ks	-
Oškrabovač	3 ks	2 ks	1 ks	-
Vrub na čepeli	5 ks	1 ks	4 ks	-
Vrub na úštěpu	2 ks	-	2 ks	-
Vrtáček na čepeli s retuší	1 ks	-	1 ks	-
Rydlo na čepeli	4 ks (z nich 1 pochybný)	-	4 ks	-
Úštěp se zoubky (možná nezáměrnými)	1 ks	1 ks	-	-
Čepel bez retuše se stopami opotřebenosti	3 ks	2 ks	1 ks	-
Úštěp bez retuše se stopami opotřebenosti	1 ks	-	1 ks	-
Celkem	67 ks	27 ks	38 ks	2 ks

Tab. 9. Skladba nástrojů/upotřebených polotovarů v nálezech, získaných v l. 2011–2012

V obou surovinových skupinách jsou vedoucími typy škrabadla (obr. 7:8; 8:5) – 12 ks (44,4 % nástrojů) u SKČJ a 11 ks (28, 9% nástrojů) u SGS a retušované čepele, příp. úštěpy (obr. 8: 1,3) – 7 ks (25, 9% nástrojů) u SKČJ a 12 ks (31,6 % nástrojů) u SGS, což dohromady představuje 70,3 % všech nástrojů z SKČJ a 60,5 % všech nástrojů z SGS. Kdybychom k tomu připočetli neretušované polotovary se stopami opotřebenosti, procenta se ještě o maličko zvýší. Z dalších typů jsou zastoupeny ve větším počtu ještě vruby (celkem 7 ks, 5ks na čepelích a 2ks na úštěpech), ostatní typy od 1 do 4 ks. Ze 7 ks vrubů je 6 ks z SGS (obr. 7:8) a pouze 1 ks z SKČJ (obr. 8:6), přitom 5 ks z nich – všechny z SGS - pochází ze souboru, získaného v sondách, tedy v severozápadní části lokality. Vruby se tedy snad pojí především s lengyelskou ŠI. Z SGS jsou vyrobena také všechna rydla (4 ks, arci jeden z nich pochybný), pocházejí ovšem ze sběrů D. Fryče, takže mohla být získána kdekoli na lokalitě. Také vrtáček je vyroben z SGS a pochází ze souboru ze sond, jde ovšem o jediný kus. Poznamenejme ještě, že v obou skupinách se výjimečně objeví artefakty se „srpovým“ leskem – na 1 čepeli z SKČJ, na 1 čepeli a 1 retušované čepeli z SGS.

Surovina	Nástroje a opotřebené polotovary	Čepele a jejich zlomky	Jádra a jejich zlomky	Úštěpy a odpad	Extra classes	Celkem
SKČJ	28 ks (31,8 %)	21 ks (23,9 %)	15 ks (17 %)	19 ks (21,6 %)	5 ks (5,7 %)	88 ks (100 %)
SGS	37 ks (22,7 %)	54 ks (33,1 %)	8 ks (4,9 %)	45 ks (27,6 %)	19 ks (11,7 %)	163 ks (100 %)

Tab.10. Skladba nástrojů a opotřebených polotovarů z SKČJ a SGS v nálezech, získaných v letech 2011–2012, z hlediska hlavních morfologických skupin

Pokusíme-li se roztrdit nálezy podle hlavních morfologických skupin,¹⁹ dospějeme k výsledkům, které demonstruje tab. 10. Proti obvyklým analýzám tohoto druhu jsme vytvořili rubriku „extra classes“, pro kusy, u nichž nelze rozhodnout mezi druhou a čtvrtou skupinou (fragments a čepel/úštěpy, na kterých nejsou nástroje). Ani v jednom případě nemá význam rozhodující, i když u SGS obnáší poměrně značnou část – 11,7% - celkového počtu nálezů (u SKČJ je to podstatně méně – 5,7 %). Skupina SKČJ vykazuje značně vysoké zastoupení nástrojů a nižší, i když stále dosti vysoké zastoupení čepelí (dohromady 55,7 % z celkového počtu) a velice nízké procento skupiny úštěpy a odpad, na druhé straně nebývale vysoké zastoupení jader (obr. 9: 1,2,4; obr. 10–11). Kdybychom pod touto skupinou hledali industrii LnK, museli bychom počítat s 10–15 % SGS a tedy přiblížit ji v tomto poměru skupině SGS. Pravděpodobně by pokleslo zastoupení nástrojů, ale i kdyby to bylo o několik málo procent, stále by zůstávalo velmi vysoké. U dalších skupin, zejména u čepelí, by se procentuální zastoupení pravděpodobně o něco zvýšilo. Celkový obraz by se tedy změnil, ale nikoli zásadně. Stále by platilo, že zejména vysokým procentem nástrojů a nízkým procentem odpadu se blíží sídlištím odběratelským, na druhé straně nebývale vysoké zastoupení jader přibližuje „Dolní roli“ zpracovatelským sídlištím. Výrobu na místě, pravděpodobně intenzivní, naznačuje i vysoké procento kusů se zbytky kůry (i oněch 34,1 % je vysoce nadprůměrných). Zdá se tedy, že alespoň nálezy z l. 2011–2012 nedovolují sídliště LnK z hlediska zastoupení hlavních morfologických skupin jednoznačně charakterizovat a zařadit do některé ze skupiny běžně užívaného schématu.

Pro skupinu SGS je příznačné vysoké zastoupení především čepelí a i nástrojů (obr. 7:1, 7:8; 8:3; 8:5; 8:7; 8:8 – dohromady 55,8 % celkového počtu) a naproti tomu až překvapivě nízké zastoupení skupiny úštěpy a odpad; zastoupení jader (obr. 9:3) odpovídá průměru. Kdybychom pod touto skupinou hledali lengyelskou ŠI, kde „kontaminace“ SKČJ bude sotva větší než několik málo procent, tato charakteristika by zůstala v zásadě platná. Zřejmě by o něco kleslo zastoupení především čepelí, procentuálně méně by bylo snad i odpadu, a o něco málo by se zvýšilo zastoupení zejména nástrojů a o maličko i jader. Ale základní obraz by se opět v zásadě nezměnil. Zejména vysoké zastoupení čepelí a nízké procento odpadu naznačuje odběratelský charakter sídliště, stejným směrem snad ukazuje i nižší počet kusů s kůrou. Na druhé straně je mezi polotovary 19 ks (11,7 %) technologických (tj. přímo s procesem sbíjení souvisejících) úštěpů či čepelí (obr. 7:1, 7:5).²⁰ Ovšem pro sídliště

¹⁹ K definici hlavních morfologických skupin, jejichž vzájemný poměr by měl naznačovat, zda sídliště inklinují, pokud jde o ŠI, k vlastní výrobě či spíše k odběratelskému charakteru, srv. pro k. s LnK naposledy I. MATEICIUCOVÁ, *Talking stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC*. *Dissertationes archaeologicae Brunenses Pragensesque* 4, Brno 2008, s. 99–102, s lit.

²⁰ U ŠI z SKČJ je zastoupení technologických artefaktů o něco vyšší (14 ks, tj. 15,9 %).

v malém izolovaném uskupení, daleko od tradičních sídelních území, usazeném přímo na zdrojích suroviny, se zdá odběratelský charakter málo pravděpodobný. Teoreticky nelze ovšem vyloučit model, v němž z několika současných sídlišť jedno vyrábí pro ostatní, protože o poměrech na zbylých lengyelských sídlištích v mikroregionu nevíme vlastně takřka nic, velmi pravděpodobná se zdá být pouze jejich rámcová současnost uvnitř širšího horizontu závěru lengyelského vývoje (HLS III – IV?). Ale i v tomto případě bude nejspíše lépe se s charakteristikou z hlediska zastoupení hlavních morfologických skupin prozatím zdržet.

2. Pustějov – „Dolní role“. Sídliště kultury s lineární keramikou a hornoslezské lengyelské skupiny. Broušená industrie kultury s lineární keramikou a její zlomky. 1 - 3: povrchový sběr 2011. Foto A. Knápek

Analýza ŠI, získané v l. 2011–2012 tedy přinesla několik závažných zjištění:

1. Mezi poměrem zastoupení obou rozhodujících surovin (SKČJ a SGS) v souborech ŠI, získaných v severozápadní části lokality a souborech, získaných sběrem po celé ploše lokality, je diametrální rozdíl. V prvních mnohonásobně převažuje SGS nad SKČJ, ve druhých je poměr obou surovin zhruba vyrovnán. Protože analýza keramiky prokázala, že na lokalitě existují dva sídlištní horizonty – starší, náležející střednímu stupni kultury s LnK, nejspíše fázi LnK IIb a mladší, náležející mladší části lengyelského vývoje v Poodří, nejspíše fázi HLS III, možná s přesahem do fáze HLS IV, a protože víme, že podle dosavadních poznatků by měla na sídlišti LnK vysoko převažovat SKČJ a naopak na lengyelském sídlišti zase SGS (přičemž tam SKČJ dokonce nemusí být vůbec zastoupeny), logicky se nabízí předpoklad, že v severozápadní, resp. severní části lokality je situováno především lengyel-

ské sídliště (což ovšem musí potvrdit zahloubené objekty, které z této části lokality dosud chybějí úplně), a že pozůstatky sídliště LnK nutno hledat níže po svahu, v jihovýchodní, resp. jižní části lokality.

2. Analýza ŠI z hlediska typologicko – technologického přinesla indicie pro dosti intenzivní místní výrobu z obojí suroviny – a tedy zřejmě na obou osadách na lokalitě, lineární (SKČJ) i lengyelské (SGS) – ale zároveň také závažný rozdíl mezi oběma. Striktně čepelovo – úštěpový charakter industrie z SKČJ ukazuje snad na menší výchozí formy suroviny než v případě výrazně čepelového charakteru ŠI z SGS, i když jistě i jiná vysvětlení jsou možná. Nadpoloviční zastoupení kusů s kůrou a nedostatek úštěpů, souvisejících s přípravou jader, činí reálnou možnost, že sem byly od zdrojů na Krakovsku dodávány – přímo, příp. prostředkovanou směnou nelze při současném stavu poznání akceptovat²¹ – konkrétně jen minimálně odkorované, z menší části snad vůbec v původním stavu (?), s nimiž se zde dále pracovalo. Naopak podstatně nižší procento kusů s kůrou mezi ŠI z SGS naznačuje sbíjení z obvykle v mnohem větší míře odkorovaných jader a to jak na osadě HLS, tak i na osadě LnK. I zde mohlo být ovšem příčin více, např. větší velikost sbíraných místních konkrécií SGS proti importovaným konkréciím SKČJ, jejichž délka asi jen výjimečně přesáhla 10 cm.

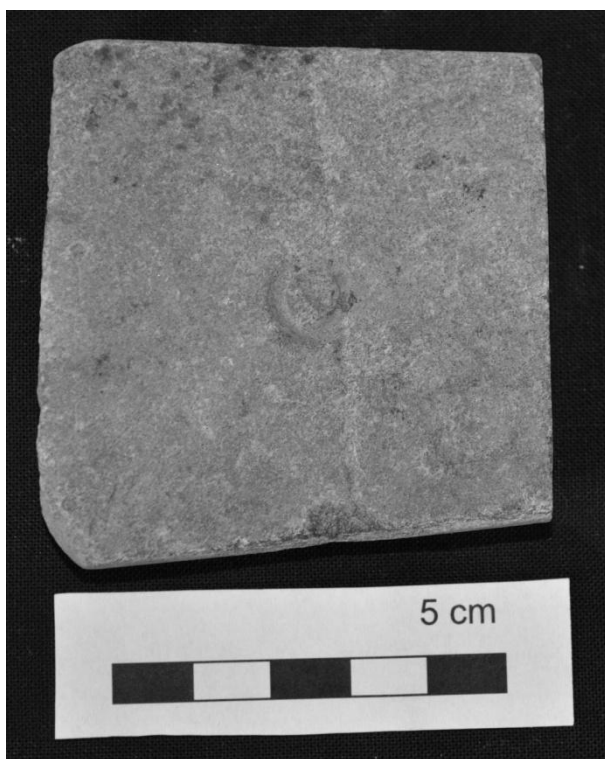
3. Pustějov – „Dolní role“. Tenká kopytovitá sekerka, s asymetrickým ostřím. Foto P. Rataj

3. Tato analýza ukázala také celkově velkou podobnost v zásadě drobnotvaré industrie z obou surovin. Vedoucí typy nástrojů (škrabadla a retušované čepele, resp. úštěpy) jsou u obojí industrie totožné (obr. 8:1, 8:5, 7:8) a u obojí tvoří dohromady převažující část

²¹ Území mezi mikroregionem a úsekem pravého břehu Visly u Krakova je z hlediska osídlení k. s LnK zcela pusté s výjimkou Spytkowic (A. CZEKAJ-ZASTAWNY, *Osadnictwo społeczności kultury ceramiki wstęgowejrytej w dorzeczu górnej Wisły*. Kraków 2008, s. 195, s lit., M. STRYJKOWSKA, *Materiały z badańprzeprowadzonych w 1993 roku na stanowisku Spytkowice* 26. *Materiały i Sprawozdania RzeszowskiegoOśrodka Archeologicznego* 31, 2010, s. 29-38) a jejich nejbližšího okolí, příp. tamější mikroregion se všaknachází v těsné blízkosti pravého břehu, u soutoku se Skawou (vzdálenost Spytkowice – Studénka je 110 kmvzdušnou čarou), nehledě k řece stále ještě v dosahu „home range“ dolů v Juře.

nástrojů (i když u SKČJ převažují škrabadla nad retušovanými polotovary, u SGS je tomu naopak). Z dalších typů jsou početněji zastoupeny jen vruby (obr. 7:8), vyrobené takřka všechny z SGS a v drtivé většině pocházející ze severozápadní části lokality; zdá se tedy, že tento nástroj nutno spojovat především s lengyelskou kulturou(?). To je ale také všechno. Za těchto okolností prakticky nelze jednotlivé konkrétní nástroje ve sběrových souborech, pokud jsou vyrobeny z SGS, kulturně zařadit. U nástrojů z SKČJ ve sběrových souborech můžeme obvykle předpokládat příslušnost ke k. s LnK, ale u jednotlivých konkrétních kusů je záměna vždy možná, i když mnohem méně pravděpodobná než v případě druhé suroviny.

4. Analýza podle zastoupení hlavních morfologických skupin svými kontradiktorickými výsledky naznačuje, že jak v případě ŠI z SKČJ (88 ks), tak v případě ŠI z SGS (187 ks) bude lépe se prozatím zdržet pokusu zařadit neolitická sídliště do obvyklého schématu, založeného na opozici „sídliště zpracovatelská“ vers, „sídliště odběratelská.“ To je trochu neobvyklé, protože zvláště v případě SGS jde o relativně velký soubor, s jakými se při analýze ŠI běžně statisticky pracuje, ale v našem případě oprávněné.

4. Pustějov – „Dolní role“. Fragment velké plankovexní sekery, sekundárně navrtaný na ploché straně. Foto P. Rataj

Summary

Polished and chipped stone industry from the neolithic settlement Pustějov – „Dolní role“ in 2011–2012

The first excavation in 2012 followed after the landscape survey in autumn 2011 and magnetometric measurements which pointed out two groups of possible settlement pits. The excavation and additional surface prospection in Pustějov area – “Dolní role” was carried out in august 2012 under the project of Student Grant Competition of Silesian University in Opava no 21/2012 “Archaeological Research of Neolithic Settlement in Pustějov Area”.

The researched area is situated in the southeast part of cadastral territory of Pustějov in the field track “Dolní role”. In the west it is bounded by the left bank of Pustějov brook flowing in the north south direction, in the south by railway from southwest to northeast. In this direction (east), the terrain descends slightly towards the edge of Odra alluvial plain about 400 m far, and towards the river bed of Odra about 1.2 km far. In the southwest direction the terrain descends by a short slight slope towards Pustějov brook.

Seventeen test probes were set in the area. When topsoil was removed, grey rainwash layer 5 to 30 cm thick followed. five depresses under the gray layer (possible objects) were detected, but only one of them could be considered intentional settlement object of undeterminable function.

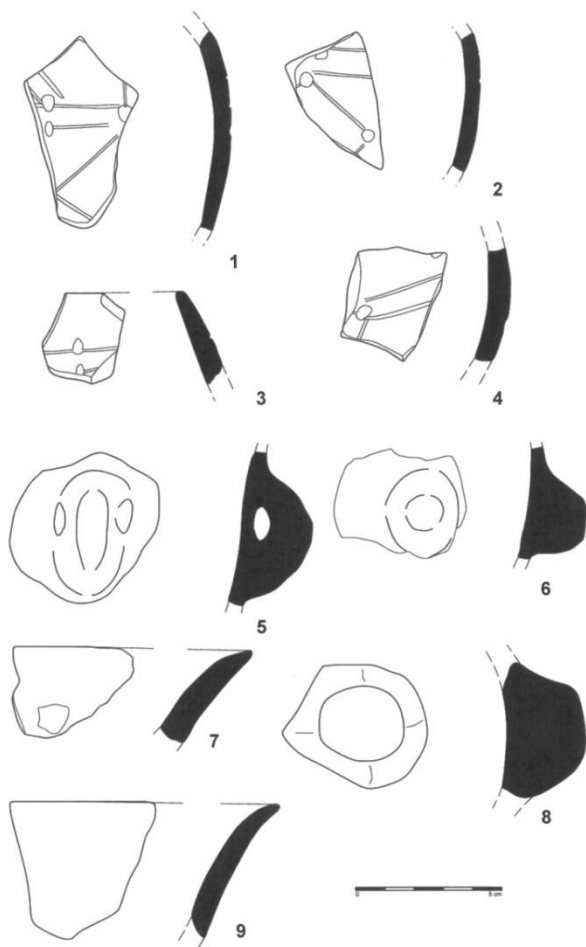
During the surface prospection in autumn 2011 fragments of two shoe-adzes and a fragment of plano-convex axe were found, all three close to one another; all three pieces are made from metabasite from Jizerské hory Mts. (NW Bohemia) mountains type. Flat axe from the metabasite of Želešice type with the source near Brno and the fragment of plano-convex axe, secondarily drilled on its flat side, from metabasite probably from the Hrubý Jeseník Mts., both belong to polished stone industry from 2012.

In 2012, 259 fragments of ceramic, 176 pcs of chipped stone industry, 2 pcs of polished stone industry and 6 pcs of other stone industry were gained through these activities. Also collection of 81 pieces of chipped stone industry found in the area by an archaeologist – amateur D. Fryč were included in the study. According to the dating of the ceramic fragments we can distinguish two cultures in this area – Linear Pottery culture (LPC) and Upper Silesian Lengyel Group (USLG). During the research 90 pcs of chipped stone industry were found – 85.6% belong to the silicites from glacial sediment (SGS) and 10% to the silicites of Krakow-Czestochowa jurassic (SKCJ). Through the additional surface prospection 86 pcs of chipped stone industry were gained. In this case there was similar representation of both the groups of material – SGS 37 pcs (44%), KJCS 36 pcs (42.9%). Also collections of D. Fryč were included, 81 pcs of chipped stone industry (37 pcs, 45.5% of SGS as well as SKCJ). The chipped stone industry from 2011–2012 could be divided into three groups according to the material used - the silicites of Krakow-Czestochowa jurassic (SKCJ), silicites from glacial sediments (SGS) and third group of pieces which are in our charts included under unidentif. (undeterminable). In all the collections as well as the total balance the proportion of pieces with cortex is significantly higher for SKCJ than for SGS. It indicates that the initial form of material SKCJ was probably in the form of small natural nodules including their cortex comparing the initial form of SGS raw. The group of tools was studied in several respects. Proportion of tools within the whole corresponds with the proportion of material in the individual collections as well as in the total. The statistics of semi-finished products used for production of tools (Table 4) shows more considerable incongruity. Whereas among tools from SGS there are about four times more tools on blades than on flakes (29 : 7), for SKCJ the number of pieces in both the group is equal (13:13). Contradictory results of statistics of artefacts from SGS as well as SKCJ according to the main morphological groups have not facilitated classification into the usual pattern based on the contrast of 'production' and 'customer' settlements.

Typological-technologic analysis of the chipped stone industry brought circumstantial evidence of quite intensive local production from both the materials – and thus in both the settlements in the area, Linear (especially SKCJ) and Lengyel (prevalently SGS) – and also significant distinction between them both. Blade-flake character of SKCJ industry may indicate smaller starting forms of material

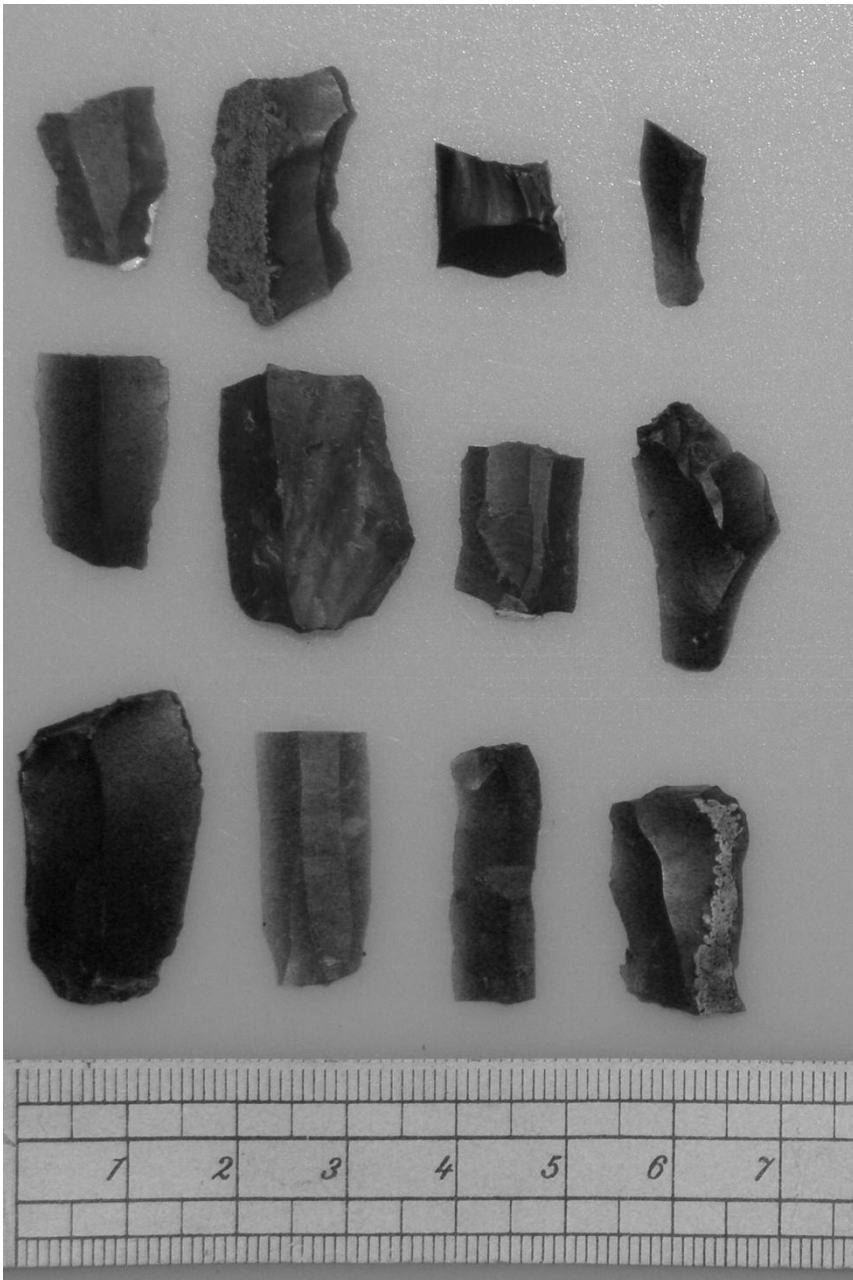
than in case of the markedly blade character of chipped stone industry from SGS. The analysis also showed similarity in the fine industry from both the materials. The leading types of tools are identical for both the industries and comprise the majority of the tools.

Doc. PhDr. Vratislav Janák, CSc. (vratislav.janak@fpf.slu.cz), Ústav archeologie, Slezská univerzita v Opavě

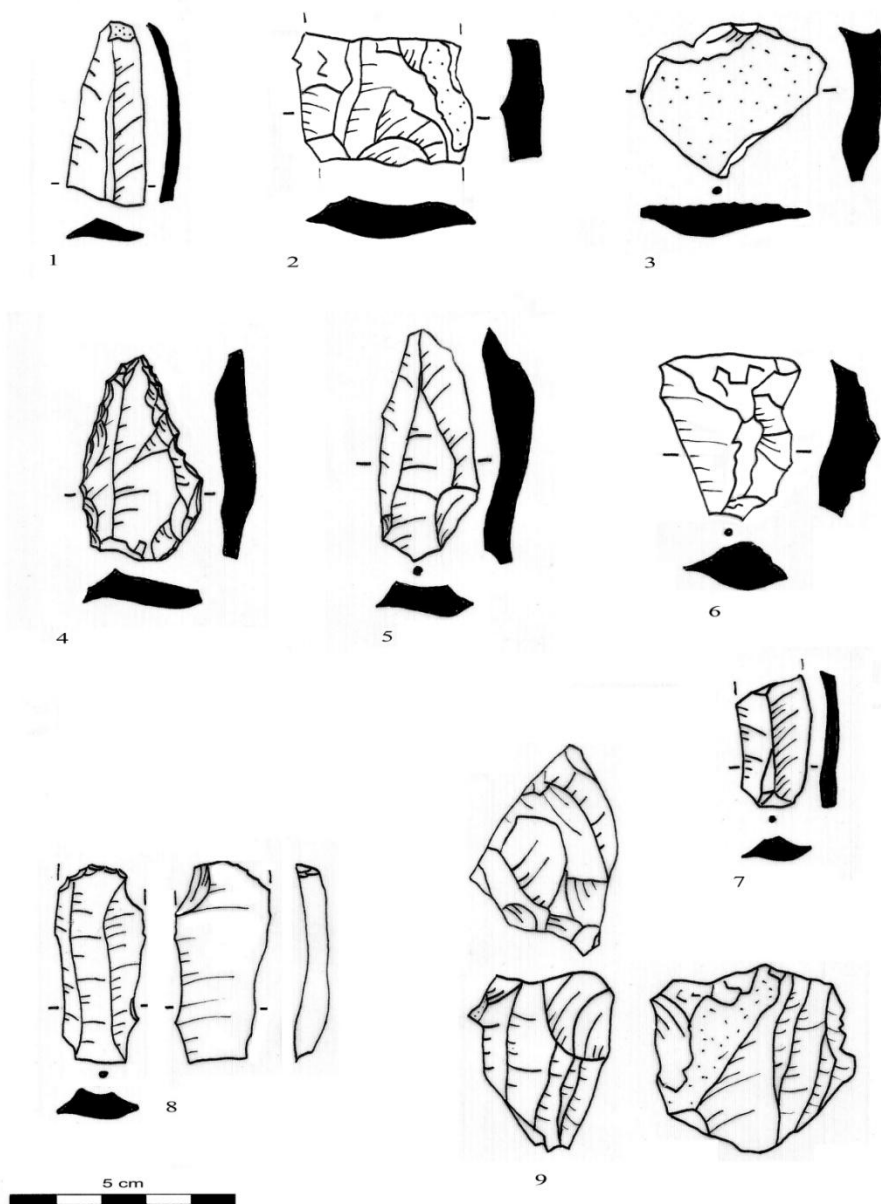

5. Pustějov – „Dolní role“. Sondy z roku 2012. 1-4: keramika kultury s lineární keramikou, 5-9: keramika hornoslezské lengyelké skupiny. Kresba K. Papáková

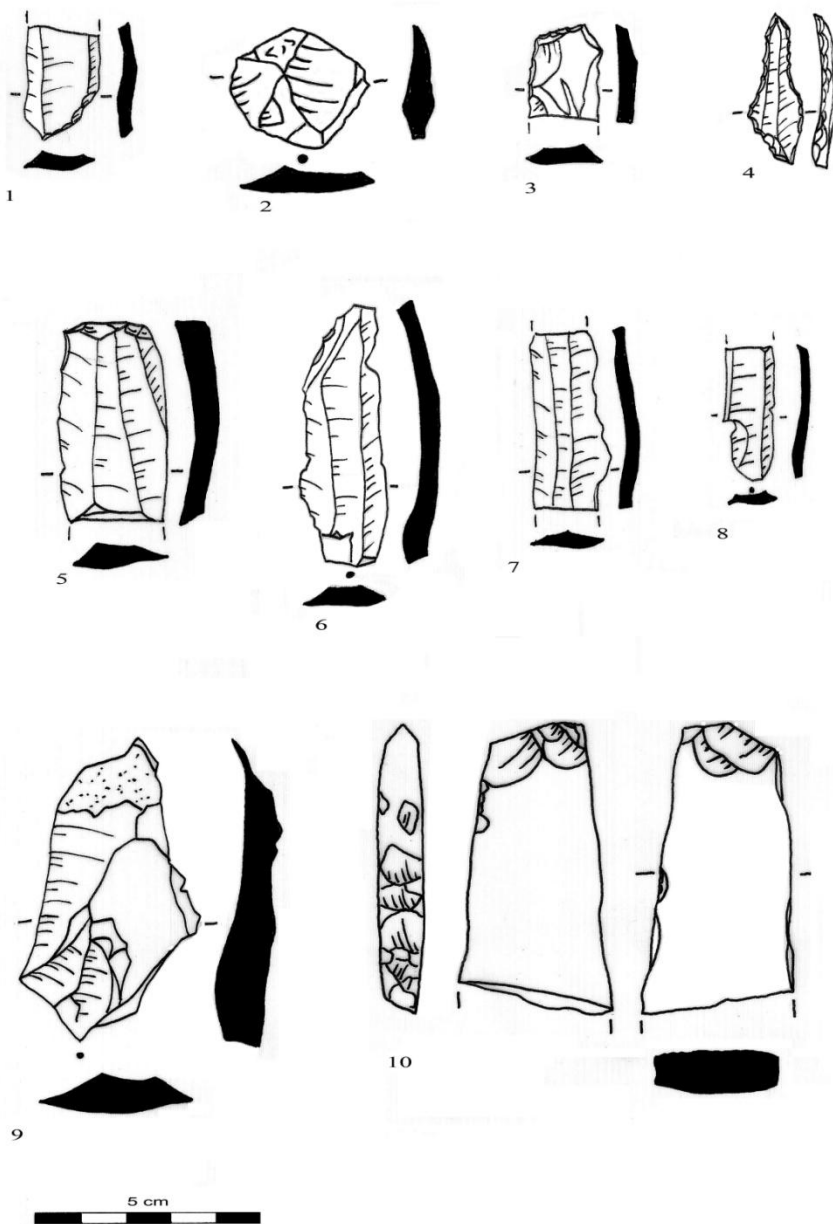

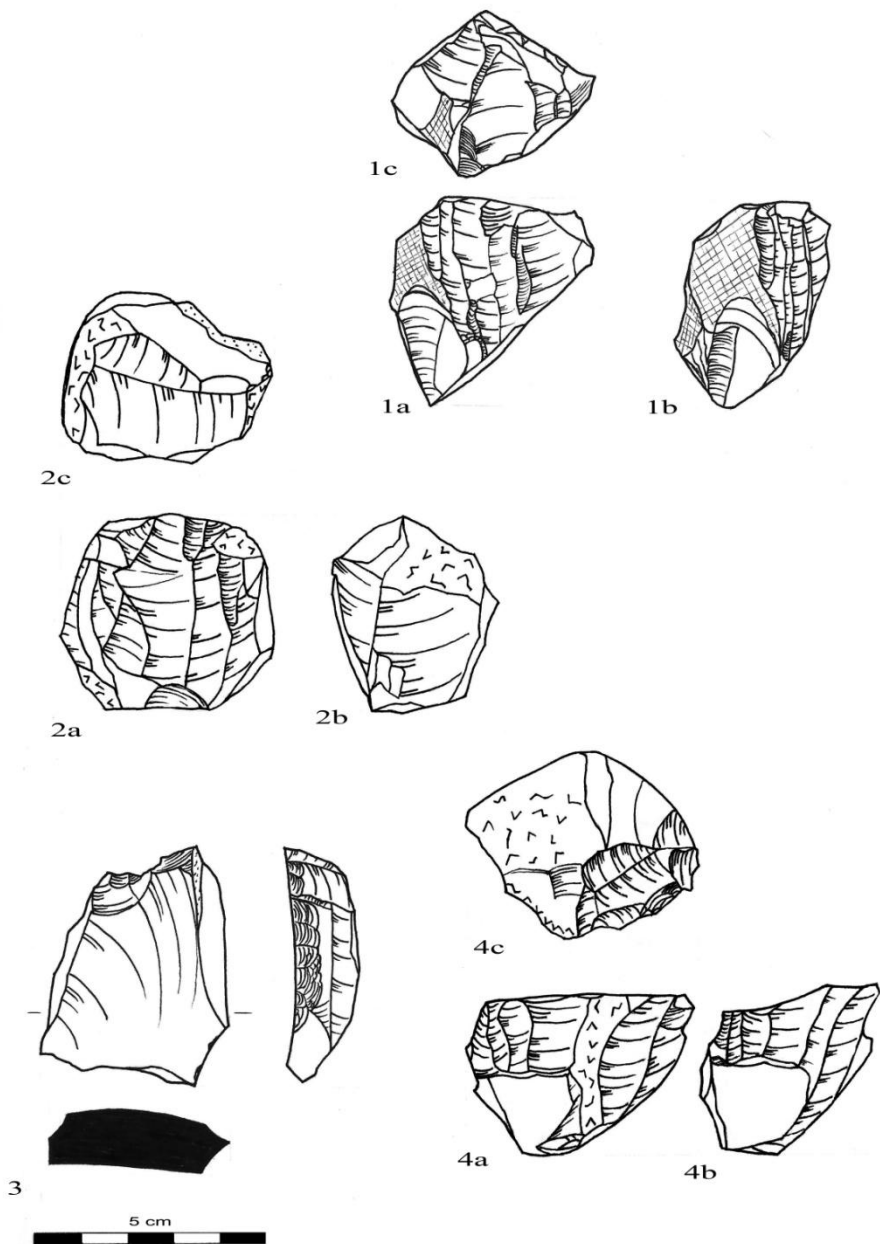
6. Pustějov – „Dolní role“. Sondy z roku 2012. Výběr kamenné štípané industrie z SGS a SKČJ. Foto P. Rataj

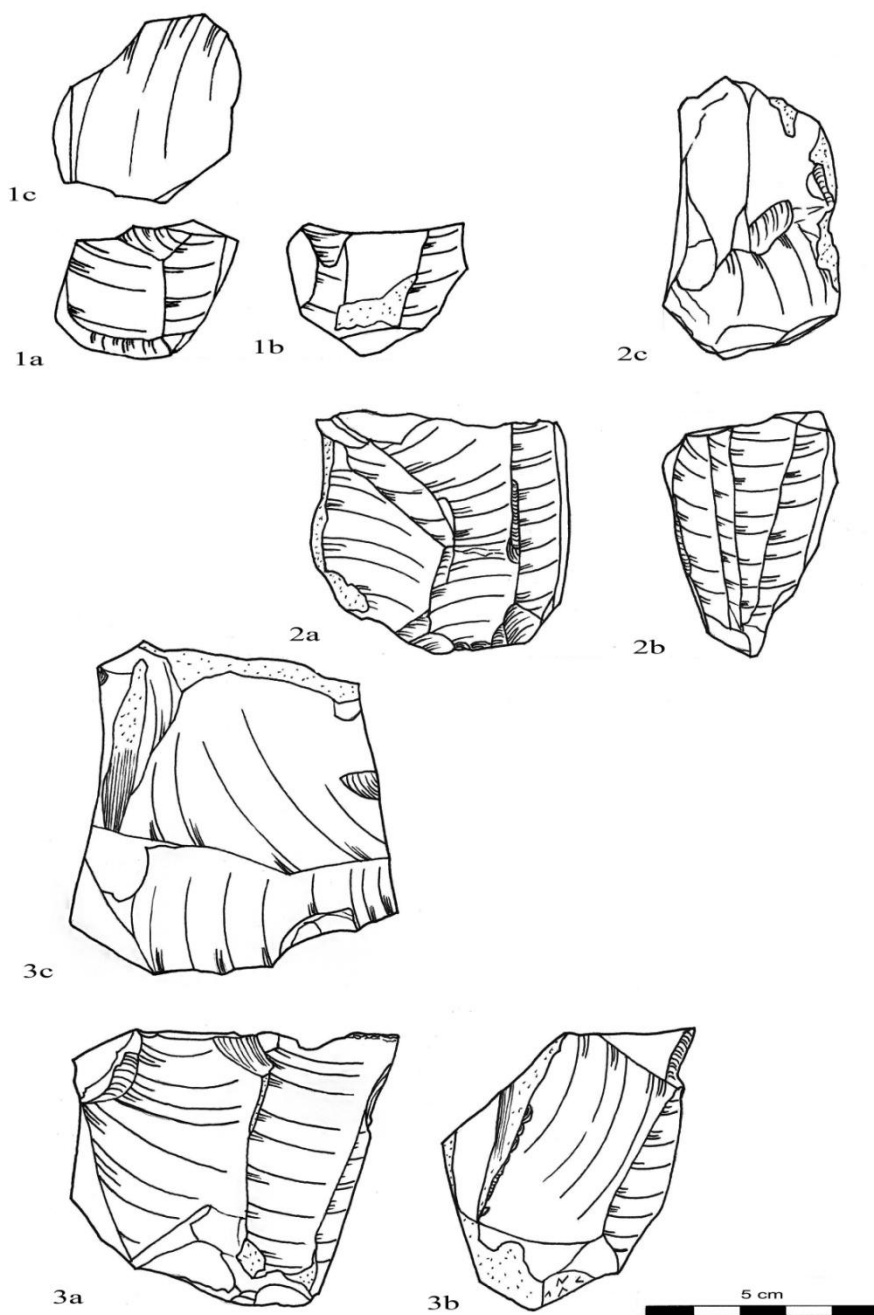
7. Pustějov – „Dolní role“. Povrchový sběr z roku 2012. Štípaná industrie z SGS: 1 (čepel semikortikální), 2 (ústěp semikortikální), 8 (škrabadlo na čepeli s vrubem), 9 (jádro semikortikální). Štípaná industrie z SKČJ – 3 (dekortikační ústěp), 4 (retušovaný ústěp), 5 (čepel), 6 (ústěp), 7 (čepel)

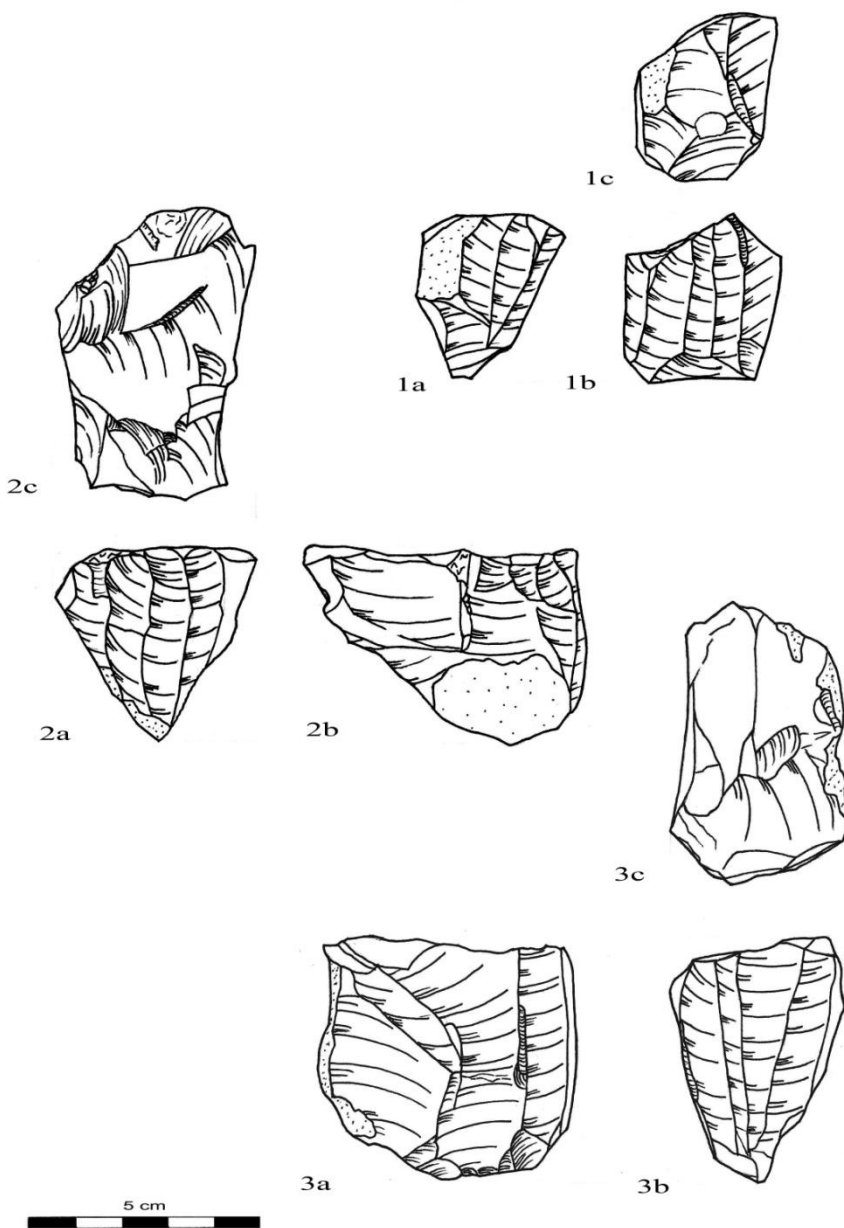
8. Pustějov – „Dolní role“. Sondy z roku 2012. Štípaná industrie z SGS: Sonda 6, ornice: 1 (fragment čepele), 4 (krčkovitý vrták s příčnou a šikmou retuší). Sonda 6, šedá vrstva: 8 (čepele s odlomeným terminálem). Sonda 10, ornice: 7 (fragment čepele). Povrchový sběr z roku 2012: Štípaná industrie z SGS: 3 (čepele), 5 (škrabadlo na čepele s odlomenou bazí), 10 (týlní fragment eneolitické sekýrky). Štípaná industrie z SKČJ: 2 (ústěp), 6 (čepele s vrubem), 9 (ústěp semikortikální)

9. Pustějov – „Dolní role“. Povrchový sběr z roku 2012. Štípaná industrie z SGS: 3 (ploché jádro úštěpové). Štípaná industrie z SKČJ: 1 (kýlovité jádro úštěpové), 2 (nepravidelné jádro čepelovo-úštěpové), 4 (konické jádro čepelové)

10. Pustějov – „Dolní role“. Povrchový sběr z roku 2012. Štípaná industrie z SKČJ: 1 (kýlovité jádro úštěpové), 2 (čepelové jádro kýlovité), 3 (čepelovo-úštěpové jádro semikortikální)

11. Pustějov – „Dolní role“. Povrchový sběr z roku 2012. Štípaná industrie z SKČJ: 1 (čepelovo-úštěpové jádro semikortikální), 2 (čepelovo-úštěpové jádro semikortikální), 3 (kýlovité jádro jednosměrné)

Hana Malíková (Kartousová) – Pavla Skalická

K DATOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÉ STAVBY Z AREÁLU DOMINIKÁNSKÉHO KLÁŠTERA V OPAVĚ

Abstract

The aim of the article is the summary of new information on dating of a wooden building found by dr. Vlasta Šikulová in 1967 in the area of a stairway on the western side of the northern wing of the Dominican Monastery in Opava. Already at the beginning the author of the survey interpreted the building as a part of the farm base of the monastery and stated that the used wood shows signs of secondary use which could be confirmed by dendrochronology. In 2014, after almost fifty years, the parts of the wooden building were subjected to a modern dendrochronological dating due to cataloguing. The summary of the results of the analysis conclude the paper.

Keywords: wooden building, Dominican Monastery in Opava, dendrochronology, Vlasta Šikulová

Úvod

Jeden z největších souborů středověkých archeologických nálezů uložených v archeologické podsbírce Slezského zemského muzea pochází z areálu opavského dominikánského kláštera. Výzkumy, vedené tehdejší kurátorkou prehistorického oddělení dr. Vlastou Šikulovou od roku 1967,¹ byly i v nelehké době (zákon, který definitivně postavil zájmy zachrany kulturního dědictví, včetně archeologických nálezů, nad zájmy stavebníka, vznikl až o dvě desetiletí později)² a za omezených technických možností realizovány vysoce profesionálně a doprovázela je bohatá fotografická dokumentace. Především je třeba zdůraznit, že ačkoli se jednalo o mnohaletou práci, neměla charakter systematického výzkumu, ale šlo o velmi náročnou koordinaci záchranného výzkumu s probíhajícími stavebními pracemi, které mohly být pozastaveny pouze na omezenou dobu – často například na jeden či několik málo dní, a to pouze v opodstatněných případech, jak je také patrné z přírůstkové knihy. Přes všechna úskalí se podařilo dosáhnout jedinečných výsledků.

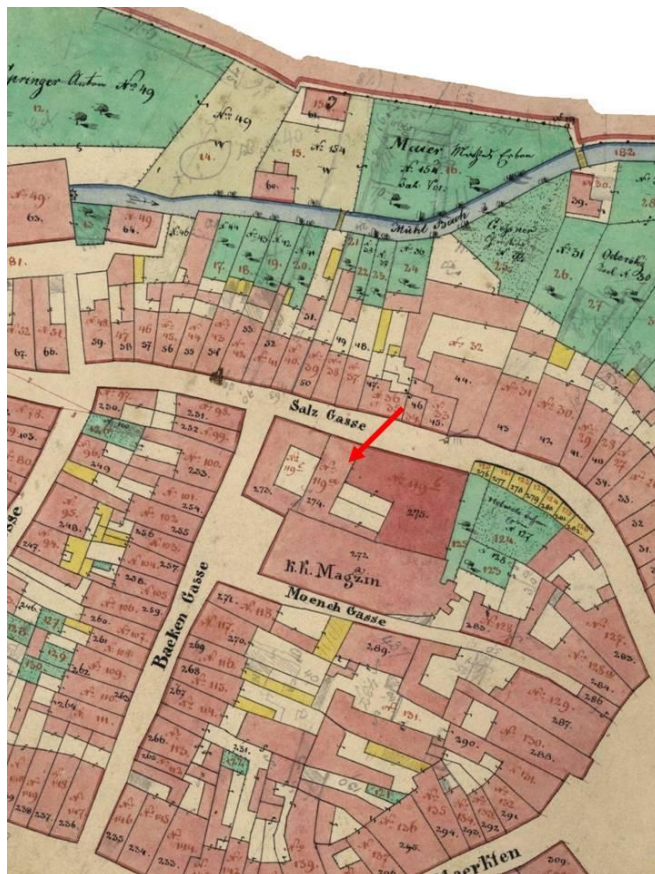
Zpracovávání obrovského souboru nálezů pokračovalo i po odchodu V. Šikulové do penze. Mezi léty 2001–2004 probíhal v rámci digitalizace převod ručně psaných přírůstkových knih a katalogů do elektronické podoby, materiál z dominikánského kláštera byl tříděn podle jednotlivých přírůstkových čísel, převezan do nových prostor a zde inventarizován, včetně písemného seznamu. V roce 2013 si dalo archeologické oddělení Slezského zemského muzea nelehký cíl – pokusit se tento konvolut postupně zpracovat podle současných regulí upravujících způsob nakládání se sbírkovými předměty. To znamená nejen jej katalogizovat, ale také zajistit zbylé laboratorní analýzy, kterých často přes velkou snahu nebylo možno dosáhnout v minulosti, rekonzervaci nálezů moderními postupy, digitalizaci fotografií a kreseb a postupně se pokusit ve spolupráci s autorkou výzkumů připravit podklady pro nálezovou zprávu.³

¹ Po celou dobu jeho rekonstrukce až do roku 1987.

² 20/1987 Sb., Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.).

³ Z tohoto důvodu bylo také zažádáno o dva na sebe navazující interní granty IGS 201309/2013 s názvem „Středověká a raně novověká Opava ve světle archeologických pramenů I“ a IGS 201511/2015 „Středověké a raně novověké Opavsko ve světle archeologických pramenů II“. Materiál čítá více než sto tisíc kusů před-

V první fázi jsme se ve zpracování zaměřili na nálezy z kaple sv. Kříže a kromě katalogizace také nechali vypracovat archeozoologickou analýzu osteologického materiálu a zajistili digitalizaci plánové dokumentace. Z prostředků na materiál byly do vhodnějších obalů uloženy textilie z krypty. Proběhla rekonzervace některých devocionálií a k tématu bylo napsáno několik hesel v katalogu Znamení vertikal ke stejnojmenné výstavě zaměřené na církevní dějiny Slezska. V následujícím roce se mimo jiné podařilo odebrat vzorky dřev z „ohrady“ nalezené v roce 1967 v místě schodiště do severního křídla dominikánského kláštera pro dendrochronologické datování. V současnosti byla odeslána k analýze část paleobotanických vzorků, byla vyhotovena také umělecko historická analýza devocionálií pocházejících z krypty Jana Staršího Vojska z Bogdunčovic a pokračuje se v katalogizaci a digitalizaci.

1. Opava – dominikánský klášter, výřez indikační skici, šipka označuje místo nálezu v rámci komplexu kláštera (ZAO, Stabilní katastr slezský, indikační skica, inv. č. 155, sl. 229, karton 37, rok 1836)

mětů, přičemž většinu tvoří střepový keramický materiál, dále pak antropologický a osteologický materiál, kůže, sklo, fragmenty stavebních prvků atd.

Dějiny archeologického výzkumu

Adaptaci areálu opavského dominikánského kláštera na Dům umění a opravy konventního kostela sv. Václava provázely záchranné archeologické výzkumy od roku 1967. Byly realizovány prehistorickým oddělením Slezského zemského muzea pod vedením Vlasty Šikulové. Jejich hlavní část proběhla do roku 1987 (ale drobnější práce až do roku 1991), souběžně s ní byl realizován i stavební průzkum Leopolda Plavce a historický výzkum Václava Štěpána. V roce 1995 při bourání barokních zdí zachránil L. Plavec fragment náhrobníku. V roce 1996 a 2002 proběhly záchranné výzkumy dnešního opavského pracoviště AÚ AV Brno, v. v. i., při úpravách, při nichž Pavel Stabrava odkryl před průčelím kostela pozůstatky loretánské kaple a následně ve spolupráci s Hanou Teryngerovou nedochovaný polygonální závěr kostela. Roku 2009 byly zahájeny práce na projektu úpravy Domu umění a zejména přístavby v místě zaniklého západního křídla bývalého kláštera, kterému předcházely stavebněhistorický průzkum Národního památkového ústavu (ved. Dana Kouřilová a Petra Kaniová).⁴ Zjišťovací a záchranný archeologický výzkum prováděla stejná instituce (ved. František Kolář, Pavla Skalická a Michal Zezula) a sestával z plošných odkrytí a sondáže v prostoru zaniklého západního křídla kláštera a na rajském dvoře, v následujícím roce si pak postupující stavební práce vyžádaly otevření dalších sond v prostoru ambitu, kapitulní síně i severního křídla kláštera. Výzkum byl ukončen v roce 2011, stejně jako operativní stavebně historická dokumentace zajišťovaná Petrou Kaniovou.⁵

Jednotlivé fáze výzkumů Slezského zemského muzea V. Šikulová průběžně stručně publikovala⁶ a uspořádala několik tematických výstav. Jelikož podrobné zpracování a digitalizace dokumentace neustále probíhá, není v tuto chvíli možné (a nelze říci vzhledem k objemu dat, že to někdy možné bude) publikovat výzkumy v dominikánském klášteře jako celek. Vydali jsme se proto pochopitelnou, ale nikoli snadnější, cestou postupné publikace nových zjištění z ucelených částí výzkumu.

Historický kontext

Opava patří k nejstarším městům v českých zemích a jejím počátkům byla v minulosti věnována nemalá pozornost.⁷ Pro účely tohoto článku uvedme na úvod pouze několik zá-

⁴ Petra KANIOVÁ – Dana KOUŘILOVÁ, *Areál bývalého dominikánského kláštera, náleзовé situace v interiéru a exteriéru severního křídla*, náleзовá zpráva OPD uložená v archivu Národního památkového ústavu, ÚOP v Ostravě, ev. č. 857/OP/321, Opava 2008; Dana KOUŘILOVÁ, *Bývalý kostel sv. Václava v Opavě – výsledky výzkumu fasád*, in: Dalibor PRIX (ed.), *Pro arte. Sborník k počtĕ Ivo Hlobila*, Praha 2002, s. 99–105.

⁵ František KOLÁŘ, *Dominikánský klášter – Dům umění v Opavĕ, obnova a přístavba*. Náleзовá zpráva uložená v archivu Odboru archeologie Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Ostravĕ, Bezručovo nám. 1, Opava 2013.

⁶ Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy. Dominikánský klášter*, Přehled výzkumů AÚ ČSAV za rok 1967, 1968, s. 108–109, 230–232; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Krypta v moravské kapli kostela sv. Václava v Opavĕ*, Přehled výzkumů 1968, 1970, s. 67–70; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí v areálu středověké Opavy. Dominikánský klášter*, Přehled výzkumů 1970, 1971, s. 71–72; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy. Dominikánský klášter*, Přehled výzkumů 1971, 1972, s. 121; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Archeologický výzkum v dominikánskĕm klášteře*, Novĕ Opavsko 13. 7. 1973, s. 4; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy*, Přehled výzkumů 1972, 1973, s. 90; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Zpráva o pokračování výzkumu dominikánskĕho kláštera v Opavĕ*, Vlastivĕdný vĕstník moravský 34, 1982, s. 206–208; Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranný výzkum v bývalĕm dominikánskĕm kostele sv. Václava v Opavĕ*, Přehled výzkumů 1987, 1990, s. 76–77.

⁷ Přehled starších prací viz Jaroslav BAKALA, *Moravskoslezské pomezí v promĕnách 13. věku*, Brno 2002; dále Martin WIHODA, *Geneze městského zřízení na Opavsku jako zakladatelské dílo markrabĕte Vladislava*

kladních dat. Listina z roku 1195, v níž je poprvé zmíněna stejnojmenná osada, je v současnosti považována za falzum. Prokazatelně v roce 1224 již je Opava městem s právním zřízením, které jí potvrdil král Přemysl Otakar I.⁸ Pomyslná cesta dominikánů do Opavy však nebyla nikterak jednoduchá. Jednu z nejstarších držav zde měl jiný významný řád, a to řád německých rytířů, který také nechal vystavět farní kostel Nanebevzetí Panny Marie.⁹

První kontakty dominikánů s Opavou se pravděpodobně udály prostřednictvím misijní cesty sv. Hyacintha z Říma do Krakova roku 1222, pro založení kláštera však bylo třeba, aby byl mimo jiné ukončen kolonizační proces,¹⁰ protože působení řádu bylo od počátku spojeno výhradně s městským prostředím. Politická nestabilita, ale také spory s řádem minoritů způsobily, že na půl století vliv dominikánů na Opavsku příliš nevzrůstal. Během druhé poloviny 13. století došlo k výraznému vzestupu Opavy jako takové, její bohatství plynulo z obchodu, byly zde raženy mince, v nedalekém okolí vznikala důlní díla, a tudíž mohlo město uživit oba mendikantské řády. Významným podporovatelem dominikánů byl nemanželský syn krále Přemysla Otakara II. Mikuláš (později Mikuláš I.), který po papežském uznání legitimacy užíval od roku 1269 titul „pán Opavy“, což ovšem nijak neomezovalo Přemyslovu vládu nad územím. Ani po návratu z uherského zajetí (zajat po bitvě na Moravském poli) roku 1280 nebyla Mikulášova pozice na Opavsku pevná. To ještě umocnil fakt, že se roku 1290 aktivně podílel na vykonání poprav Závíše z Falkenštejna, který měl spolu se svou chotí, královnou vdovou Kunhutou, v Opavě mocné zastání.¹¹ Nicméně, ať již tomu bylo pro vlastní podporu u měšťanstva¹² či jej k tomu vedly jiné (politickoekonomické či náboženské) důvody, povolal Mikuláš I. do Opavy dominikány s úmyslem vybudovat klášter, jehož zakládací listina (originál se nedochoval) pravděpodobně nesla datum 1. září 1291.¹³

Založení dominikánského kláštera v Opavě bylo poměrně pozdní a půdorys města sevřený hradbami proto skýtal co do umístění rozsáhlé stavby jistá omezení. Na rozdíl od měst, kde vznikaly kláštery krátce po založení a v jejich půdorysu bylo pro ně vyčleněno místo, museli se opavští dominikáni spokojit s polohou v minulosti hustě osídlenou¹⁴ při severo-

---

Jindřicha, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity – řada C 45, Brno 1998, s. 21–34; Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Die Rolle des Meilenrechts in der Genese der ältesten landesfürstlichen Burgen und Städte Böhmischeschlesiens*, Castrum Bene 6, 1998, s. 167–194; Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Etnické trojmezí? (Výpověď písemných a hmotných pramenů k etnické struktuře moravskoslezského pomezí v epoše vrcholného středověku)*, Archaeologia Historica 28, 2003, s. 69–111; Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK – Martin ČAPSKÝ – Dan GAWRECKI – Zdeněk JIRÁSEK – Irena KORBELÁŘOVÁ – Pavel KOUŘIL – Branislav MARTINEK – Dalibor PRIX – Pavel ŠOPÁK – Martin WIHODA (vedoucí autorského kolektivu Karel MÜLLER, Rudolf ŽÁČEK, dále jen MÜLLER – ŽÁČEK a kol.): *Opava. Dějiny českých, moravských a slezských měst*, Praha 2006; Michal ZEZULA – Marek KIECOŇ – František KOLÁŘ, *Archeologické doklady k vývoji půdorysu, uliční sítě a parcelace středověké Opavy*, in: Forum urbes mediae aevi 4, 2007, s. 118–143.

⁸ SOKA Opava, fond Archiv města Opavy, rkp. č. 25; Gustav FRIEDRICH (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.* (1198–1230), Praha 1912; Jaroslav BAKALA, *Text nejstaršího dochovaného privilegia pro město Opavu*, Ročenka Okresního archivu v Opavě, 1982, s. 44–47.

⁹ Více viz Pavel ŠOPÁK – Marie SCHENKOVÁ – Dalibor PRIX – Markéta ONDRUŠKOVÁ, *Konkatedrála Nanebevzetí Panny Marie*, Velehrad 2000; srovnej D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie*, s. 534.

¹⁰ V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 11.

¹¹ Martin WIHODA, *První opavské století* (kapitola 4), in: Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK a kol., *Opava*, Praha 2006, s. 50–53; V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 14.

¹² Faustin ENS, *Das Oppaland oder der Troppauer Kreis: nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, topographischen und örtlichen Eigentümlichkeiten*, Geschichte des Herzogthums Troppau, Wien 1835, s. 38.

¹³ V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 14.

¹⁴ Předklášterní osídlení 13. století je doloženo jak výzkumy dr. Šikulové v 60.–80. letech 20. století, tak výzkumem v letech 2009–2011, viz F. KOLÁŘ, *Dominikánský klášter*, s. 47.

východním okraji městského jádra, nedaleko tzv. Ratibořské brány. Podle řádových pravidel neměli dominikáni vlastnit pozemkový majetek.¹⁵ Tato nařízení však byla často porušována a v případě opavského založení „korunoval“ Mikuláš I. rozvolněnost řádových pravidel a daroval již v počátcích dominikánům les Přerovec nad Štítinou. Dále řádu náležely pozemky na Ratibořském předměstí a od roku 1336 i pole na Hradeckém předměstí, která jim věnoval přímo olomoucký biskup Jan Volek.¹⁶

Výstavba kláštera se potýkala s četnými nesnáze, které odrážely politickou a ekonomickou situaci ve městě. Po odchodu Mikuláše I. z Opavy po roce 1294 byla výstavba přerušena a pokračovala až po roce 1300, kdy se začal budovat klášterní chrám sv. Václava (v místě staršího svatostánku). O tom vypovídají také archeologické nálezy starších objektů zanikajících až po tomto datu. První písemná zmínka o klášteře pochází z roku 1303–1304, tehdy pravděpodobně stály provizorní klášterní budovy. Alespoň základní funkční části kláštera a kostela byly dostavěny 7. června 1321, kdy se v něm konala provinciální kapitula české řádové provincie. Předpokládáme existenci nejenom presbytáře chrámu, ale také kapitulní síně (tu v opavském případě funkčně nahrazovala buď sakristie, nebo klášterní kaple sv. Maří Magdaleny) a refektáře s kuchyní ve východním křídle kláštera.¹⁷ Ostatní části konventu byly ve zděné podobě budovány v průběhu 14. století. K vysvěcení kostela sv. Václava došlo 1. listopadu 1336.

Jak již bylo naznačeno výše, s výstavbou kláštera prokazatelně koexistovaly objekty osídlení předklášterního období, s nimiž bylo třeba se vypořádat. Jeden z takových objektů byl například odkryt pod podlahou krypty v kapli sv. Kříže zvané moravská. Jeho přítomnost stavitelé vyřešili překlenutím. V nejspodnější části objektu se vyskytovalo čtyřhranné bednění, z charakteru nálezů vyplývá, že se jednalo o starší studnu využívanou jako zdroj vody i při stavbě kostela.¹⁸ Dále jmenujme např. jámu odkrytou na severní straně presbytáře kostela sv. Václava, která byla zaplňována souběžně se stavbou kamenných základů, jak svědčí střídající se vrstvy hlíny a vyteklého pojiva.¹⁹ Je tedy patrná nejen existence, ale i využití, resp. návaznost na předklášterní zástavbu. Podobný příběh můžeme předpokládat i u předmětné dřevěné stavby. Jak bude popsáno níže, dendrochronologické datování a stopy opracování na některých prvcích totiž nasvědčují tomu, že k její stavbě bylo použito dřevo z rozebrané starší konstrukce.

Popis nálezové situace

Ve dnech 8.–12. prosince roku 1967 byly zkoumány pozůstatky dřevěné stavby odkryté na západní straně severního křídla budovy dominikánského kláštera v Opavě na Solné ulici. Jako v mnoha dalších případech, bohužel i zde byla nálezová situace částečně zničena dělníky, kteří svou práci na hloubení základů štítové zdi a vnějšího schodiště zastavili až v úrovni dřevěné podlahy. Po zahájení výzkumu se vyrýsovaly i zbytky stěn pravděpodobně hospodářské stavby (s ohledem na polohu a rozměry). Objekt stál svou delší stranou přibližně v ose východ-západ. Hlína, která jej vyplňovala, byla vlhká a černá s příměsí organických látek. Podlahu tvořilo pět nestejně dlouhých trámů, které byly na koncích

¹⁵ Nad tato všeobecná pravidla ale byly často stavěny jiné zájmy, zejména zakladatelů, proto můžeme již od závěru 13. století sledovat jistou rozvolněnost, jak v samotné podobě novostaveb, tak i v případě majetkových držav. Definitivní zlom nastal po jednání generální kapituly v roce 1426 v Boloni, která umožnila řádu nabývat statky, viz také Dalibor PRÍX, *První zlatý věk města* (kapitola 15.), in: Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK a kol., *Opava*, Praha 2006, s. 352 a 381.

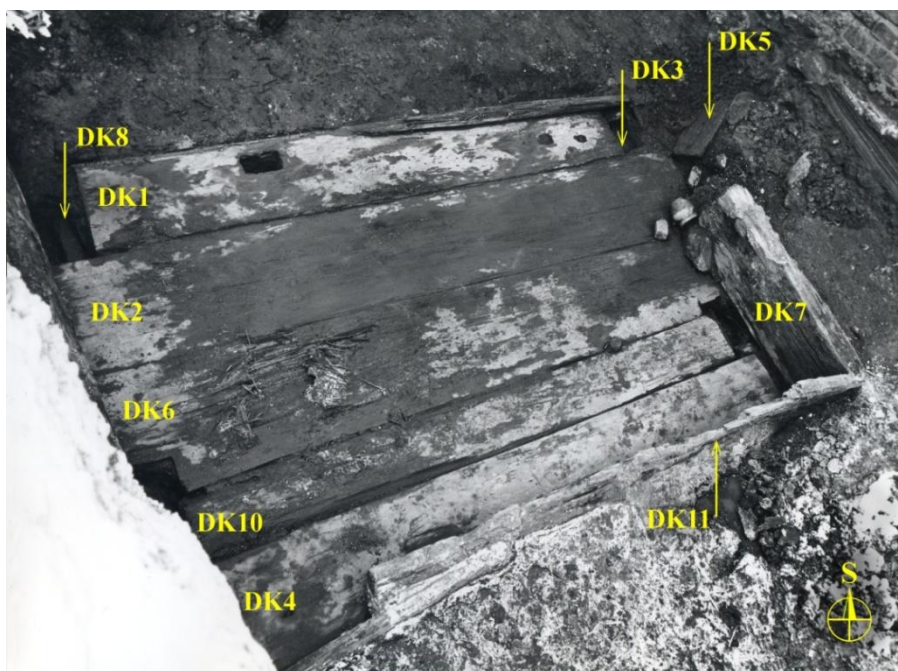
¹⁶ Dalibor PRÍX, *První zlatý věk*, s. 352.

¹⁷ P. KANIOVÁ – D. KOUŘILOVÁ, *Areál bývalého dominikánského kláštera*, ev. č. 857/OP/321, 2008.

¹⁸ V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, PV 1970, 1971, s. 71.

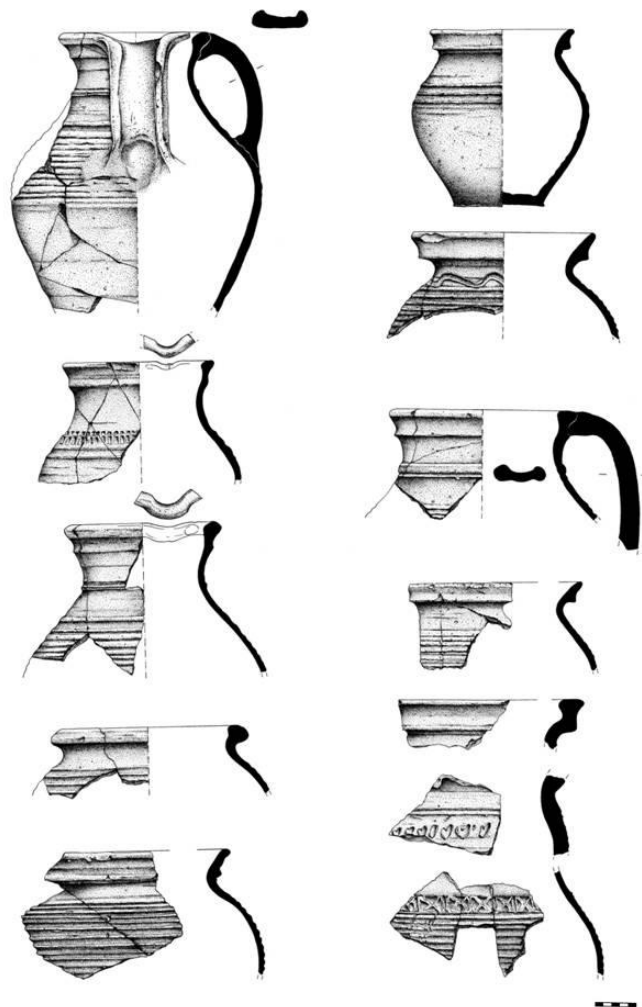
¹⁹ Jedná se o objekt označený jako jáma č. 12, více viz V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, PV 1971, 1972, s. 121.

podloženy dvěma trámy příčnými, opatřenými tesařskou značkou tvaru písmene X. Takto vymezený půdorys měl rozměry 195 x 324 cm, ale některé prvky v severním a východním směru značně přečnívaly. Vnitřní plocha stavby činila 195 x 250 cm. Na podlaze byla zjištěna téměř dvoucentimetrová vrstva písku. Na zbudování kratších stěn byly použity silné ploché trámy, delší stěny byly postaveny z fošen.²⁰ Do dlabů v podkladových trámcích zapadaly čepy svislých konstrukčních prvků kratších stěn nesoucích výplň (v terénní situaci se po nich dochovaly otisky). Ve spodní části byly desky výplně pouze zasunuty mezi svislý prvek a základovou jámu, svrchní část se nedochovala. Rozmístění dlabů není symetrické, zatímco podél severní stěny jsou umístěny v rozích půdorysu, na protější straně se nacházejí z neznámého důvodu 60 cm od stěny. Proto je poněkud problematické rekonstruovat řešení jižní stěny, již kotvil pouze jeden svislý prvek zasunutý do dlabu v trámu označeném nově zkratkou DK4. Vzhledem k narušení před zahájením archeologického výzkumu nejsme schopni rozhodnout o míře zahloubení objektu. Celkem je v archeologické podsbírce uloženo 13 dřevěných konstrukčních prvků, devět z nich (resp. 11) tvořilo in situ přímo konstrukci objektu, dva byly redeponovány v okolních vrstvách, ale pravděpodobně s ním souvisely; jedná se o trámy, fošny, jeden kůl a dva kolíčky. Všechny prvky byly konzervovány na specializovaném pracovišti v Mikulčicích, takže je v roce 1974 bylo možno prezentovat sestavené do původní polohy v rámci výstavy o dominikánském klášteře.

2. Opava – dominikánský klášter, terénní situace podlahy dřevěné stavby od J, u vstupu patrná celá nádoba, foto: A. Pustka, 12.1967, archiv fotografického pracoviště SZM, inv. č. B 68.303, (doplňen popis jednotlivých dřevěných prvků)

²⁰ V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, 1968, s. 109.

3. Opava – dominikánský klášter, výběr keramických nálezů z výplně stavby, vpravo nahoře celá nádoba nalezená v prostoru vstupu do objektu, měřítko 5 cm, kresba: H. Juřenová

Keramické nálezy ze zánikové výplně objektu

Nálezový fond byl v rámci evidence prvního stupně v roce výzkumu rozčleněn a zapsán pod několik přírůstkových čísel podle druhu a polohy nálezů. Při zpracování souboru bylo zjištěno, že jednotlivé keramické nálezy z různých poloh spolu souvisí. Keramický materiál je poměrně homogenní (obr. 3). Z okrajů se na hrncích v největší míře objevují okruží (a to často s vnitřním ovalením), džbány mají ještě širší hrdla a ucha, na dnech jsou patrné stopy husté podsýpky. Pouze jedno dno bylo z podstavy odřezáno, jedná se o nádobu cihlového zbarvení, na vnitřní straně jsou stopy po obtáčení válků. Těla nádob jsou nejčastěji pokryta šroubovicí nebo hřebenovými liniemi, občas se nad šroubovicí, v horní třetině nádoby,

objeví výzdoba vlnicí. Ve dvou případech byla použita také výzdoba kolkem. Z plastické výzdoby lze zmínit prstové promačkávání (typu „řetízek“) na fragmentu mísy s vnitřní hnědou glazurou. Výzdoba mís plastickými pásky se poprvé objevuje ve 14. století.²¹ Vyskytnou se i fragmenty nezdobené. Převládají střepy šedého zbarvení, pouze několik zlomků je cihlové nebo okrové barvy, některé jsou vypáleny do stříbrných tónů. Keramika je pálena redukčním způsobem. Na zlmcích je patrna technologie jak obtáčení, které převažuje, tak vytáčení na kruhu. V souboru se nachází jedna celá nádoba (obr. 3, vpravo nahore), která byla nalezena na podlaze dřevěné stavby u její východní stěny, v prostoru, kde se zřejmě nacházel vstup do objektu.²² Jedná se o menší hrnec vejčitého tvaru, jehož výška dosahuje 12 cm. Je opatřen okružím s čelní prožlabenou plochou. Na dně jsou patrné stopy podsýpky, maximální výduť je zdobena jemnou šroubovicí. V keramickém těstě je výrazná příměs křemičitého ostriřiva, které se vyskytuje i na dalších zlmcích.

Za starší materiál můžeme považovat zlomky silnostěnných hrnců s příměsí grafitu a zlomek zásobnice z vrstvy pod podlahou dřevěné stavby. Z této úrovně pochází i zlomek podsýpaného dna se stopami nerovnoměrné zelenkavé glazury, která se na opavské keramice vyskytuje už od druhé poloviny 13. století.²³ Autorka výzkumu datovala soubor pocházející z dřevěné stavby do závěru 14. století.²⁴ Na základě srovnávacího materiálu z jiných opavských lokalit, k nimž máme k dispozici i dendrochronologická data, se zdá, že keramiku bude možno zařadit již do průběhu první poloviny 14. století.²⁵

Z dalších nálezů lze jmenovat fragmenty kůže, patrně obuvi, část malého dřevěného podstavce zdobeného polychromií a zlacením, kus bednářské nádoby, fragmenty skleněné nádoby nebo železný nožik. Významnou položku představuje archeozoologický materiál, např. rybí šupiny a obratle nebo vaječné skořápky.

Dendrochronologické datování

Dendrochronologické datování dřevěných trámů bylo provedeno v Brně Ing. Josefem Kynclem.²⁶ Jelikož všechna vzorkovaná dřeva jsou sbírkovými předměty, bylo přistoupeno k nejšetnější metodě vrtu Presslerovým nebozezem kolmo na průběh letokruhů. Otvory po vytažení nebozezu byly odborně ošetřeny a uzavřeny pracovníkem Oddělení ochrany sbírkových předmětů SZM, Bc. Martinem Poláškem.

Zpracovaný materiál zahrnoval 10 konstrukčních prvků. Z druhového určení vyplynulo použití výlučně jedlového dřeva. Podkorní letokruhy byly určeny na sedmi vzorcích. Stromy použité ke stavbě tohoto dřevěného objektu byly pokáceny na podzim roku 1296 nebo na jaře 1297. U tří vzorků byl podkorní letokruh obroušen, jejich letokruhová řada tak končí rokem 1295. Trendy křivky ukazují na původ dřeva v lese s pralesní strukturou, zřejmě v nějaké dubobučině s jedlí.²⁷

²¹ Gabriela BLAŽKOVÁ, *Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu*, Památky archeologické 104, 2013, s. 209; Vladimír SCHEUFLER, *Lidové hrnčířství v českých zemích*, Praha 1972, s. 28.

²² V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce* 1968, s. 109.

²³ V. ŠIKULOVÁ, *Středověká polévaná keramika z Opavy*, *Archaeologia historica* 10, 1985, s. 230–231.

²⁴ V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce* 1968, s. 109.

²⁵ Marek KIECOŇ – Michal ZEŽULA, *Dřevohliněná zástavba v Opavě ve středověku (současný stav výzkumu)*, in: D. Merta – M. Peška (edd.), *Forum urbes medii aevi II*, sborník příspěvků z konference FUMA konané 16.–18. 4. 2003, Brno 2005, s. 26–43; za upřesnění datování děkujeme Mgr. Michalu Zezulovi.

²⁶ Josef KYNCL, Zpráva č. 02/14 o dendrochronologickém rozboru dřevěných prvků z archeologického výzkumu býv. Dominikánského kláštera v Opavě, 2014.

²⁷ Za výbornou spolupráci a vyčerpávající informace panu Kynclovi velice děkujeme.

Popis prvků dřevěné konstrukce (DK) a výsledky dendrochronologického rozboru²⁸

Legenda:

P: popis prvku, **DP:** doklady druhotného použití

DR: dendrochronologický rozbor ano/ne, **PkL:** podkorní letokruh, **DD:** druh dřeviny, **L:** počet letokruhů, **PL:** poslední letokruh, **D:** datace smýcení

DK1 (délka 253 cm, šířka 35 cm, výška 15 cm (dále zkr.))

P: tesaný podlahový trám uložený při severní stěně konstrukce. Prvek je opatřen dlabem pro čep v západní polovině a plátováním na obou koncích pro lepší nasazení na podkladové trámce (DK 3 z východu, DK8 ze západu). **DP:**ne

DR: ano; **PkL:** WK, **DD:** jedle, **L:** 112, **PL:** 1296, **D:** 1296/1297

DK2 (d. 323, š. 44, v. 13)

P: tesaná podlahová fošna uložená mezi DK1 a DK6. Prvek je opatřen plátováním na východním z konců pro lepší nasazení na podkladový trámec DK 3, na západní straně je na trámec DK8 volně položen a přesahuje jej cca o 50 cm. Od-korněn. **DP:**ne

DR: ano; **PkL:** WK, **DD:** jedle, **L:** 74, **PL:** 1296, **D:** 1296/1297

DK3 (d. 147, š. 18, v. 16)

P: tesaný východní podkladový trámec opatřený dvěma dlaby pro osazení čepů svislých konstrukčních prvků východní stěny, které pravděpodobně nesly střechu. Prvek je opatřen tesařskou značkou tvaru písmene „X“ při severním konci na svislé ploše (pohledově z východu). Dochována částečně i kůra. **DP:**ne

DR: ano; **PkL:** WK-1, **DD:** jedle, **L:** 145, **PL:** 1295, **D:** 1295+

DK4 (d. 313, š. 39, v. 18)

P: tesaný podlahový trám opatřený směrem dolů jednostranně se zužujícím dlabem (z vnější strany). Trám je opatřen plátováním na východním z konců pro lepší nasazení na podkladový trámec DK 3, na téměř konci je zároveň z vrchní strany hrubě sesekán pro osazení fošny kratší východní stěny DK7. **DP:** *Toto opatření je zároveň jednou z indicií, že se jedná o druhotně použité dřevo, neboť zásek je veden šikmo (vyschnutím ztvrdlé dřevo se obtížněji zasekává kolmo). Dále je v ploše trámu zakráčeny pozůstatek dřevěného kolíku (v řezu 2,5 x 3 cm) ve vrtaném otvoru, který postrádá logickou souvislost se zkoumanou konstrukcí.*

DR: ano; **PkL:** WK, **DD:** jedle, **L:** 106, **PL:** 1296, **D:** 1296/1297

DK5 (d. 200, š. 26, v. 16)

P: tesaná fošna nalezená v terénní situaci mimo vlastní konstrukci stavby (nikoli druhotně), pravděpodobně s ní však souvisí. Podle polohy kolmo ke vstupu do objektu v blízkosti dvou zaražených kůlů se lze domnívat, že se jedná o pozůstatek přístupového „koridoru“ či snad vstupní šíje, kterou byla zvířata do objektu vpouštěna. **DP:**ne

DR: ano; **PkL:** WK-1, **DD:** jedle, **L:** 158, **PL:** 1295, **D:** 1295+

DK6 (d. 324, š. 44, v. 13)

P: tesaný podlahový trám opatřený plátováním na obou koncích (různé výšky) pro lepší nasazení na podkladové trámce (DK 3 z východu, DK8 ze západu). Dále při pohledu shora se při jižní hraně nacházejí záseky umožňující osazení svislých konstrukčních prvků do čepů na podkladových trámcích. **DP:**ne

DR: ano; **PkL:** WK, **DD:** jedle, **L:** 89, **PL:** 1296, **D:** 1296/1297

²⁸ Za trasologické posouzení a popis tesařských spojů děkujeme Mgr. Tomášovi Zelenkovi a PhDr. Bohumíru Dragounovi z archeologického muzea v přírodě Villa Nova Uhřínov.

DK7 (d. 104, š. 36, v. 16)

B: tesaný trám osazený ve funkci východní stěny. Na severním konci opatřený svislou drážkou šířky 6 a hloubky 8 cm. Na její bázi jsou kromě stop po dlabání patrné i stopy vrtáku (pravděpodobně po předvrtání k usnadnění dlabání). Do drážky se mohla zasouvat vrátka. Vstupní otvor ve východní stěně měl šířku 49 cm. **DP:** ne

DR: ano; **PkL:** WK-1, **DD:** jedle, **L:** 102, **PL:** 1295, **D:** 1295+

DK8 (d. 149, š. 17, v. 22) (obr. 4)

P: tesaný východní podkladový trámec opatřený dvěma dlaby pro osazení čepů svislých konstrukčních prvků východní stěny, které pravděpodobně nesly střechu. Hloubka čepů je 10, šířka 10 a délka 18 cm, nejbližší hrany čepů jsou od sebe vzdáleny 106 cm. Prvek je opatřen tesařskou značkou tvaru písmene „X“ při jednom z konců na svislé ploše (z dokumentace není patrné, zda z vnější nebo vnitřní strany). **DP:** ne

DR: ano; **PkL:** WK, **DD:** jedle, **L:** 109, **PL:** 1296, **D:** 1296/1297

DK9 (d. 104, průměr 13,5 cm)

P: kůl z rostlé kulatiny, na spodním konci ztesán do hrotu. Kůra není dochována. Nalezen v terénní situaci mimo vlastní konstrukci stavby, pravděpodobně s ní však souvisí. **DP:** ne

DR: ano; **PkL:** 0, **DD:** jedle, **L:** 26, **PL:** –, **D:** –

DK10 (d. 244, š. 22, v. 15)

P: tesaný podlahový trám opatřený podélnou drážkou. **DP:** Drážka zjevně nesouvisí s konstrukcí stavby a jedná se tedy o druhotně použitý prvek. Je položen na plochu na širší stěně a drážka je tedy umístěn z boku, se severní strany. V drážce se nachází torzo zaraženého čtverhranného kolíku (opět bez souvislosti).

DR: ano; **PkL:** 0, **DD:** jedle, **L:** 28, **PL:** –, **D:** –

DK11 (d. 247, š. 24, v. 5)

P: štípané prkno ve funkci jižní stěny. Poškozené hnilobou. **DP:** ne

DR: ne; kvůli malé výšce a absenci podkorního letokruhu nedatováno

DK12, DK13 (d. 20 cm, prům. 3–4 cm)

P: dřevěné kolíčky **DP:** –, **DR:** ne

4. Opava – dominikánský klášter, detailní pohled na konstrukční prvek DK8 – podkladový trám s dlaby a tesařskou značkou, foto: T. Zelenka

Paleobotanika

V roce nálezu byla celá výplň dřevěné stavby odebrána k proplavení a podrobena archeobotanické analýze. Většina materiálu byla určena v roce 1968 E. Opravilem (malé procento vzorků nalezených v depozitáři bylo k analýze odesláno v roce 2015). V hlíně nad podlahou objektu bylo vysoké procento pecek pěstovaných ovocných dřevin (třešně, švestky), dokonce i peciček vinné révy. Z pěstovaných obilnin se jednalo zejména o ječmen dvouřadý – nejtypičtější surovinu pro výrobu piva ve středověku, 21 obilek bylo dokonce v podobě sladu. Dále bylo určeno 13 semen chmele, zbytky v přírodě sbíraného ovoce (maliník, jahodník) a různé běžné plevele (nejhojněji pryskyřník, merlík, rdesno či mochna).

Zařazení nálezu do kontextu nových zjištění

V roce 2009 bylo v rámci záchranného archeologického výzkumu vyvolaného rekonstrukcí Domu umění položeno několik sond i v severní části někdejšího západního křídla kláštera, tedy v prostoru bezprostředně sousedícím se sondou V. Šikulové z roku 1967. Výsledky výzkumu potvrdily v tomto prostoru intenzivní osídlení v době před založením kláštera. Některé sídlištní objekty koexistovaly se stavbou kláštera a jiné byly zasypany bezprostředně v souvislosti s ní. V sondě vzdálené cca jeden metr jihozápadně od horní hrany schodiště na nároží ambitu a severního křídla byla prozkoumána jímka obsahující kromě keramiky 13. století také odhozený dřevěný trám datovaný k roku 1277/1278. Jímka byla interpretována jako součást hygienického zázemí pravděpodobně některého z domů předklášterní zástavby. Po jejím zaplnění zde byl vybudován pravouhlý objekt s dřevěnou podlahou z fošen a prken, jejíž povrch byl pokryt vrstvou křížem kladených větví. Dendrochronologická data z odebraných vzorků dřevěné podlahy ukázala na mýcení stromů na přelomu let 1269/1270 a 1291/1292. Objekt byl interpretován jako chlév a fungoval nejspíše v rámci hospodářského zázemí postupně budovaného kláštera. Do vyrovnávacích vrstev navršených po jeho zániku (rámcově na přelomu 13./14. až 14. století) byly založeny základy západní obvodové zdi ambitu, resp. zdi oddělujících klausuru od hospodářské části konventu.²⁹

Závěrečná interpretace nálezové situace

Konstrukce dřevěné stavby prozatím v Opavě nemá analogie. Podlaha byla tvořena velice masivními plochými jedlovými trámy, jejichž délka kolísala mezi 244 a 324 cm, pouze dva z nich byly stejně dlouhé a různou měrou přesahovaly podkladové trámce, což bylo vyřešeno plátováním na koncích. Vnitřní plocha podlahy dosahovala 195 x 250 cm. Objekt byl zahlouben minimálně po prozkoumanou úroveň, tedy po spodní věnec stěn, a proto nebylo nutno krátit delší trámy. Tato skutečnost spolu s až zbytečně (na tak malý objekt) masivním provedením vedla autorku výzkumu k předpokladu, že bylo dřevo pro stavbu použito druhotně. Detailní průzkum jednotlivých prvků to potvrzuje. Na jednom z podlahových trámů je zcela nelogicky vydlabána drážka, v některých trámech jsou zasekané kolíčky nesouvisející s konstrukcí a způsob tesání několika spojů ukazuje, že byly zhotoveny již na vyschlém dřevě.

Z rozboru nalezeného keramického materiálu z vrstvy přímo na podlaze objektu vyplývá, že dřevěný objekt byl v užívání hlavně v první polovině 14. století. Naproti tomu z vrstev pod jeho podlahou pochází keramika navazující na hradištní tradice, která se v Opavě užívala do druhé poloviny 13. století.

---

²⁹ F. KOLÁŘ, *Dominikánský klášter – Dům umění v Opavě*, 2013, s. 18–19.

Definitivní potvrzení toho, že dřevo ke stavbě bylo použito druhotně, přinesly výsledky dendrochronologického datování. Podařilo se absolutně datovat sedm prvků, přičemž u všech bylo zjištěno datum smýcení jedlí ke konci roku 1296 nebo na začátku roku 1297. Není vyloučeno, že se u více trámů jednalo o jeden a týž strom.

5. Opava – dominikánský klášter, detail prostoru před vstupem od S – „šije“ z prken kotvených kolíky, foto: A. Pustka, 12.1967, archiv fotografického pracoviště SZM, inv. č. B 68.310

Zakládací listina dominikánského kláštera je sice datována k roku 1291, z dobových pramenů však vyplývá, že se nezačal stavět ihned, naopak se zdá, že se výstavba potýkala s četnými nesnázemi a byla přerušována. Ještě v roce 1300 zděný klášter nestál, jak vypovídají také archeologické nálezy objektů zasypávaných až po tomto datu. Alespoň základní funkční části kláštera a kostela byly dokončeny až okolo roku 1321. V roce 1297, kdy byl pravděpodobně budován objekt ze dřeva druhotně použitého v předmětné stavbě, tedy ještě nelze hovořit o provozu kláštera jako takového (nelze ani tvrdit, že se jednalo o jeden objekt). Nepředpokládáme, že by se dřevo ze stojících objektů transportovalo z nějakého vzdáleného místa. Právě z hlediska dostupnosti předpokládáme, že použité dřevo pochází z pozemků budoucího kláštera. Drobná stavba, o níž článek pojednává, by pravděpodobně sama o sobě takto masivní konstrukci nevyžadovala, ale jelikož byl materiál k dispozici, zužitkoval se tímto způsobem.

Obytnou funkci zkoumané stavby podle nálezné situace z roku 1967 můžeme téměř jistě vyloučit. Nenasvědčují jí velice malé rozměry a absence topeniště, ani vrstva písku na povrchu dřevěné podlahy, která by obývání spíše komplikovala. Písek pravděpodobně sloužil jako drenáž i vzhledem k černé hnojištní vrstvě s množstvím rostlinných makrozbytků, která se uložila nad ní. Podle příměsi trav a plevelů se mohlo jednat o podestýlku promísenou zbytky krmiva: plodů ovoce, obilí a obilného sladu, chmele, píce, ale snad i ryb a měkkýšů. Písek či popel také usnadňoval výměnu podestýlky, což je praxe používaná dodnes. Zlomky kuchyňské keramiky ve výplni můžeme považovat za běžný odpad, či se sem dostaly krátce po zániku objektu. Vstup do objektu byl široký bezmála půl metru a podle drážky v trámu stěny nejspíše řešen formou jednoduchého zasunutí dvířek. Před ním se podle terénních fotografií rýsuje jakási vstupní šíje, tvořená do hlíny zatlučenými kolíky a o ně zapřeny deskami (obr. 5). Ve shodě s autorkou výzkumu můžeme nalezený objekt interpretovat jako součást hospodářského zázemí kláštera – chlév, sloužící v době provozu kláštera k ustájení spíše všežravých domácích zvířat, tedy pravděpodobně prasat. V porovnání s výsledky výzkumů NPÚ z let 2009–2011 je zřejmé, že v dotčeném prostoru v závěru 13. století a na počátku století 14. existovalo, ať již najednou či postupně, hned několik staveb shodné interpretace. Hospodářské zázemí tedy vznikalo postupně v západním předpolí kláštera (v prostoru vymezeném později renesančním západním křídlem) zároveň s výstavbou chrámu sv. Václava i s nejstarší východní částí konventu. Okolností zániku chléva nejsou spojeny s požárem a dřevo nevykazuje stopy poškození hnilobou, lze tedy uvažovat spíše o opuštění objektu, např. v souvislosti s výstavbou severního traktu kláštera.

Poděkování

Předložená studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595), interní grantový projekt SZM č. IGS201511/2015 Středověké a raně novověké Opavsko ve světle archeologických pramenů II.

Mgr. Hana Malíková (kartousova@szm.cz), Slezské zemské muzeum

Mgr. Pavla Skalická (skalicka@szm.cz), Slezské zemské muzeum

Summary

On Dating of an outbuilding in the premises of Dominican Monastery in Opava

With respect to the location and size of the wooden building we came to the same conclusion as the author that it was an outbuilding – a cattle barn used for stabling omnivorous animals, probably pigs. We can almost definitely exclude residential function of the building. It could be concluded from its very small size and absence of furnace or a layer of sand on the wooden floor. The floor was made of solid flat fir tree timber, 244 and 324cm long. The intrinsic area of the floor was 195x250cm. This fact along with its almost massive construction led the author of the survey to the assumption that the timber was used for the building secondarily. It is confirmed by the detailed survey of individual components. The results of dendrochronological dating brought the final evidence of the secondary use of the construction material. We succeeded in absolute dating of seven components, it was ascertained that for all the components the date of the fir tree felling was the end of 1296 or the beginning of 1297. The analysis of the found ceramic material from the layer on the floor of the object clearly proves that the wooden building was used mainly in the first half of the 14th century. On the other hand, the pottery from the layers under its floor is a follow-up to the hillfort tradition which was used in Opava until the second half of the 13th century. Even though the founding document of the Dominican Monastery comes from 1291, the historic sources clearly show that its construction did not start immediately and in 1300 the walled monastery had not been finished. However, in 1297, when the building from timber secondarily used in the surveyed building was probably constructed, it cannot be considered a functioning monastery.

Adam H u b á č e k

ARCHITEKTONICKÁ TVORBA JOSEFA SEYFRIEDA

Abstract

The architect Josef Seyfried gained special working experience in Opavian building company of Julius Lundwall and in the building department of Teschen Chamber. He realised the churches in Kravaře (1894–1896), in Liptina, in Sudice, the extension of the Church of St. Stanislaus in Bolatice (1911–1912) and some others. The known activities of Josef Seyfried as an architect end during the World War I. His work in late historicism positively fits in the architectonic development of architecture in Racibórz region under which Hlučín region belonged until 1920.

Keywords: *Josef Seyfried, architecture, Hlučín region, Racibórz region, sacral architecture, late historicism, neogothic, neo-baroque*

Přestože je architektonická tvorba Josefa Seyfrieda přehledově relativně dobře známa a objevuje se v řadě zpracovaných témat, k jejímu rozsáhlejšímu zpracování doposud nedošlo. Základní výčet Seyfriedových staveb spolu s životopisnými údaji tohoto kravařského rodáka poskytl v roce 1927 jeho přítel, katolický kněz a redaktor Katolických novin Ernst Jureczka, pro něhož stavitel vyprojektoval podobu kostela, fary a dalších budov chrámového okrsku v Sudicích.¹ Jeho text se stal základním pramenem pro další badatele, mnohdy reprodukováným bez přílišných obměn.² Jureczka samozřejmě nepřináší umělecko-historické posouzení Seyfriedovy tvorby, ani nepoukazuje na autorovy typické architektonické motivy či působící vlivy. Tato studie se snaží některé tyto skutečnosti zaplnit.³

V literatuře o Josefu Seyfriedovi nebyl doposud náležitě doceněn význam otce Johanna Seyfrieda pro kariéru syna. Naopak vyzvedáváno je jeho studium stavitelství v nevýznamné odborné stavební škole v Holzmindenu v Dolním Sasku, ke kterému se po zdravotních peripetích dostává až na počátku 90. let 19. století. Přestože se k projektování a realizování svých staveb dostává až po tomto studiu, mnohé inspirativní vlivy na něj zapůsobily již v brzkém věku v opavské stavitelské firmě Julia Lundwalla a ve stavebním oddělení těšínské komory, kde pracoval do svých osmnácti let. Kreslířskou praxi v těchto kancelářích zajistil svému synovi jistě jeho otec, stavební polír, zaměstnaný rovněž ve stavebním oddělení těšínské komory. Toto oddělení bylo personálně velmi posíleno za arcivévody Albrechta Fridricha Rudolfa Habsbursko-Lotrinského (1817–1895), kdy bylo třeba realizovat velké množství typologicky různorodých staveb.⁴ Johann Seyfried později rovněž vykonával stavbyvedoucího na řadě synem projektovaných staveb. Josef Seyfried působí ve stavebním oddělení těšínské komory, jedné z největších projekčních kanceláří ve Slezsku v době, kdy se pod vedením architekta Albína Theodora Prokopa řešila podoba katolického kostela

¹ Ernst JURECZKA, *Josef Seyfried*, Opeln 1927.

² Např. Martin BŘENEK, *Historizující sakrální architektura z režného zdiva na Hlučínsku*, diplomová práce, Ostrava 1999, s. 38–40.

³ Článek vznikl v rámci řešení grantového projektu *Architektura na Hlučínsku v 19. a 20. století: proměny a specifika*, grant č. SGS10/FF/2015.

⁴ Pavel ŠOPÁK, *Kostel sv. Albrechta v Třinci a dílo Albína Theodora Prokopa*, Těšínsko 41, 1998, č. 2, s. 16–21.

sv. Albrechta v Třinci.⁵ Dokonalá znalost této stavby z rezného zdíva se promítla v Seyfriedově první realizované stavbě, kostele sv. Bartoloměje v Kravařích.⁶ Nedostačující kapacita původního kostela téhož patrocina vedla ve 2. polovině 19. století k úvahám o výstavbě nového kostela.⁷ V roce 1890 vytvořil projekt neogotického kostela s průčelní kvadratickou věží renomovaný stavitel Paul Jackisch, usazený v té době v hornoslezské Bytomí.⁸ O dva roky později se podobou kostela zabýval již Josef Seyfried, který navrhl po vzoru třineckého kostela monumentální stavbu z rezného zdíva, jež se dočkala realizace v letech 1894–1896.

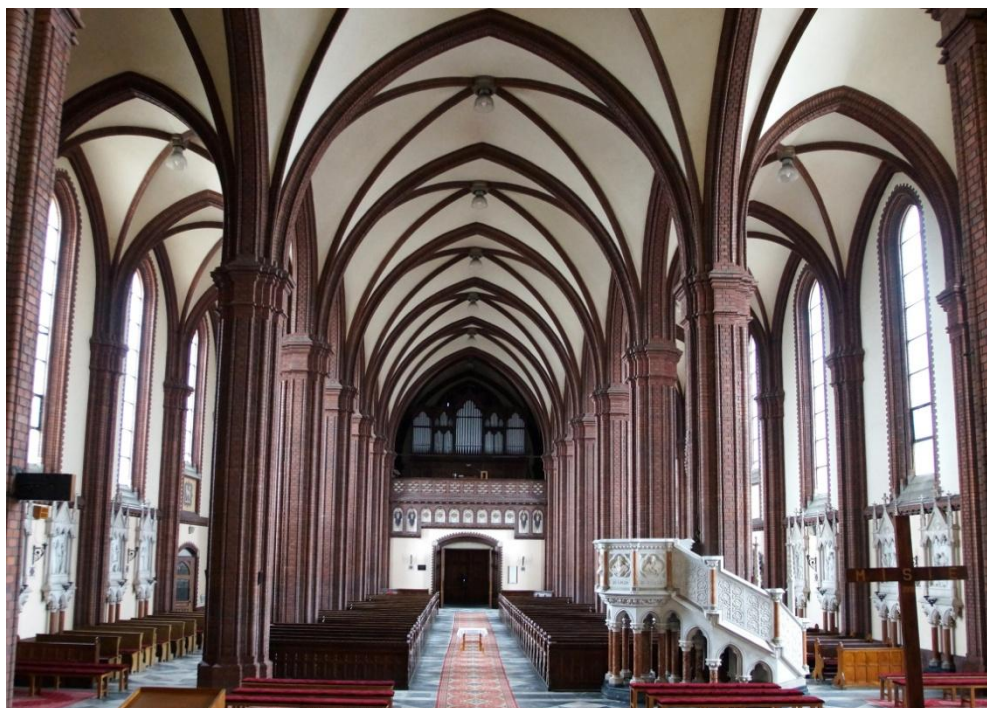
1. Kostel sv. Bartoloměje v Kravařích, pohled na závěr, sakristii s přístavky a renesanční věž původního kostela. Foto Adam Hubáček, 2015

⁵ Projekt kostela se řešil od roku 1881, základní kámen byl položen v roce 1882, definitivní podoba se utvářela v letech 1882–1883, kostel byl stavebně dokončen v roce 1885. Josef Seyfried působil v těšínské stavební komoře do roku 1883.

⁶ Státní okresní archiv (SOKA) Opava, Farní úřad Kravaře, inv. č. 164, sign. XI, Ia, inv. č. 183, sign. Ia, inv. č. 184, sign. Ia, c.

⁷ Marek SKUPIEN, *Nástin historie farnosti Kravaře do konce 17. století*, Slezský sborník 111, 2013, č. 2, s. 193–210. Týž, *Kapitoly z církevních dějin Kravař do konce 2. světové války*, Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučínska 4, 2014, č. 2, s. 22–28.

⁸ Zámecké muzeum Kravaře, inv. č. E 37 (Seyfriedova pozůstalost). Jiří JUNG – Adam HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, Ostrava 2015, s. 205.

2. Kostel sv. Bartoloměje v Kravařích, interiér síňového trojlodí. Foto Adam Hubáček, 2015

Podobnost s třineckým kostelem sv. Albrechta se projevuje také ve shodném členění fasád i v řešení vnitřního prostoru, který je u obou staveb pojatý jako síňové trojlodí s cihlovými svazkovými pilíři a cihlovými žebrovými klenbami a pasy. Určitou podobnost mají i varhanní kruchty obou rozměrných chrámů, navržené romantizujícím způsobem s využitím bohatého dekoru z tvarovek. Přestože užití režného zdiva bylo u obou staveb stejné, u třineckého kostela odkazovalo k základnímu materiálu průmyslové oblasti, v případě kravařské svatyně k specifickým rysům regionálního stavebního a architektonického vývoje se středověkou cihlovou tradicí. Důraz na teritoriální odlišnosti v rámci neogotity zdůrazňoval také Friedrich von Schmidt ve fázi projekční přípravy třineckého chrámu.⁹ První příklad režného neogotického chrámu v oblasti Ratibořska, kostel sv. Jana Křtitele, zbudoval na ratibořském Ostrógu kolínský diecézní architekt Vincenz Statze v letech 1856–1866.¹⁰ Tento kostel působil jako vzor i pro Ludwiga Schneidera, jenž postavil několik desítek kostelů v Horním Slezsku ve stylu režné neogotiky.¹¹ Jím projektované kostely se vyznačovaly dominantní průčelní věží, popřípadě dvouvěžím, transeptem a vysokým katedrálním chórem, z užívaných tvarů panelovými štíty, vimperky či schodišťovými věžicemi, mnohdy uspořádaných do romantických skrumáží. Jestliže Vincenz Statze užil na stavbě kostela sv. Jana Křtitele k zdůraznění katedrálních prvků kámen, u Schneidera se obje-

⁹ Pavel ŠOPÁK, *Vzdálené ohlasy. Moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu 1*, Opava 2014, s. 178.

¹⁰ Jiří JUNG, *Julius Bühler. Architekt knížete Karla Maxe Lichnowského*, Ostrava 2011, s. 91.

¹¹ Za všechny zmíníme alespoň kostely v Sudole, Studzienne, Lubowicich, Rudniku, Modzurówě, Wodzisławě Slaskim, Koberčicích či Ratiboři (kostel sv. Mikuláše).

vuje dobově rovněž příznačná kombinace rezného zdiva s omítanými plochami. Josef Seyfried vytváří své projekty se znalostí staveb těchto projektantů a v návaznosti na ně. Kravařský kostel sv. Bartoloměje byl prvním velkým neogotickým chrámem v oblasti nynějšího Hlučínska.¹²

Oproti později podobně v této oblasti vybudovaným neogotickým kostelům nemá kravařský bartolomějský chrám v západním průčelí věž korespondující stylově i materiálem se zbytkem stavby. Místo ní má na jižní straně omítanou věž renesanční, kterou navzdory své vizi dominantního dvouvěžového průčelí musel Josef Seyfried jako kulturně historickou památku obce zachovat. V roce 1898 ji citlivě neogoticky upravil zdůrazněním okenních otvorů v rezné cihle, západní průčelí však díky tomu vytvořil jako bezvěžové, byť takové řešení projektant zprvu zcela odmítal. Zajímavým příkladem podobné neochoty k obnově historické stavby se u Josefa Seyfrieda objevuje také při posouzení technického stavu barokní kaple sv. Jana Nepomuckého na náměstí v Hlučíně, kdy rovněž prosazuje dobově vkusnou novostavbu na místo rekonstrukce objektu. V roce 1906, sedm let po vydání tohoto stanoviska však kapli z finančních a snad i pietních důvodů pouze opravuje přidáním edikuly vstupního portálu a bosáže na nárožních pilastrech.¹³ Podobně se stavitel vyjádřil i u Bolíkovy kaple v Hlučíně.

Novostavbu kostela sv. Bartoloměje v Kravařích pojal Josef Seyfried jako monumentální orientovanou trojlodní síňovou baziliku s transeptem a odsazeným trojboce ukončeným presbytářem. Západní fasádu kostela navrhl projektant na střední osu orámovanou do výše trojúhelníkového štítu dvakrát odstupněnými opěráky, s profilovaným ústupkovým zalomeným portálem vrcholícím ve štítu v přízemí, velkým lomeným oknem tvořeným třemi menšími nad ním a trojdílným sdruženým oknem s lomeným cihlovým ostěním ve štítu. Podobným způsobem vyřešil Seyfried i fasádu severního čela příčné lodi. Fasády bočních lodí rozčlenil rozměrnými lomenými okny a opěrnými pilíři na jednotlivá travě, jež vrcholí prvkem typickým pro severoněmeckou gotickou architekturu – pultovými střechami.¹⁴ Po stranách vstupní předsíně uplatnil dvouetážové schodišťové věžice s jehlancovými střechami s opěráky a lomenými okny a portály, které obohacovaly jinak přísné fasády o romantizující prvky. Ty se plně projevíly při dostavbě sakristie v roce 1908. Dle středověkého principu aditivního přidávání jednotlivých částí stavby vytvořil Josef Seyfried jakoby organicky vyrůstající hmoty kubických přístavků, věžic či kaplí mezi transeptem a jižní stěnou presbytáře, které vyvolávají pocit postupného stavebního vývoje. Na základě toho působí tato část stavby mimořádně malebným dojmem, podobně jako např. závěr kostela sv. Josefa v Katovicích-Zařezu od Ludwiga Schneidera z let 1898–1900, jenž mohl být jedním z inspiračních zdrojů při této dostavbě.

Interiér kravařského kostela vyniká čistotou a rozlehlostí síňového trojlodí. Je určován kombinací cihlových prvků a omítaných ploch. Ze svazkových cihlových pilířů a polopilířů vybíhají cihelné pasy a žebra, cihlou je zdůrazněno zubořezové rámování oken a ozdobena hudební kruchta. Po stranách vstupní předsíně se nachází dvojice prostorů. Jeden slouží jako kaple, ve druhém je efektní šnekové schodiště vedoucí na kúr. V Kravařích není na rozdíl od dalších velkých cihlových kostelů na Hlučínsku v místě křížení klenba hvězdicová, nýbrž křížová.

¹² Po něm následovaly stavby kostelů Nanebevzetí Panny Marie v Koberčicích od Ludwiga Schneidera (1894–1896), kostela sv. Jana Křtitele v Sudicích, jehož autorem byl opět Josef Seyfried (1904–1906) a sv. Mikuláše v Luděfovích od Josefa Holuschy (1906–1907).

¹³ J. JUNG – A. HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, kat. heslo 05.

¹⁴ Nákras neidentifikovaného kostela s pultovými střechami se dochoval v Seyfriedově pozůstalosti. Zámecké muzeum Kravaře, inv. č. E 37 (Seyfriedova pozůstalost).

Okolo kravařského chrámu se rozprostírá hřbitov vymezený ohradní zdí se vstupními branami. K vysvěcení hřbitova došlo roku 1898. Vstupy obstarávají dvě protilehlé brány se třemi lomenými oblouky, třetí brána je tvořena dvěma lomenými oblouky. Nechybí na nich romantizující prvky cimbuří nebo opěráky. Motiv trojdílné vstupní brány se na Hlučínsku poprvé objevil u evangelického kostela v Hlučíně v roce 1862, na Ratibořsku už u již zmíněného Statzeho kostela na ratibořském Ostrogu.

*3. Kostel Navštívení Panny Marie v Liptíně (Lubotyně),
pohled na západní věž. Foto Adam Hubáček, 2015*

V době výstavby kravařského kostela bylo Josefu Seyfriedovi okolo třiceti let. Dokázal, že umí vhodně variovat racionálně přísné fasády s romanticky přičleňovanými hmotami, jež vyvolávají dojem malebnosti a vypořádat se i s monumentálním projektem. Snad díky tomu také v Kravařích získává možnost projektovat budovu poštovního úřadu. Tato neobvyklá situace odporuje tehdejší praxi, při níž byly stavby pošt svěřovány stavebním oddělením oblastních ředitelství státní Německé říšské pošty (Deutsche Reichspost). Výstavba volně stojící budovy nedaleko nově zřízeného vlakového nádraží proběhla podle Seyfriedova

projektu z roku 1895. Navrhl budovu rovněž ve stylu severské cihlové neogotiky, se štíty se stupňovitými nástavci a okny se segmentovými či lomenými záklenky. Seyfried se mohl inspirovat stavbami obdobného vzezření z oblasti Pruska a Ratibořska. Nejbližším inspiračním zdrojem mu však byla budova poštovního a telegrafního úřadu na severní straně náměstí v Hlučíně z roku 1886. Podobnost se projevuje v režné cihlové fasádě vrcholící ve štítech, shodném osovém řešení i v užití zubořezu a segmentových záklenků nad okny. Na budově poštovního úřadu v Kravařích se objevuje charakteristický prvek řady dalších Seyfriedových staveb, kubická hmota vstupního vestibulu, v tomto případě s dvěma opěráky a goticky lomenými profilovanými záklenky.

Svou druhou sakrální stavbu navrhuje Josef Seyfried v Liptině (Lubotyň), kde novostavbou nahrazuje dřevěný kostel z roku 1621. S požadavkem zděné stavby přišel probošt Adolf Lapinski, který oslovil Josefa Seyfrieda, známého kvůli probíhající výstavbě kravařského kostela. Liptinský kostel byl postaven v roce 1895 bez ohledu na starší půdorysný rozvrh. I zde použil Seyfried pro svou architekturu režné zdívo a neogotický stylový aparát. Navrhl jednoduší kostel s průčelní středovou hranolovou věží mezi dvěma menšími schodišťovými polygonálními věžicemi, s vnějškově naznačeným transeptem a pětibokým závěrem. Přejechod mezi lodí a triumfálním obloukem zprostředkovávají stěny otočené o 45 stupňů, které jsou v interiéru plné. Tím Josef Seyfried přispěl k sjednocení celého prostoru chrámu. Toto zkosení použil v interiéru pro situování bočního oltáře a kazatelny. Naznačený transept vrcholí na obou stranách štítovým nástavcem s plasticky vyvedeným obloučkovým vlysem, vytvořeným pomocí cihelných tvarovek. Věž završuje vysoká jehlancová střecha. Ačkoliv se v exteriéru objevuje řada prvků, které projektant užil i u kravařského kostela (opěrné pilíře, věžice apod.), interiéru působí odlišným dojmem. Jestliže v interiéru síňového kravařského chrámu dominovaly cihlové svazkové pilíře, oddělující hlavní loď od vedlejších lodí, v jednoduší liptinského kostela je dominantním prvkem odhmotnění stěn okenními otvory, jejichž tvar je efektně jiný v presbytáři (vertikalizovaná úzká lomená okna) i v lodi (široce lomeně ukončená trojdílná okna s cihlovými kružbami). U kravařského kostela projektoval Seyfried jednotně působící úzká lomená okna v lodi i presbytáři. Odlišně je vzhledem k jednodušímu prostoru vyřešeno také dosedání klenby. Žebrová klenba přechází pomocí konzol do svazkových přípor, což rovněž přispělo k projasnění celého interiéru.

Třetí velkou sakrální stavbou, kterou Josef Seyfried vytvořil v neogotickém stylu pomocí režného zdíva, byl kostel sv. Jana Křtitele v Sudicích. Vedle kravařského kostela je tento chrám Seyfriedovou nejvýznamnější a nejmonumentálnější neogotickou cihlovou stavbou. Důvody jeho výstavby byly podobné jako v Kravařích. I zde stál kostel kapacitně nevyhovující pro více než 2 200 farníků a dlouho se řešila možnost výstavby nového kostela. Výstavbu se podařilo prosadit farář Ernstu Jureczkovi, který již v prvním roce svého působení předložil farníkům svou vizi, která byla definitivně schválena v roce 1901. V letech 1901–1904 probíhající neúspěšný spor s dolnobenešovským dominiem o plnění patronátních povinností celou věc zdržel, proto byla stavba zahájena podle plánů Josefa Seyfrieda v roce 1904, konsekrována byla olomouckým sufragánem Karlem Wisnarem 19. listopadu 1906.¹⁵

Architektura sudického kostela byla ovlivněna podobou kostela stejného patrona v Ratiboři-Ostrogu od Vincenze Statzeho. Tato podobnost je patrná v architektonických člancích, shodné kombinaci režného zdíva s kamennými architektonickými články, při srovnání hlavního portálu a ve členění věží obou chrámů. Určitou podobnost můžeme sledovat také v interiéru. Monumentalita sudického kostela je dána nejen 64 metry vysokou západní

---

¹⁵ Marek SKUPIEN, *Náčrt historie farnosti Sudice do počátku 20. století*, ČSZM–B 61, 2012, č. 3, s. 201–232.

průčelní věží, ale také užitím prvků katedrální gotiky vytvořených z kamene. Kombinace režného zdiva s kamennými architektonickými články se poprvé v Seyfriedově tvorbě objevuje na jeho vlastním domě v Kravařích z roku 1898, kdy jimi bylo zdůrazněno nároží, korunní římsy či ostění oken. Sudický chrám má bazilikální dispozici s přilehlými polygonálními kaplemi, znejasňujícími zřetelně rozpoznat postranní lodě. Je jediným ze čtyř obdobně vystavěných kostelů, který má náročnější opěrný systém s oblouky a pilíři a který také zdůrazňuje horizontální linie pomocí soklu, podokenních říms a trojlostových vlysů v úrovni boční lodě, hlavní lodě a věže. Sudický kostel má také nejbohatší kružby z kamene z celé skupiny velkých cihlových chrámů na Hlučínsku. Dalšími kamennými články jsou portály, vlysy, stříšky opěráků, fiály, růžice či jehlancové stříšky schodišťových věžic. Interiér je tvořen značně převýšenou hlavní lodí o třech polích šestidílné klenby s výsečemi, nižšími bočními loděmi, monumentální hvězdnicovou klenbou v křížení a polohvězdicovou v závěru. Lodě oddělují lomené arkády se svazkovými pilíři s hrubě otesanými hlavicemi, žebra kleneb dosedají na vegetabilní hlavice přípor. Z ratibořského kostela sv. Jana Křtitele je patrně odvozeno i členění stěn do tří zón na arkády, slepé triforium a zónu bazilikálních oken, vycházející z klasické katedrální francouzské gotiky.

4. Kostel sv. Jana Křtitele v Sudicích, v popředí hrobka a brána do areálu. Foto Adam Hubáček, 2015

V souvislosti s budováním kostela došlo k novému budování celého areálu, který tvořila fara s hospodářskými budovami, brána do areálu kostela a hrobka s ohradní zdí. Všechny tyto stavby korespondují s kostelem užitým materiálem i ambiciózním pojetím, které se projevuje především na budově fary. Jde o jednopatrovou stavbu téměř čtvercového půdorysu, zastřešenou valbovou střechou, se štítově ukončenými středovými rizality. Na fasádě obrácené k přístupové cestě se výrazně uplatňuje balkónová lodžie se třemi arkádami, na balkónových terasách a v ostění oken se objevuje neogotický dekor, vyskytující se i na dalších Seyfriedových stavbách – slepé trojlaločně ukončené arkády, motiv slepé rozety s čtyřlístovou kružbou či motiv trojlístů nad okny. Rovněž vstup situovaný do kubického

přístavku je pro Josefa Seyfrieda typický. K budově fary přiléhá komplex chlévů, konírny a stodoly. Na nich uplatňuje Seyfried romantizující prvky z režného zdiva v podobě cimbuří či opěráků. Architekturu obdélné hrobky určují otevřené lomené arkády s motivem jeptišek, hranolové vstupní brány pak lomený průjezd a postranní polygonální kaple, sloužící rovněž jako hrobky. Farní areál v Sudicích patří jednoznačně k Seyfriedovým nejpůsobivějším a nejprokmonovanějším realizacím a má výrazné místo také v rámci režné neogotické architektury Ratibořska.

5. Kostel sv. Jana Křtitele v Sudicích, interiér. Foto Adam Hubáček, 2015

Postupně vytvářeným komponovaným areálem se stalo také okolí Seyfriedovy první stavby, kostela sv. Bartoloměje v Kravařích. Přispěla k tomu výstavba kláštera řeholních sester Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a současná přestavba farní budovy. O zřízení kláštera řeholních sester Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Kravařích se zasloužil farář Ignác Maiss při jednání v centru kongregace ve Vídni ve dnech 19. až 26. dubna 1902. Pro budoucí sídlo kláštera v Kravařích byl již v té době odkoupen Krokusův dům, s jehož přestavbou k vytvoření velkorysého areálu propojeného s kostelem stavitel Josef Seyfried počítal.¹⁶ Mezi lety

¹⁶ Elżbieta Agnieszka BEDNARZ, *Působení Služebnic Nejsvětějšího Srdce Ježíšova ve farnosti Kravaře a jeho vliv na pastorační situaci*, diplomová práce, Olomouc 2011.

1903 a 1905 vznikla přestavbou domu nynější pravá část budovy s nárožní věží a kaplí, jež byla osvětlena vitrážovou rozetou a třemi lomenými okny pod ní. V přízemí nárožní věže se nacházel portál ve tvaru oslího hřbetu, rámovaný pilíři s fiálami. Původně tříosá fasáda byla o několik let později v roce 1909 v souvislosti s rozvojem kláštera rozšířena o další čtyři okenní osy, čímž průčelí získalo širkovou asymetrickou kompozici. Dominantou této části se stalo rovněž nároží ukončené štítem s kytkou na vrcholu, s přízemním vchodem a nikou se sochou Božského Srdce Páně pod gotizujícím baldachýnem. V obou stavebních fázích kombinoval stavitel režné zdivo s omítanými architektonickými články, v první fázi poprvé ve své tvorbě.

6. Klášter řeholních sester Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Kravařích, celkový pohled na vstupní průčelí. Foto Adam Hubáček, 2015

Po rozšíření bylo v klášteře 22 místností k obýváním. Celá budova byla podsklepená. V suterénu se nacházely kuchyně, umývárny, žehlárna, prádelna, spižírny, sušárna, kotelná, skladištní místnosti a sklepy. V přízemí se nacházelo 9 obytných místností, sál s jevištěm, ošetřovna, koupelna, záchody, v prvním patře další obytné místnosti, koupelna, záchody a klášterní kaple. V 2. poschodí bylo využito podkroví pro klausury sester a malé ložnice pro chovanky rodinné školy. Chodby byly klenuty mělkými plackami a křížovými klenbami mezi pasy. V interiéru se umělecká výzdoba v podobě freskové výzdoby a vitráže sou-

středila do prostoru kaple o dvou polích křížové žebrové klenby s pasy, vyzdobená malbami Seyfriedova spolupracovníka pocházejícího z Mnichova Hanse Martina.¹⁷

Farní budovu v Kravařích Josef Seyfried přestavěl v roce 1906 pro faráře Ignáce Maisse. Na budově fary uplatnil Seyfried ve shodě s budovou kláštera kombinaci bílé bosované omítky, režného zdiva a štku. Budova obdélného půdorysu má hlavní fasádu osově členěnou rizalitem a předstupující, lomenými arkádami otevřenou vstupní verandou s balkonem. Rizalit vrcholí štítem, ve kterém Seyfried užil zjednodušený motiv gotických fiál a atiky se slepými gotickými arkádami. Kravařský stavitel rovněž realizoval nové hospodářské budovy, k nimž se v Seyfriedově pozůstalosti dochovala i plánová dokumentace. Vedle stáje, stodoly a kůlny na otop šlo o o vepřín se čtyřmi chlívky, hospodářský sklep a stavení pro úschovnu vozů a náradí. Kravařská fara Seyfriedovou úpravou dotvořila areál kostela a kláštera, který byl v roce 1909 již jen rozšířen přístavbou. Jestliže architektura kravařského kostela ukazuje na přísné i romantické pojetí neogotické architektury, budovy kláštera a fary odkazují na eklektismus, byť nadále určeným především neogotickým (ovšem již omítaným) tvaroslovím.

Rozličnou podobu mají Seyfriedovy drobné stavby. V areálu poutního místa u dřevěného kostela sv. Kříže ve Velkých Pietrowicích (Pietrowice Wielkie) z roku 1667, přestavěného v roce 1743, vznikla za děkana Thomase Kamradka v roce 1899 podle návrhu Josefa Seyfrieda studniční kaple nad zázračným pramenem. Vzdělaný Seyfried dobře znal křesťanskou symboliku, a tak pro tuto stavbu zvolil příznačný oktogonální půdorys s představenou vstupní předsíní. Byl si vědom toho, že oktogon, vycházející z archetypu osmicípé hvězdy a pro své čtyři osy souměrnosti již v antice symbolizující dokonalost, byl v křesťanské tradici spojován s osmým dnem, začátkem nového týdne, v přeneseném smyslu i nového života. Podle výroku Augustina byla osma symbolickým dnem Kristova vzkříšení. Vzhledem k tomu, že vzkříšení z moci a mrtvosti hříchu do nového života znázorňoval křest, mívaly křtitelnice často právě tento půdorys. Vzhledem k tomu, že i stavba studniční kaple je spojena s vodou, volil stavitel tento půdorys. Stylově sáhl Josef Seyfried opět k cihlové neogotice. Vlastní kapli tak určují vertikály lomených oken a operáků. Předsíň s výjimkou dvou úzkých okenních otvorů ovládá portikus s širokým lomeným záklenkem, chránícím bíle omítnutý tympanon nad dvoukřídlým vstupem, a trojúhelníkový vimperk vrcholící kamenným křížem. Stavbu završuje komolá osmiboká jehlancová střecha přecházející v lucernu, nad níž se zvedá strmá jehlancová vížka. V interiéru se sestupuje ke zřídlu, jež tvoří středobod celé kaple.

Na bývalé Celní ulici v Hlučíně stojí kaple, kterou na konci 18. století nechal vystavět Antonín Bolík. V roce 1898 vytvořil stavitel Josef Seyfried její novou podobu, kterou jí vtiskl po přestavbě, ačkoliv původně navrhoval zboření původní kaple.¹⁸ Zvolil architektonický rejstřík, jenž byl uplatňován v době renesance a baroka. Základním prvkem stavby se stala edikula, do níž je umístěn půlkruhově ukončený vstup s profilovanou šambránou a výrazným klenákem, ale také nika umístěná mezi zvlněná ramena štítu s volutami. Fasády s armovanými nárožními projektant vyzdobil bosáží, původně barevně odlišenou. Kromě štítu v průčelí byla hlavní dominantou osmiboká sanktusní vížka završená jehlanovou střechou s křížem, v současné době snesená.¹⁹ Takřka shodné průčelí vidíme také na kapli

¹⁷ Obsahuje ornamentální, vegetabilní a figurální motivy. Týž autor vytvořil nástěnné malby také v kravařském kostele sv. Bartoloměje a v dalších Seyfriedových sakrálních stavbách v Bolaticích, Křenovicích (Krzanowice) či rekonstrukcích (farní kostel sv. Jana Křtitele v Hlučíně).

¹⁸ SOKa Opava, Farní úřad Hlučín, inv. č. 84 a 85, sign. Ib. V literatuře Jiří JUNG – Adam HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, Ostrava 2015, kat. heslo 31.

¹⁹ NPÚ – ú. o. p. v Brně, sbírka fotografií z činnosti Státního památkového úřadu v Brně, inv. č. 12.581-S-6/37.

sv. Prokopa v Bobrovnicích z doby kolem roku 1900, kterou díky tomu můžeme rovněž připisat Josefu Seyfriedovi.²⁰

Také v kapli sv. Josefa na Svobodě mohl Josef Seyfried uplatnit svou invenci. Oproti dvěma předchozím kaplím jde o stavbu, u níž můžeme vysledovat snahu o převedení půdorysné a hmotové kompozice jednoduššího kostela na stavbu drobnějšího měřítka. Díky tomu se k obdélné lodi pojí pětiboce ukončený presbytář, stejně jako vstupní předsíň, nad níž se tyčí kvadratická věž s jehlancovou střechou s námětky. Na fasádách Seyfried důmyslně kombinoval režné a omítané zdivo spolu s rozvolněným neogotickým tvaroslovím. Režné zdivo se nejvíce uplatňuje v dvouetážovém průčelí. Lomený vstup do kaple chrání portikus se štítovým nástavcem. Tři stěny věže jsou, stejně jako fasády lodě, vymezeny vystupujícím rámem z režných cihel. Stěny presbytáře orámovány nejsou, jsou však rytmizovány jednou odstupněnými opěráky. Okna navrhl Seyfried goticky zalomená. Hravě a dekorativně působí „zubaté“ orámování jednotlivých oken presbytáře a také lodi, kde jsou uskupeny do symbolické trojice s prostředním převýšeným oknem. Pod dvojicí zvonicevých oken je v průčelí vytvořen motiv lomených slepých arkád. Všechny tyto prvky, stejně jako zubořzné římsy, užívá Seyfried nejen k zvýšení dekorativního účinku fasád, ale také k navození monumentálnosti drobné stavby. Rozšířenou kompozici hmot reflektuje v interiéru také triumfální oblouk, který odděluje prostor presbytáře a lodi.

V Hlučíně svěřil Seyfriedovi farář a víceděkan Hugo Stanke obnovu gotického presbytáře farního kostela sv. Jana Křtitele. Přestože prostoru kněžiště dominovalo, stejně jako nyní, monumentální oltářní retabulum z 60.–70. let 17. století, vycházely Seyfriedovy úpravy k zdůraznění starobylosti chrámu z gotického tvarosloví. Nově vytvořená štuková žebra dosedají na hlavice vegetabilních motivů válcových přípor, stěny kněžiště člení novogotické slepé arkády na přízedních sloupcích a podokenní obloučkový vlys, vysoká gotická okna byla vybavena jednoduchými kružbami a vitrážovými okny. Novou úpravu podtrhla fresková výzdoba od Seyfriedova spolupracovníka Hanse Martina.²¹ Seyfried se zaobíral také myšlenkou na rozšíření tohoto kostela.²² K průčelní věži navrhl Seyfried připojit dva kubické přístavky z obou stran tak, že by již věž nevystupovala (snad se jednalo o podobné řešení, které později uplatnil v průčelí bolatického kostela). Na severní straně vyčnívala z obdélného půdorysu lodi především kaple sv. Anny svým podkovovitým tvarem. Seyfried navrhl zarovnat západní průčelí a rozšířit jeho severní stranu čtvercovými a obdélnými prostory. Ten největší měl tvořit protipól k čtyřboké sakristii s oratoří na jižní straně. Podobně tak kaple sv. Anny nově spojená s menší obdélnou kaplí měla tvořit protějšek k obdélné kapli sv. Andělů. Projekt se realizace nedočkal. O rozšíření kostela, tentokrát ale z jižní strany, se uvažovalo ještě v roce 1916, o čemž svědčí i další neuskutečněné návrhy architektů Maxe Giemse z Katovic (1914) či Hanse Schlichta z Vratislavi (1916).²³

Při rozšíření oldřšovského kostela Narození Panny Marie v roce 1903 Josef Seyfried poprvé u velké stavby neuvžívá režné zdivo a neogotické tvarosloví, ale přizpůsobuje se starší stavbě. Zkušenosti z této realizace Seyfried později zúročil při ještě více velkorysém rozšiřování bolatického kostela, a posléze i při obnově křenovického chrámu, takřka shodného s bolatickým. Stejně jako později u bolatického kostela, i v Oldřšově vybudoval po odbouření starého presbytáře monumentální transept a nové kněžiště. U bolatického kostela přistavěl navíc boční lodě a zaklenul celý interiér.

²⁰ J. JUNG – A. HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, kat. heslo 32.

²¹ Adam HUBÁČEK, *Hlučinská architektura 1850–1950*, diplomová práce, Ostrava 2010, s. 85–86.

²² Zámecké muzeum v Kravařích, inv. č. E 37 (Seyfriedova pozůstalost).

²³ J. JUNG – A. HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, s. 19–20.

Seyfriedem přestavovaný jednolodní kostel s průčelní věží vznikl v prvním desetiletí 19. století stále ještě v barokním stylu. Podélná loď končila na východě malým presbytářem, interiér byl zaklenut valenou klenbou. Josef Seyfried k lodi kostela přičlenil příčnou loď ukončenou na obou stranách pětibokými kaplemi a na východě pětiboce ukončený presbytář. Trojitý motiv pětibokého ukončení se shodným architektonickým řešením vytváří monumentální účinek, byť užitě formy jsou prosté. Vycházejí z forem užitých na fasádách lodi. Odpovídá tomu korunní římsa, lisenové rámce i půlkruhově ukončená okna. Seyfried upravoval také interiér. Prostory presbytáře a kaplí v transeptu zaklenul osmidílnou žebrovou klenbou, v jejímž středu je vždy svorník. Žebra se sbíhají do zkrácených přípor a následně do pilastrů s kompozitně utvářenými hlavicemi s andělskými hlavami. Tyto pilastry užil Josef Seyfried ve zdvojené podobě také v prostoru lodi pod pasy valené klenby. V presbytáři a obou kaplích vznikly podle Seyfriedových představ také nové oltáře, jejichž podoba korespondovala s architektonickým výrazem stavby, resp. půlkruhově ukončenými okny. Podle Seyfriedova návrhu vznikla také kazatelna a pravděpodobně také před-
sazený vstup s malebně utvářeným štítem.

Poslední Seyfriedovy monumentální realizace se nesly v duchu posecesního neobaroka, jenž se v oblasti Ratibořska projevuje nejvýrazněji na sakrálních stavbách Oskara Hossfelda z Berlína (Brzezcie u Ratiboře, 1904–1906), nebo Jürgena Krögera (např. evangelický kostel v Ratiboři, 1909–1910). K této stylové poloze směřoval také již zmíněný Hans Schlicht či Josef Seyfried.

Barokní kostel sv. Stanislava v Bolaticích z počátku 18. století nedostačoval velkému množství farníků. Josef Seyfried vytvořil již v roce 1898 plán na rozšíření kostela, realizace se však dočkal až jeho mnohem ambicióznější projekt rozšíření stávajícího kostela z roku 1909.²⁴ Při dostavbě vycházel Seyfried z barokního tvarosloví původní stavby, které rozvinul do monumentální podoby. Seyfriedův návrh na rozšíření kostela z roku 1898 počítal s náklady 44 tisíc říšských marek, realizovaný projekt kalkuloval s finančním obnosem o 50 tisíc marek vyšším. Díky dochované fotografii starého kostela můžeme nejen rekonstruovat nejen podobu kostela před rozšířením, ale také rozsah Seyfriedových zásahů.²⁵ Ze starší stavby zachoval Josef Seyfried věž a loď se třemi termálními okny. Po odbourání trojbokého závěru připojil k původním obvodovým zdím široký transept, který s nově zbudovaným presbytářem tvoří v interiérové dispozici motiv latinského kříže. Závěr ukončil po vzoru původní stavby trojboce. Pod trojicí termálních oken přistavěl z obou stran boční lodě osvětlené rovněž termálními okny. Dvojice prostorů po stranách presbytáře tvoří transeptem přerušené pokračování hmotového i architektonického řešení bočních lodí. Na obou stranách jsou nad korunní římsou ukončeny dekorativními vázami. Vázy, vyskytující se také na štítech, jsou mušlovitého tvaru s kanelurami. Barokně zvlněný štít s vertikálním volským okem užil Josef Seyfried nad čely transeptu a nad závěrem. Nad křížením Seyfried znovuobnovil prvek sanktusníku, jen v monumentálnější podobě. V průčelí vznikly vedle původně předstupující věže přístavky v podobě kaplí s okosenými nárožími, zastřešené cibulovými střechami. Portály jsou tvořeny flankujícími pilastry na vysokých podnožích a vchody s půlkruhovými profilovanými záklenky s klenáky nesoucími kladí. Nad nimi je u bočních portálů užit motiv termálního okna jako nadsvětlíku, u hlavního portálu, který dosahuje větší výšky, se na téže místě objevuje bohatě profilovaný trojúhelníkový fronton. Nejvyšší patro věže korunoval Seyfried nárožními pilastry s kompozitními hlavicemi, tvořenými akantovými listy s andělskými hlavami. Stejně sériově vyráběné hlavice můžeme

²⁴ SOka Opava, Farní úřad Bolatice, inv. č. 66, sign. Ia. Zdeněk KRAVAR, *Z historie farnosti v Bolaticích*, Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučínska 2, 2012, č. 1, s. 23–28.

²⁵ Fotografie je uchovávána v kostele sv. Stanislava v Bolaticích.

nalézt také v interiéru. V něm je zajímavé rozvržení kleneb. Kněžiště, hlavní loď a boční ramena transeptu jsou zaklenuty valenou klenbou na pasech s výsečemi, boční loď křížovou klenbou, křížení kupolí na pandantivech. Toto rozvržení zaklenutí přispívá k jasnému chápání celého interiéru.

7. Návrh na rozšíření kostela sv. Stanislava v Bolaticích, pohled na boční fasádu, Josef Seyfried, 1909. SOkA Opava, fond Farní úřad Bolatice, inv. č. 66, sign. Ia

Hlavní loď je od bočních oddělena půlkruhovými arkádami, mezi nimiž se tyčí pilastry napodobující mramor s již zmíněnými hlavicemi. Nad nimi se celým chrámem vine profilované kladí s vytaženou římsou, nad níž se uplatňují bazilikální termální okna. Hudební kruchta je nesena třemi arkádami se sloupy s výraznou entazí. Celý interiéru, ve kterém byl umístěn i původní mobiliář, dotvořil Seyfriedův spolupracovník z Mnichova Hans Martin svými figurálními i ornamentálními malbami, z nichž některé byly vymalovány jako monochromní.

Poslední velkou Seyfriedovou realizací se stala obnova v roce 1913 požárem zasaženého kostela sv. Václava v Křenovicích (Krzanowice). Plánovou dokumentaci vytvořil Josef Seyfried pro faráře Augustyna Quitteka v roce 1914, stavba byla realizována v letech 1914–1915. Vnější i vnitřní podoba chrámu jasně dokládá, že projektant pouze mírně upravil plány již realizovaného bolatického kostela, přestože před vyhořením byl kostel upravován v neogotickém stylu. Zda tomu bylo z důvodu spěchu či přání stavebníka, nevíme. Dochovaná plánová dokumentace však dokládá pečlivý přístup Josefa Seyfrieda, který rozkreslil i sebemenší detaily. Podobnost obou staveb je dána i v interiéru, na jehož výzdobě se opět podílel malíř Hans Martin, který mimo jiné vytvořil scény ze života sv. Václava v kupoli.

8. Kostel sv. Václava v Křenovicích (Krzanowice). Foto Adam Hubáček, 2015

Seyfried, stejně jako v Bolaticích, i zde zachovává věž, která jako jediná požárem tolik neutrpěla. K věži přistavuje chrám o ploše 1 200 m². Půdorysný rozvrh vychází z motivu řeckého kříže a je oproti bolatickému chrámu více centralizovaný. Oproti kostelu sv. Stanislava je presbytář ukončen půlkruhově a podobně formou drobných kaplí jsou řešena i čela transeptu a bočních lodí. Užívané architektonické články a motivy jsou do značné míry shodné. Jedná se o lisény a lisénové rámce, velká termální okna, zvlněné štíty s volskými oky a dekorativními vázami po stranách, podobně ztvárněný sanktusník, užití přístavků s cibulovými střechami po stranách průčelní věže apod. Rovněž barokním tvaroslovím ovlivněné tvarování ohradní zdi se vstupní branou má paralelu okolo bolatického kostela. Náročněji jsou u křenovického kostela řešeny portály. Hlavní půlkruhový sloupový portál nese kladí s prolomeným segmentovým frontonem, nad nímž se nachází nika v edikule. Další portály jsou pilastrové, vrcholící nad kladím zvlněným štítem nebo termálním oknem, podobně jako tomu je v Bolaticích. Stejně jako u bolatického kostela je také rozvržení kleneb. Hlavní loď a boční ramena transeptu jsou i zde zaklenuty valenou klenbou na pasech s výsečemi, boční lodě křížovou klenbou, kněžiště konchou s lunetami, křížení kupolí na pandantivech. Jasným vnitřním rozvrhem zdůrazněným kupolí na pandantivech, naddimenzováním architektonických článků a jakoby aditivním přidáváním exteriérových hmot vytvořil Josef Seyfried i v případě tohoto kostela veskrze monumentální stavbu v intencích posecesního neobaroka.

Zajímavé může být srovnání Josefa Seyfrieda a Josefa Holuschy, narozeného v témže roce jako prvně jmenovaný stavitel.²⁶ Holuscha měl pestřejší klientelu včetně knížete Karla Maxe Lichnowského, Seyfried ji nacházel především v kléru a u obyvatel Kravař. U Holuschových staveb je možné sledovat větší stylovou variabilitu i větší vnímání některých architektonických trendů (neobiedermaieru, jednoduché geometrizace) než u Seyfrieda. Holuschovu tvorbu známe až z počátku 20. století, kdy pravděpodobně ve Vratislavi získal diplom stavitele. Zjištěná projektantská činnost obou končí v době 1. světové války. Josef Holuscha přežil Josefa Seyfrieda jen o několik let, zemřel 15. listopadu 1927, Josef Seyfried 20. září 1923.

Pozdně historizující tvorba Josefa Seyfrieda a Josefa Holuschy byla teritoriálně vázána pouze k jižní části Ratibořska. Kvůli historickým vazbám inklinovali oba stavitelé k cihlové neogotice, kterou využívali jak u sakrálních, tak u profánních staveb. Při rozšiřování barokních staveb navazovali svým stylem na původní stavbu.²⁷ Záslouhou místních rodáků Josefa Seyfrieda a Josefa Holuschy můžeme hovořit o domácí stavební tvorbě pozdního historismu na Hlučínsku, která jednoznačně zapadá do architektonického vývoje architektury na Ratibořsku, ke kterému Hlučínsko do roku 1920 přínáleželo.

Mgr. et Mgr. Adam Hubáček (hubacek@odry.cz), Muzeum Oderska

Summary

Architectonic work of Josef Seyfried

The career of an architect Josef Seyfried was significantly influenced by his father Johann Seyfried working in a building department of Teschen Chamber. Thanks to his father he also gained special working experience in Opavian building company of Julius Lundwall and in the building department of Teschen Chamber in the period when the appearance of Catholic Church of St. Albrecht in Trinec was being solved by an architect Albin Theodor Prokop. Perfect knowledge of this building from unbleached masonry showed in Seyfried's first realised construction - the Church of St. Bartholomew in Kravaře from years 1894–1896, the first large neogothic church in the area of the present Hlučín region. In 1896 Josef Seyfried projects his second sacral construction in Liptina. Once again Seyfried used unbleached masonry and neogothic stylish set-up for his architecture; he put emphasis on dematerialization of walls by window openings. The third large sacral construction which Josef Seyfried projected in neogothic style and used unbleached masonry was the Church of John the Baptist in Sudice. Its muchness was given by not only 64 metres high western front tower, but also by the use of stone cathedral gothic. The architecture of the Church in Sudice was influenced by the Church of the same patron saint in Racibórz-Ostróg from Vincenz Statze including the interior division of walls into three zones – arcades, blind triforium and zone of basilica windows based on the classical cathedral French gothic. In 1903 during the extension of the Church of the Nativity of the Virgin Mary, Josef Seyfried does not use unbleached masonry and neogothic morphology for the first time and conforms to the older construction. The last of Seyfried's monumental realizations – extension of the Church of St. Stanislaus in Bolatice in 1911–1912 and reconstruction of the Church of St. Wenceslas in Krzanowice in 1914–1915 were in neo-baroque style, which in Racibórz region most markedly shows

---

²⁶ K Holuschovi Adam HUBÁČEK, *Stavitel Josef Holuscha – architektonický výraz jeho staveb*, Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučína 2, č. 2, s. 10–15. Jiří JUNG – Adam HUBÁČEK, *Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938*, Ostrava 2015, s. 203–205.

²⁷ Josef Holuscha takto v roce 1903 rozšiřoval kostely v Hošťálkovicích a Píšti.

on sacral constructions of Oskar Hossfeld from Berlin or Jürgen Kröger, and partly also Hans Schlicht or Josef Holuscha. The known activities of Josef Seyfried as an architect end during the World War I. His work in late historicism positively fits in the architectonic development of architecture in Racibórz region under which Hlučín region belonged until 1920.

9. Interiér kostela sv. Stanislava v Bolaticích. Foto Adam Hubáček, 2015

Jan Matyáš

ZNÁMÝ NEZNÁMÝ FRANZ ROSMAĚL K 170. VÝROČÍ NAROZENÍ A 100. VÝROČÍ ÚMRTÍ

Abstract

Until now the life of Franz Rosmaěl has not been dealt with in scientific literature. Mostly only diploma theses focusing on the history of Imperial-Royal School for Wood Processing in Valašské Meziříčí included his profile. Thus the aim of this study is detailed description of Rosmaěl's life story and his career in education, in the field of conservation and art. Under the concluded research we first succeeded in establishing his sphere of activity before he started working at the Imperial-Royal School in Valašské Meziříčí and after he left. The study also mentions his position at the School and activities he occupied himself besides the school. In particular he worked as a conservator for the Imperial-Royal Central Commission for the Research and Conservation of Historic Buildings. Therefore, on the basis of established information it was possible to reconstruct the life story of an artist, pedagogue and preservationist Franz Rosmaěl in more detail and deepen the knowledge of such an outstanding personality reaching beyond the borders of Eastern Moravia.

Keywords: Franz Rosmaěl, Imperial-Royal School for Wood Processing in Valašské Meziříčí, Imperial-Royal Central Commission for the Research and Conservation of Historic Buildings, Moravia, Silesia

„V pátek 24. března 1916 o ½ 2 hod. odpoledne, po dlouhém, bolestném utrpení a přijetí svátosti v 70. roce věku svého zemřel v Pánu ve Vídni pp. František Rosmaěl, c. a k. vládní rada, rytíř řádu Františka Josefa, majitel zlatého záslužného kříže s korunou, dopisující člen Centrální komise pro umělecké a historické památky, dopisující člen Brněnského průmyslového spolku a l. d. Tělesné pozůstatky v pánu zesnulého byly v pondělí 27. března 1916 o ½ 4 h. odpoledne z domu smutku ve Vídni (V. okres, Hamburgerstrasse) do farního kostela sv. Josefa na Margarethen přeneseny, tam slavnostně vykropeny a pak na hřbitově v Tulnu po opětovém vykropení ve vlastní hrobce ku věčnému odpočinku uloženy. Zádušní mše svatá sloužena byla ve středu 29. března r. 1916 o ½ 9 hodině ráno ve jmenovaném farním kostele.“¹

Malý Franz, křtěný de Paula, se narodil 28. března 1846 v Cetechovicích v domovním čísle 9 do české rodiny² kamenického mistra Franze Rosmaela a jeho manželky Josefy, která byla dcerou Franze Kretschmera, ranhojiče z Buchlovic.³ V té době měl Franz již dvě sestry Marianu Franzisku Josefu (nar. 1842)⁴ a Josefu Francisku (nar. 1844)⁵. Po jeho narození pak následovaly Rosina (nar. 1848)⁶ a Adolfinu (nar. 1850)⁷. Mladý Franz měl od mládí prostřednictvím svého otce kontakt s kamenickým řemeslem. Ten jej pravděpodobně jako první zasvětil do tajů práce s kamenem. Jelikož byl Franz řemeslně i umělecky zdatný, přihlásil se po nezbytném absolvování místních školních institucí ke studiu sochařství na

¹ Úmrtí, Noviny z pod Radhoště 18/14, 1. 4. 1916, s. 2.

² *Osoby a věci valaš.-meziříčské*, Radhošť 2/39, 6. 10. 1895, nestr.

³ Porod provedla místní porodní bába Rosalia Uherek z č. p. 13 a křest téhož dne střilecký farář Josef Sychra. Moravský zemský archiv Brno, *Matrika narození farní úřad Střilky (1842–1866)*, sign. 8395, s. 209.

⁴ Moravský zemský archiv (MZA) Brno, *Matrika narození farní úřad Střilky (1842–1866)*, sign. 8395, s. 202.

⁵ MZA Brno, *Matrika narození farní úřad Střilky (1842–1866)*, sign. 8395, s. 205.

⁶ MZA Brno, *Matrika narození farní úřad Střilky (1842–1866)*, sign. 8395, s. 213.

⁷ MZA Brno, *Matrika narození farní úřad Střilky (1842–1866)*, sign. 8395, s. 219.

Akademii výtvarných umění ve Vídni.⁸ Po úspěšném dokončení svých studií dál pobýval ve Vídni. V první polovině roku 1870 se zúčastnil konkurzu na učitele řezbářství na nově zřízené dřevořezbářské škole v Halleinu nedaleko Salzburku, pro jejíž vznik posloužila za vzor obdobná instituce v blízkém německém městysu Berchtesgaden.⁹ Zemská vláda ve svém inzerátu nabízela zájemci o tuto prozatímní tříletou pozici roční plat 800 zl.¹⁰ Na oznámení o volném pracovním místě z 11., 14. a 15. června v novinách *Wiener Zeitung* zareagovalo dalších osm lidí.¹¹ Úspěšnějším z žadatelů se nakonec stal Wilhelm Schönhut ml. ze Stuttgartu.¹² V následujících letech (1871–1873) se Rosmaěl se svými pracemi účastnil výstav ve vídeňském Künstlerhausu. Na stálé výstavě v roce 1871 prezentoval sádrovou plastiku Ludwiga van Beethovena a studii hlavy (litý sádrový reliéf).¹³ Další rok vystavil opět plastiku Ludwiga van Beethovena.¹⁴ Zdá se, že beethovenovský námět byl pro Rosmaěla vděčným tématem, jelikož poslední práci, velkou bystu Beethovena, představil v rakouském oddělení na *Světové výstavě ve Vídni* (1873).¹⁵

Neúspěšná kandidatura na učitele řezbářství na odborné škole v rakouském Halleinu ovšem Rosmaěla od práce ve školství neodradila. Příležitost se mu naskytl brzy po skončení vídeňské světové výstavy, kdy se ukázala potřeba budování odborného školství v rakouské monarchii. Upozornila totiž na upadající kvalitu rakouských řemeslných výrobků, zvláště textilních a dřevařských, i na jejich malou konkurenceschopnost vůči zboží ze západoevropských zemí. Myšlenky na obrodu tehdy klesající úrovně řemeslné produkce za pomoci soustavy odborných škol nebyly v Evropě ničím novým. Průkopníky se stali Angličané po první *Světové výstavě v Londýně* (1851), na níž byly vystaveny předměty různých uměleckých stylů a rozporupné kvality zpracování. Anglická vláda si tento fakt plně uvědomila a rozhodla se sjednat nápravu. Reorganizací uměleckořemeslného vzdělávání pověřila německého architekta Gottfrieda Sempera (1803–1879), který počítal se zřízením uměleckoprůmyslových muzeí, jež měly zájemcům z řad řemeslníků i laické veřejnosti představit dokonale výrobky a tím jim třibit vkus. Nové názory na bydlení a zásady uměleckoprůmyslové práce pak měly doplňovat osvětové přednášky. Posledním stupněm se měla stát praktická i teoretická výuka ve školách a dílnách. Semperovy podněty vedly k založení Kenningtonského muzea se školou v roce 1852.¹⁶ Tento přístup pak aplikovaly i další evropské země. Jednou z prvních na kontinentě byla tehdejší rakouská monarchie, která našla předního propagátora a zastánce tohoto systému v osobě Rudolfa Eitelbergera von Edelberg (1817–1885). Za jeho výrazného přispění vzniklo v roce 1863 ve Vídni Rakouské muzeum pro umění a průmysl. Snaha o povznesení uměleckého řemesla za pomoci muzea se ukázala jako nedostatečná, protože „*návštěva muzea nebyla usnadněna stavu, pro nějž*

⁸ Nejspíše v průběhu druhé poloviny 60. let 19. století. Národní archiv Praha, fond Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141.

⁹ Josef SCHERMAIER, *Fachschulen in Österreich – Schulen der Facharbeiterausbildung*, Frankfurt am Main 2009, s. 170.

¹⁰ TAMTÉŽ .

¹¹ TAMTÉŽ.

¹² Do konkurzu se přihlásili výhradně sochaři, a to jak z Rakouska, tak i Německa. J. SCHERMAIER, *Fachschulen*, s. 170.

¹³ Wladimir AICHELBERG, *150 Jahre Künstlerhaus Wien 1861–2011*, dostupné z WWW:

<<http://www.wladimir-achelburg.at/kuensterhaus/einlaufbuecher-der-kunstwerke/1871-2/>> [cit. 2016-03-10].

¹⁴ TAMTÉŽ.

¹⁵ TAMTÉŽ.

¹⁶ Jan MATYÁŠ, *Státní odborná škola pro zpracování dřeva Valašské Meziříčí do roku 1938 v kontextu soudobého uměleckého vývoje*, Diplomová práce, SLU v Opavě, Fakulta filozoficko-přírodovědecká, Opava 2014, s. 22; Jan ŠTENC, *Padesát let Státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885–1935*, Praha 1935, s. 5.

bylo zakládáno, a když nebylo průpravy k pochopení toho, co tam vykládáno.“¹⁷ Proto byla zanedlouho v roce 1868 ustavena vídeňská uměleckoprůmyslová škola, na niž o něco později navázala soustava odborných škol. Ty začaly ve větším počtu vznikat právě po oné zmiňované vídeňské světové výstavě.

Odborné školy byly podle svého zaměření zakládány v oblastech s bohatou surovinovou základnou a v regionech, které měly dlouholetou řemeslnou tradici ve zpracování těchto materiálů. Jejich zřizování spadalo do kompetence obchodních komor, které také určovaly obor působnosti, jež pak schvalovalo ministerstvo obchodu jako nadřízený orgán.¹⁸ Vzhledem k výraznému zastoupení německého živlu v obchodních komorách byla i na většině odborných škol vyučovacím jazykem němčina.¹⁹ První odborné školy pro zpracování dřeva v českých zemích vznikaly již v roce 1873, a to v Tachově, Volarech, Králíkách a Hejnicích. V následujícím roce pak vznikly školy v Kynšperku nad Ohří a Valašském Meziříčí, přičemž až v roce 1882 vznikla odborná škola v Chrudimi.²⁰

V nastalé situaci, která nabízela poměrně dost pracovních míst k uplatnění, Rosmaěl využil příležitosti a v roce 1873 se přihlásil na post vedoucího odborné školy pro soustružnictví v severočeských Hejnicích²¹ nedaleko Liberce.²² Za jeho vedení se na škole konala putovní výstava ministerstva obchodu, která žákům i řemeslné a laické veřejnosti po čtrnáct dní představovala nástroje k obrábění dřeva a živnostensko-řemeslné učební pomůcky.²³ Určitý, avšak poněkud zkršený obrázek o školní produkci poskytla *Výstava umělecko-průmyslových škol odborných* roku 1875, pořádaná ministerstvem obchodu v Rakouském muzeu pro umění a průmysl ve Vídni, kde byl vystaven větší počet soustružených výrobků přiměřených kvalit, některé byly ovšem jako „z. B. die grösseren Leuchter, gänzlich verwerflich.“²⁴ Bohužel hejnická odborná škola neměla příliš dlouhého trvání. Navzdory výtečnému vedení a příznivým školním výsledkům škola v roce 1876 zanikla,²⁵ přičemž oddělení pro soustružnictví bylo přemístěno na odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí.²⁶

¹⁷ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 22; Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů 1848–1913*, II, Praha 1913 s. 403.

¹⁸ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 23.

¹⁹ Existovaly však výjimky jako odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí (1874) s dvoujazyčnou výukou či obdobná škola v Chrudimi (1882), která byla první s ryze českým vyučovacím jazykem.

²⁰ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 23.

²¹ Hejnice měly dlouholetou soustružnickou tradici. Některé místní výrobky byly dokonce vystaveny na *Světové výstavě ve Vídni* (1873). *Weltausstellung 1873*, Wiener Zeitung 170/116, 17. 5. 1873, s. 14.

²² Přesnější informace se zatím nepodařilo získat, nicméně můžeme tak usuzovat z článku vydanému k oslavě Rosmaělova 30letého jubilea působení jako ředitele odborných škol, přičemž z toho 27 let pobýval ve Valašském Meziříčí. *C. k. vládní rada František Rosmaěl*, Noviny z pod Radhoště 5/45, 6. 11. 1903, s. 2. Jako ředitel školy vystupuje také zde: *Auszug*, Wiener Zeitung 173/106, 9. 5. 1876, s. 5.

²³ *Ausstellung von Holzbearbeitungswerkzeugen*, Prager Abendblatt 8/78, 7. 4. 1875, s. 2.

²⁴ Autor fejtonu si pak ještě dále stěžoval: „Diese Schule, die an einem Orte gegründet wurde, an welchem seit Langem eine bedeutende Industrie von Drechslerwaaren zu Hause ist, gehört leider zu denen, welche dem unbezwinglichen Widerwillen, der unbegreiflichen Eifersucht der Fachleute selber begegnen!“ Jakob Falke, *Die Ausstellung der Fachschulen im österreichischen Museum*, Wiener Zeitung 172/244, 23. 10. 1875, s. 5.

²⁵ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 25; *Amtlicher Bericht über die Geschäftstätigkeit des k. k. Handelsministeriums während des Jahres 1875*, Wiener Zeitung 173/216, 21. 9. 1876, s. 4.

²⁶ A. PUCHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 4. Vzhledem ke skokovému nárůstu počtu studentů ve školním roce 1876–1877 je možné se domnívat, že do Valašského Meziříčí přešla i část žáků z Hejnic. Tuto domněnku by mohl potvrdit osud raspenavského rodáka Ferdinanda Ressler (1860–1945), který hejnickou školu navštěvoval do jejího zrušení v roce 1876. Poté studoval na meziříčské odborné škole, kde se taky od roku 1878 stal členem učitelského sboru a vyučoval soustružnictví. Na odborné škole setrval až do roku 1937 a patřil tak k nejdéle sloužícím učitelům. *Dějiny rozvoje c. k. odborné školy 1874–1899*, Brno 1899,

Valašskomeziříčská škola vznikla v roce 1874, ale s jejími přípravami se začalo už v předcházejícím roce, kdy se ustavilo Družstvo pro založení odborné školy v čele s JUDr. Aloisem Mikyškou (1831–1903).²⁷ Mikyška jako hlavní propagátor odborného školství ve městě v něm spatřoval možnost posílení středních vrstev (obchodníků, živnostníků a řemeslníků) oproti průmyslové tovární velkovýrobě.²⁸ Mimo zlepšení hospodářské situace obyvatelstva a regionu tím sledoval i prozaičtější cíl, a to vytvoření vlastní voličské základny.²⁹ S výukou se na škole začalo 13. října 1874 v domě č. 106 na náměstí, přičemž prvními učiteli se stali místní řemeslníci – řezbář Josef Lihářík a truhlář František Boes, kteří absolvovali kurz ke zdokonalení svých znalostí na uměleckoprůmyslové škole Rakouského muzea pro umění a průmysl ve Vídni.³⁰ Prozatímním vedením byl pověřen profesor kreslení zdejšího gymnázia Karel Fridrich, kterého vystřídal 1. srpna 1876 Franz Rosmaěl.³¹ Část tisku později spekulovala o důvodech těchto změn s tím, že hovořila o jisté Rosmaělově protekci.³² Pro Rosmaělovo dosazení však spíše než protekce hrál fakt jeho předchozích zkušeností na obdobném postu v Hejnicích, což se ostatně ukázalo hned po jeho nástupu, kdy vytvořil prozatímní učební plán, který se stal základem pravidelné výuky kreslení a modelování.³³ První velkou akcí, jež mohla ukázat kvalitu výuky, byla v roce 1876 konaná *Německo-rakouská umělecká a uměleckoprůmyslová výstava v Mnichově*. Škola tehdy vystavovala nejspíše vybavení ložnice dle Rosmaělova návrhu. Za svou práci získala bronzovou medaili a následně rakouské ministerstvo obchodu vyslovilo škole pochvalu.³⁴ Zanedlouho se vedení školy připravovalo na ještě významnější akci. Ve dnech 1. května až 31. října 1878 se pořádala *Světová výstava v Paříži*, na níž škola vystavovala dosud blíže neurčené předměty, za něž si vysloužila diplom zlaté medaile.³⁵ Oceněn byl rovněž Franz Rosmaěl, a to stříbrnou medailí pro spolupracovníky v 18. třídě *„Tapezierer und Decorateur Arbeiten“*.³⁶ V následujícím roce byl Rosmaělovi udělen Zlatý záslužný kříž,³⁷ což jej jistě povzbudilo v jeho další práci.

---

s. 14; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 139; Anton Fr. RESSEL, *Obce Raspenava, Luh a Lužec. Popis a dějiny těchto míst*, Frýdlant 1914, s. 170.

²⁷ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 24; Kamila VALOUŠKOVÁ – Ivana OSTŘANSKÁ – Pavla KNÁPKOVÁ, *Moderní škola napříč staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí*, Vsetín 2014, s. 42.

²⁸ V té době člen centrální komise pro odborné školství. V letech 1874–1885 poslanec moravského zemského sněmu, mezi lety 1879–1891 poslanec Říšské rady a od roku 1889 starosta Valašského Meziříčí. Zdeněk KMENT, *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948*, Valašské Meziříčí 2008, s. 8.

²⁹ Mikyška stál rovněž u zrodu českého gymnázia (1871), Živnostenské školy pokračovací (1872) či Odborné školy pro košařství (1881) a mnoha místních spolků. Právem se proto městu přezdívalo „Valašské Atény“.

³⁰ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 24. V roce 1875 se škola s odděleními pro nábytkové truhlářství a ornamentální řezbářství přestěhovala do budovy gymnázia. Augustin PUCHTA – František BUBEN – Alois BALÁN (et. al.). *60. let Státní československé odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1934*. Valašské Meziříčí 1934, s. 4.

³¹ *Dějiny rozvoje*, s. 5.

³² *Osoby a věci valaš.-meziříčské*, Radhošť 39, 1895, nestr.

³³ *Dějiny rozvoje*, s. 1; A. PUCHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 4; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 25.

³⁴ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 99.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 100.

³⁶ *Liste der auf der Weltausstellung 1878 in Paris prämierten österreichischen Aussteller*, Die Presse 31/290, 22. 10. 1878, s. 5.

³⁷ *Kunst-Industrie*, Österreichische Kunst-Chronik 1/8, 15. 2. 1879, s. 125. Udělen se za občanské zásluhy. Antonín ŠETELÍK, *Sbírka normalii platných pro české školy střední*, Praha 1902, s. 366.

Začátek osmdesátých let pro Rosmaěla znamenal nárůst pracovních povinností. Od školního roku 1880–1881 se stal ředitelem Živnostenské školy pokračovací, zřízené při odborné škole. Vznikla z popudu moravské zemské školní rady a svým způsobem navázala na živnostenskou školu, která ve Valašském Meziříčí fungovala v letech 1872–1877 a zanikla z důvodu nedostatku finančních prostředků.³⁸ Nová živnostenská škola měla především poskytnout prostor pro další vzdělávání místních živnostníků a dílenských pomocníků, jimž scházely teoretické znalosti, a tak podpořit řemesla a obchod v regionu.³⁹ Od roku 1881 se ve Valašském Meziříčí opět rozšířila nabídka vzdělávacích institucí. Dne 15. května byla založena košíkářská škola, která měla stejné vedení jako škola odborná, tudíž v jejím čele stanul opět Rosmaěl.⁴⁰ Smyslem košíkářské školy bylo podpořit specifické odvětví domácího průmyslu a u svých žáků rozvíjet obchodní talent. Postupně došlo k ustavení poboček v Růžďce a Brňově. Dohled nad těmito školami, k nimž v roce 1897–1898 přibyla košíkářská škola ve Vizovicích, vykonával Franz Rosmaěl.⁴¹

Z hlediska kariérního postupu se pro Franze Rosmaěla stal významným 25. listopad 1881. Tehdy totiž došlo k jeho oficiálnímu jmenování ředitelem odborné školy. A aby nebylo změn málo, přešla škola od 1. ledna 1882 pod správu ministerstva kultu a vyučování. Odborné školství bylo podrobena celkové reorganizaci a centralizaci. Konečných úprav doznaly učební plány teoretického vyučování a pro potřeby laické i odborné veřejnosti začal vycházet odborný časopis *Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen in Österreich*.⁴² Výnosem z 18. října 1882 instituce přestala fungovat jako státem podporovaná dílna, jež zhotovený nábytek sama prodávala nebo vyráběla na objednávku. Dle vzpomínek Aloise Jaroňka (1870–1944) se žáci pracující na takových nábytkových kusech nejen že mohli něčemu přiučit, ale bývali za ně „i placeni, čili dvakrát neb třikrát do roka dostávali „výplaty“, což u některých starších žáků činivalo i několik desítek zlatých, tenkrát mnoho peněz.“⁴³ Toho se měla škola napříště „přísně varovati více vyrábějící, než vyučující činnosti v dílnách a taktó setřítí se sebe ráz státní továrny.“⁴⁴ Pro žáky byl z tohoto důvodu zaveden systém peněžních premií a motivačních odměn, které se vyplácely při vhodných příležitostech (Vánoce, Velikonoce, konec školního roku apod.) za „práce zcela exaktní a kterých ústav nutně upotřebí neb zpeněží.“⁴⁵ Tento krok vedl na jedné straně ke zlepšení hospodaření školy, která již nemusela platit za chybné práce žáků, a na druhé se předešlo zbytečným ztrátám hodin v teoretickém vyučování. Navíc měly tyto změny snižovat nevěřivost mezi odbornou školou a místními živnostníky, kteří ji brali za konkurenční prvek jejich podnikání.⁴⁶ Mimo výukové činnosti spolupráce školy a místních živnostníků spočívala v poskytování nákresů zhotovených ředitelem a učiteli, doporučení vhodných řemeslníků (mnohdy bývalých absolventů) objednavatelům či dokonce v možnosti využívat dřevoobrá-

³⁸ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 44.

³⁹ Ve školním roce 1881–1882 byla k české třídě otevřena i třída německá a ve školním roce 1884–1885 se rozšířila o speciální oddělení pro dívky. Od roku 1898 učební látka (živnostenské počty, účetnictví, písemnosti) staly součástí výuky odborné školy. J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 26; K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 44.

⁴⁰ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 47.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 47–48.

⁴² J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 29.

⁴³ A. PUCHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 16.

⁴⁴ *Devátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro průmysl dřevařský ve Val. Meziříčí za školní rok 1882–1883*, Val. Meziříčí 1883, s. 6.

⁴⁵ *Výroční zpráva 1882–1883*, s. 6; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 29.

⁴⁶ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 29.

běcích strojů školy.⁴⁷ Ředitel Rosmaěl například na základě svých kontaktů doporučil zdejší truhlářské mistry k provedení veškerého nábytku do čekáren při železniční trati z Hranic na Moravě do Vsetína, což byla původně zakázka pro odbornou školu.⁴⁸ Největší objednávkou sjednal Rosmaěl u generálního ředitelství c. k. výsostně severní dráhy ve školním roce 1888–1889. Truhlářští mistři z Valašského Meziříčí a Krásna měli pro nádražní budovy na tratích Bílsko–Kojetín, Kojetín–Kalwarya, okružní křídlo u Krakova a do jednotlivých stanic jiných tratí dodat nábytek v ceně 6567 zl.⁴⁹ Rosmaěl ještě nadto bezplatně prováděl veškeré dopisování, sepsání nabídek a vyhotovení účtů v této záležitosti.⁵⁰

Přeřazení odborné školy z gesce ministerstva obchodu pod ministerstvo kultu a vyučování přineslo pozitivní změny taktéž pro učitelský sbor. Ministerstvo totiž začalo aktivně podporovat další vzdělávání učitelů, kteří byli vysíláni na nejrůznější studijní cesty. O školních prázdninách v roce 1883 např. Franz Rosmaěl absolvoval výjezd na *První zemskou výstavu v Curychu*, kde se zabýval tamními technikami ve dřevě.⁵¹ O své cestě následně ministerstvu podal zprávu, která vyšla v *Týdeníku dolnorakouského živnostenského spolku*.⁵²

Zájem o studium na odborné škole rostl, čemuž přispělo mimo jiné též zrovnoprávnění její výuky s vyučením u mistra na základě § 14 zákona č. 150 ze dne 15. března 1883, což patřilo bezesporu k „nejznamenitějším vymoženostem roku školního.“⁵³ Zvyšující se počet žáků záhy ukázal na nedostatky umístění dvou školních ústavů do jedné budovy. Ministerstvo sice vedení odborné školy již 4. listopadu 1882 povolilo pronájem 4 místností v domech č. 68 a 145, avšak ani ty svou povahou nebyly dostačující, což ostatně popsal svým specifickým stylem opět Alois Jaroněk: „*Druhý až čtvrtý ročník společně modeloval v zadním pokoji s malými okny do dvora. Vedle byl ještě malý kumbálek tak pro jednoho žáka. Ti, co pracovali u oken, viděli málo, ti ostatní nic. A nebylo proto divu, když my, kluci chodili raději na dvůr honit potkány.*“⁵⁴ Jak vedení školy, tak ministerstvo chtěly danou situaci rychle vyřešit. Příležitost se naskytl poměrně záhy. Podle přípisu ze dne 20. června 1883 bylo ředitelství odborné školy vyzváno, aby na základě rozhodnutí ministerstva kultu a vyučování podalo dobrozdání o možnosti zřízení „*učebné dílny pro domácí průmyslové truhlářství, soustružnictví a dřevorezbářství v Rožnově.*“⁵⁵ Franz Rosmaěl po poradě 13. října 1883 s dotčenými osobnostmi vypracoval už 16. října program této filiální školy, který ministerstvo schválilo následujícího roku dne 26. března.⁵⁶ Mezitím odborný učitel Josef Steindl (1852–1931)⁵⁷ zhotovil vzorky upomínkových předmětů (zrcátka, těžítka na papír, věšáky atd.), jelikož tato pobočka odborné školy měla cílit především na výrobu domácích předmětů a suvenýrů pro tamní lázeňské hosty.⁵⁸ Rosmaěl měl navíc pro tento podnik

⁴⁷ *Desátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1883–1884*, Val. Meziříčí 1884, s. 8.

⁴⁸ *Jedenáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1884–1885*, Val. Meziříčí 1885, s. 7.

⁴⁹ *Jahres Bericht über die k. k. Fachschule für Holzbearbeitung in Walachisch Meseritsch. Schuljahr 1888–89*, Wien 1889, s. 4.

⁵⁰ *Jahres Bericht 1888–89*, s. 4.

⁵¹ Subvencí na tuto cestu obdržel 6. července 1883. *Výroční zpráva 1883–1884*, s. 6–7.

⁵² Tuto zprávu se dosud nepodařilo nalézt. V září Rosmaěl působil také jako zpravodaj-rozhodčí cen na přerovské krajské výstavě. *Výroční zpráva 1883–1884*, s. 6–7.

⁵³ *Výroční zpráva 1883–1884*, s. 4–5.

⁵⁴ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 30. Zmínovaná třída modelování sídlila v domě cukráře Holuba. Dříve tento dům patřil JUDr. Aloisi Mikyškovi. A. PUCHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.), *60. let*, s. 18.

⁵⁵ *Výroční zpráva 1883–1884*, s. 3.

⁵⁶ TAMTÉŽ.

⁵⁷ Více o něm viz J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 141–142.

⁵⁸ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTRÁNSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 48.

vyčlenit učitelské síly, učební a pracovní prostředky.⁵⁹ Za tímto účelem byl přijat na odbornou školu také nový učitel Alois Balán (1863–1949).⁶⁰ Z plánovaného podniku nakonec sešlo a realizace filiálky v Rožnově nebyla uskutečněna. Neúnosnou situaci, kdy se učilo dokonce na chodbách, vyřešila až přístavba dílenské budovy podle návrhu profesora vídeňské vysoké školy technické a inspektora průmyslových škol Viléma rytíře z Dodererů.⁶¹ Projekt jednoduché obdélné přizemní, částečně podsklepené stavby, spojené s objektem gymnázia ministerstvo schválilo 25. května 1888.⁶² V budově, do níž se soustředily dílny, kabiny a učebna truhlářského oddělení, se s výukou začalo na podzim 1889.⁶³

Nově získané učební prostory alespoň na čas odstranily problémy s nedostatkem místa. Navíc přišly ve správný čas, jelikož vedení školy zřídilo ve školním roce 1888–1889,⁶⁴ tj. ještě před jejich dokončením, kurz vyučování zručnostem pro žáky národních škol.⁶⁵ Jeho smyslem bylo předat jim základní dovednosti a vychovat z nich uvědomělé zákazníky, kteří dají raději přednost kvalitě před levnou masovou tovární výrobou.⁶⁶ Dále byl od následujícího školního roku 1889–1890 učební program rozšířen o oddělení pro figurální modelování a dřevořezbářství, stavební truhlářství a dílny pro štafrování a pozlacování.⁶⁷ Spolu s ostatními odděleními (ornamentální dřevořezbářství, nábytkové truhlářství a soustružnictví) se zdá, že odborná škola směřovala k vybavování kostelů. Ostatně k tomuto specifickému oboru činnosti měla blízko skrze svého ředitele Franze Rosmaěla, jenž od školního roku 1882–1883 vystupuje taktéž jako dopisující člen c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování stavitelských památek, a tudíž byl v kontaktu s církevními kruhy.⁶⁸ Zajisté i on sám zaznamenal zvyšující se zájem o tento druh umění v druhé polovině 19. století. Snahy o nové vybavení kostelů podporovalo rovněž samo duchovenstvo. A své pravděpodobně sehrála též soutěživost jednotlivých farností, jak to formuloval sám Franz Rosmaěl: „*Odlehlé, daleké od ruchu životního vzdálené chudé horské vesničky závodí tu s bohatými farními osadami ve výzdobě jak starších, tak i novějších chrámů Páně.*“⁶⁹ Vzárust pozornosti Rosmaěl přikládal také výstavám kostelních uměleckých předmětů v umělecko-průmyslovém muzeu ve Vídni a Moravském průmyslovém muzeu v Brně.⁷⁰ Rakouský umělecký průmysl nebyl s to uspokojit poptávku ze strany duchovenstva, které si stěžovalo, že se musí obracet se svými požadavky do Mnichova nebo na umělce v tyrolském Grödnerském údolí.⁷¹ Hlavní negativa těchto objednávek spočívala v ekonomické zátěži spojené se clem a dopravou v prvním případě, v druhém pak vadila umělecká stránka věci, kdy podle Rosmaěla tyrolští umělci „*sochy ve smyslu náboženském příliš málo idealisují a takovým způsobem okrašlují, který ani pojmům kostelním, ani vytříbenému vkusu nevyhovu-*

⁵⁹ *Výroční zpráva 1883–1884*, s. 4.

⁶⁰ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTRÁNSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 48. Více o něm např. J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 125–126.

⁶¹ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 30.

⁶² TAMTĚŽ.

⁶³ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTRÁNSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 49.

⁶⁴ Roku 1887 byla z popudu Franze Rosmaěla obnovena výuka intarzie, rozšířená o kurz vyalování ve dřevě. J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 32.

⁶⁵ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 31. Tento velmi hojně navštěvovaný a oblíbený kurz byl zrušen až v roce 1923 pro nedostatek místa. A. PUCHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.), *60. let*, s. 4.

⁶⁶ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTRÁNSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 48.

⁶⁷ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 31.

⁶⁸ Jmenován 2. prosince 1882. *Výroční zpráva 1882–1883*, s. 5; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 140.

⁶⁹ Franz ROSMAËL, *K otázce o zvelebení kostelního uměleckého průmyslu co do technické stránky dřeva na Moravě*, Šestnáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1889–1890, Přerov 1890, s. 3.

⁷⁰ F. ROSMAËL, *K otázce o zvelebení*, s. 3.

⁷¹ TAMTĚŽ.

je.⁷² Proto se ministerstvo kultu a vyučování postavilo do čela iniciativy a podporovalo zřizování oddělení pro kostelní práce na odborných školách.⁷³ Ministerstvo podporou těchto oddělení sledovalo zvýšení uměleckořemeslné kvality předmětů určených do sakrálního prostředí a samozřejmě podporu domácí produkce oproti zahraniční. Na odborné škole ve Valašském Meziříčí se toto oddělení otevřelo 14. června 1889. Nejednalo se o samostatný obor, nýbrž o speciální výukový program, jehož se mohli účastnit žáci z ostatních oddělení. Přesto však Rosmaěl prohlásil, aby byli upřednostněni ti z nich, kteří „*při jistém nadání a opravdové vůli i tím přáním prodchnuti jsou, své nejlepší umění a vědění službám kostela a jeho ozdobování věnovati.*“⁷⁴ Výuka sestávala ze zhotovování oltářů, kostelního nábytku a soch, k čemuž se vázalo vyučování polychromování, zlacení, štafírování a jiných dokončovacích prací.⁷⁵ Většinu vytvářených předmětů navrhoval Rosmaěl sám tak, aby nové vybavení stylově souznělo s architektonickou podobou stavby.⁷⁶ Rozvoji oddělení významně napomohlo Rosmaělovo jmenování konzervátorem II. sekce c. k. Centrální komise 20. května 1890.⁷⁷

1. Absolventi mistrovské školy s ředitelem Franzem Rosmaělem (sedící uprostřed) a učiteli (1905); Zdroj Muzeum regionu Valašsko, Dřevařská škola

⁷² F. ROSMAĚL, *K otázky o zvelebení*, s. 3.

⁷³ Vznikly tak např. v Innsbrucku, Bolzanu či Zakopaném. F. ROSMAĚL, *K otázky o zvelebení*, s. 3–4.

⁷⁴ F. ROSMAĚL, *K otázky o zvelebení*, s. 5–6.

⁷⁵ TAMTĚŽ, s. 5; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 33.

⁷⁶ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 33, 57.

⁷⁷ TAMTĚŽ, s. 33. Jeho angažmá bude blíže přiblíženo v další části.

V dalších letech Rosmaělova vedení se škola stále rozrůstala. Výnosem z 25. září 1891 povolilo ministerstvo zřízení veřejné kreslírny, jejíž účel spočíval v ještě těsnější spolupráci s místními řemeslníky, zvláště mistry a jejich pomocníky, kteří se za přispění odborných učitelů a školních pomůcek zdokonalovali v odborném kreslení.⁷⁸ O deset let později přibyl pokračovací kurz pro učně obchodních živností a v roce 1904 Mistrovská škola pro stavební a nábytkové truhlářství, která měla poskytnout pomocným pracovníkům v tomto oboru potřebné vzdělání a následný kariérní růst na pozici mistra či samostatného správce závodu.⁷⁹ Vznik mistrovské školy souvisel s upadajícím zájmem o školy odborné a s jejich kritikou ze strany živnostenských institucí.⁸⁰ Mistrovská škola byla prvním fungujícím ústavem v Rakousko-Uhersku a podle jejího vzoru se pak zřizovaly i u dalších odborných škol.⁸¹ Kromě toho byl v témže roce Franz Rosmaěl jmenován vládním komisařem pro pokračovací školy na Vsetíně, v Rožnově, Frenštátě, Hranicích, Holešově a v Bystřici pod Hostýnem.⁸²

2. Pohled na staré dílny odborné školy; Zdroj Československý truhlář, roč. 1925, č. 13, s. 240

⁷⁸ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 34.

⁷⁹ *Bericht über das Schuljahr 1903–1904. K. k. Fachschule für Holzindustrie in Wal.-Meseritsch*, s. 5.

⁸⁰ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 38–39; K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 97.

⁸¹ Více k mistrovským školám, nejnověji K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*.

⁸² *Pan c. k. vládní rada František Rosmaěl*, *Noviny z pod Radhoště* 6/8, 19. 2. 1904, s. 3.

Franz Rosmaěl nezastával jen funkci ředitele odborné školy, nýbrž se věnoval také výuce. K jeho vyučovaným předmětům patřilo nejprve technické kreslení a modelování, později přibyla nauka okrouhlého písma, základní kreslení, kreslení od ruky a architektonické tvarosloví, které přednášel ze všech nejdéle (1878–1907).⁸³ Nadto na živnostenské škole vyučoval účetnictví a německý obchodní sloh. Němčina, kterou Rosmaěl také přednášel,⁸⁴ na odborné škole působila problémy. Od svého počátku byla škola brána jako utrakvistická, tzn. s vyučováním v češtině i němčině. Toto jazykové ustanovení, i když od školního roku 1892–1893 došlo k částečnému zrovnoprávnění češtiny s němčinou, činilo komplikace učitelům i žákům, z nichž většina byla české národnosti.⁸⁵ Do sporu s žáky se dostal i sám Rosmaěl, který sice výklad podával v češtině, nicméně užíval německého názvosloví, což pak vyžadoval při zkoušení rovněž po žácích. V tomto směru patřili k nejdobryjším patrně bratři Jaroňkové, starší Bohumír dokonce vytvořil na základě Tyršových spisů a slovníku Františka Špatného seznam českého názvosloví, který dále šířil mezi spolužáky. Dokonce se usnuli popisovat výkresy místo německy česky, což Rosmaěl určitý čas toleroval.⁸⁶ Přítrž všemu učinilo až nešťastné slovo „krakorec“, čemuž ředitel nechtěl věřit: „*A kdo ví, co vy mi tady předkládáte, a já vám to už dále netrpím!*“⁸⁷ Je možné, že i proto nakonec Bohumír, byť měl podle Rosmaěla jedno z nejlepších vysvědčení, nedostal doporučení ke studiu na vídeňskou uměleckoprůmyslovou školu, což podle Aloise „*dostávali jen žáci němečtí.*“⁸⁸ Regionálním periodikem *Radhošť* byl často Rosmaěl nálepkován jako přední germanizátor Valašska a není náhodou, že do něj mnohdy přispívali právě sourozenci Jaroňkovi, kteří i po ukončení odborné školy situaci na ni bedlivě sledovali.⁸⁹ Nad rámec běžné výuky Rosmaěl pořádal přednášky pro žáky vyšších ročníků. K velice populárním patřil cyklus uskutečněný ve školním roce 1884–1885 o průmyslovém vyučování, vnitřním zařízení měšťanského bytu, domácím průmyslu v rakouských korunních zemích a o dřevařském průmyslu se zřetelem na Thonetův ohýbaný nábytek.⁹⁰ Učitelé odborné školy spolu s Rosmaělem vykonávali většinou v době prázdnin tzv. kočovné vyučování, které mělo napomoci vzdělání živnostníků a prohloubit jejich spolupráci se školou.⁹¹ Pro představu, v roce 1902 Rosmaěl navštívil za tímto účelem dvacet měst.⁹²

⁸³ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 140.

⁸⁴ Např. *Čtrnáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro průmysl dřevařský ve Val. Meziříčí za školní rok 1887–1888*, Brno 1888, s. 11.

⁸⁵ *Devatenáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1892–1893*, Plzeň 1893, s. 17; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 25–26.

⁸⁶ A. PUČHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 16.

⁸⁷ TAMTÉŽ.

⁸⁸ Po tom, co se Bohumír Jaroňek proslavil, se prý Rosmaěl s reprodukcemi jeho obrazů často chlubil se slovy: „*Das war auch ein Zögling unserer Anstalt.*“ A. PUČHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 17.

⁸⁹ Pravděpodobně nejostřejší podaný článek *C. k. odborná škola ve Val. Meziříčí*, který začínal slovy: „*Je to rakovina tato škola.*“, si všímal Franze Rosmaěla jako člověka, který nebral v potaz jazykové nařízení. Autor dále v této souvislosti píše: „*jeho prý nedorazí ani česká smrt, musí přijít prý „echt“ německá, s německou kosou.*“ Autorem tohoto sloupku byl pravděpodobně sám Bohumír, když píše o dobách, kdy „*přel nám českou technickou terminologii a kdy slovo „krakorec“ přivedlo jej do extáze. To že se nepolepšil je vidno i dnes.*“ *C. k. odborná škola ve Val. Meziříčí*, *Radhošť* 4/38, 19. 9. 1897 (příloha), nestr. Další kritika např. v *Znaší „české“ c. k. odborné školy*, *Radhošť* 2/3, 20. 1. 1895, nestr.; *Osoby a věci valaš.-meziříčské*, *Radhošť* 39, 1895, nestr.; A. PUČHTA – F. BUBEN – A. BALÁN (et. al.). *60. let*, s. 14–15.

⁹⁰ *Výroční zpráva za školní rok 1884–1885*, Val. Meziříčí 1885, s. 7.

⁹¹ Franz ROSMAËL, *Wanderunterricht an Gewerbetreibende*, *Mittheilungen des Mährischen Gewerbemuseums* (dále MMG) 24, 1906, s. 17–18.

⁹² Např. Vsetín, Štramberk, Kroměříž, Frýdek, Těšín, Moravskou Ostravu, atd. F. ROSMAËL, *Wanderunterricht*, s. 17. Dne 19. srpna 1902 byl Rosmaěl také jmenován vládním radou pro otázky odborného školství. *Bericht über das Schuljahr 1902–1903. K. k. Fachschule für Holzindustrie in Wal.-Meseritsch*, Brno 1903, s. 9.

3. Franz Rosmaěl, Psací stůl; Zdroj MZA v Brně, SOkA Vsetín, Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, inv. č. 680, karton 8

Kromě vyučování se Franz Rosmaěl podílel vlastními návrhy taktéž na školní produkci.⁹³ Nejen dle jeho návrhů, ale i podle ostatních učitelů žáci odborné školy vyráběli židle, psací stoly, postele, sekretáře, obložení stěn a stropů atd.⁹⁴ Rosmaělova tvorba byla hluboce zakořeněna v dobově moderním historismu. Nejčastěji navrhoval nábytek v oblíbené neorenesanci, ale výjimkou nebyla ani neogotika. V tomto ohledu tvorbu školy a tím i Rosmaěla určitým způsobem ovlivňovaly předlohové listy, zasílané z Vídně. Okruh návrhů Franze Rosmaěla je možné rozdělit na dvě hlavní linie, a to na nábytek určený pro světské prostředí a na mobiliář pro sakrální prostory. Pro první skupinu se dochovaly nákresy skříně na pušky a skřínky na doutníky (1890) pro Karla Thoneta, interiér kanceláře odborné školy s vybavením (1890), zařízení úřadovny Ing. Bruno Schewenicka, správce hrachovecké parní cihelny hr. Kinského, v Krásně (1891)⁹⁵ a psací stůl pro prezidiální kancelář okresní-

⁹³ Část fotografií a kresebných návrhů realizací školy se dochovala, viz Státní okresní archiv (SOkA)Vsetín, fond Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 8, inv. č. 680 a kart. 9, inv. č. 684. Přřazení autorství nábytku na fotografiích Rosmaělovi je problematické. Jeho jménem jsou označeny pouze fotografie psacího stolu a obložení stropu. SOkA Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 8, inv. č. 680.

⁹⁴ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 54.

⁹⁵ *Osmnáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1891–1892*, Plzeň 1892, s. 6. Je taky možné, že se jedná o nábytek pro písárnu Františka hr. Seilern-Aspang v Miloticích. *Sedmnáctá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1890–1891*, Přerov 1891, s. 4.

ho hejtmanství ve Valašském Meziříčí (1893).⁹⁶ Z uvedených vynikají svou bohatostí řezeb nejvíce návrhy pro Karla Thoneta, přebírající neorenesanční architektonické tvarosloví. Zvláště skříň na zbraně v pozorovateli evokuje svým ztvárněním oltář zasvěcený lovu. Nika s baldachýnem, běžně určená svatému, je zde vyčleněna zbraním a na místo ve vrcholu umístěného kříže akcentuje skříň hlava srnce v rozeklaném segmentovém frontonu. Naproti tomu vybavení kancelářských prostor je nepoměrně jednodušší, byť určené do reprezentativních prostor, ve svém výrazu až téměř strohé – funkční, působící především masou dřevěné hmoty. Určitou výjimkou je umývací skříň s kazetovanými dvířky či šachový stolec, věšák a psací stoly se zdobnými doplňky.⁹⁷ Rosmaěl však nenavrhoval nábytek jen pro aristokracii, vysoce postavené úředníky či odbornou školu, ale své návrhy dodával i místním živnostníkům.

K nejlépe a nejpočetněji dochovaným ukázkám stylu Rosmaělova tvůrčího ducha patří vybavení vyráběné podle jeho nákresů v oddělení pro kostelní práce. K patrně nejstarším Rosmaělovým návrhům tohoto druhu lze zařadit hlavní oltář a kazatelnu farního kostela v Růžďce z roku 1887.⁹⁸ Následovaly návrhy oltářů pro zámek na Vsetíně (1892), sv. Cyrila a Metoděje pro kapli v Jasenici, rámy s postavami apoštolů a klekátko s Ukřížovaným pro oratorium farního kostela na Vsetíně (1893), hlavní oltář pro novostavbu kostela v Šibici ve Slezsku (1893), kazatelnu (1893), hlavní oltář ve dvou provedeních (1893) a boční oltář (1894) pro farní kostel ve Valašských Kloboukách, rám oltářního obrazu a boční oltář sv. Josefa (1894) pro farní kostel v Odrách a hlavní oltář pro kostel v Pržně (1894).⁹⁹ Největší zakázkou se pro Rosmaěla a tím pádem i pro odbornou školu stalo vybavení kostela sv. Máří Magdalény v Polském Těšíně a farního kostela Narození Panny Marie v dnešním Starém Bohumíně. Do těšínského kostela škola zhotovila oltář Panny Marie Pomocné, oltář sv. Kříže a oltář Nejsvětějšího srdce Ježíšova. Návrhy k jednotlivým pracím vznikaly v rozmezí let 1891–1894.¹⁰⁰ Za nejzajímavější z této „série“ lze svým figurálním ztvárněním považovat oltář sv. Kříže.¹⁰¹ K dalšímu mobiliáři z pera Franze Rosmaěla patřily lavice a dva typy rámu na votivní obrazy.¹⁰² Do kostela Narození Panny Marie ve Starém Bohumíně Rosmaěl navrhl takřka celý jeho vnitřní mobiliář. Nejprve ve školním roce 1893–1894 rám k obrazu sv. Jana Nepomuckého.¹⁰³ V letech 1893–1895 následovaly boční oltáře Svaté Rodiny, sv. Anny a sv. Jáchyma s malou Pannou Marií a Nejsvětějšího srdce Páně.¹⁰⁴ Plán hlavního oltáře vznikl ve školním roce 1896–1897, nicméně realizace se dočkal až roku 1899 a svou monumentalitou a zdobností s využitím imitace mramoru a zlacení se odlišuje od jiných Rosmaělových návrhů.¹⁰⁵ Rosmaěl je dále autorem předloh oltáře Panny Marie Růžencové, kazatelny, kostelních lavic (1900) a dvou zpovědnic (1901–1902).¹⁰⁶ U výše uvedených příkladů Rosmaěl využíval neorenesančního tvarosloví a u oltářů celkově nechával působit kontrast dřeva vůči zlaceným prvkům či intarzii; po-

⁹⁶ SOKA Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 9, inv. č. 684.

⁹⁷ Opakem je pak psací stůl s židlí. SOKA Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 8, inv. č. 680.

⁹⁸ V roce 1888 pro tento svatostánek navrhl boční oltář Panny Marie Lurdské a v roce 1890 druhou variantu hlavního oltáře. SOKA Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 9, inv. č. 684.

⁹⁹ SOKA Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 9, inv. č. 684.

¹⁰⁰ TAMTĚŽ.

¹⁰¹ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 91.

¹⁰² TAMTĚŽ.

¹⁰³ *Dvacátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1893–1894*, Plzeň 1894, s. 6; K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 91.

¹⁰⁴ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 91–92.

¹⁰⁵ Dnešní podoba oltáře je navíc změněná viz K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 92.

¹⁰⁶ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 93.

lychromii uplatňoval ve větším měřítku spíše u postav světců.¹⁰⁷ Rosmaělovým skicám dominuje neorenesanční tvarosloví, neogotika je zastoupena pouze v návrhu bočního oltáře Panny Marie (pravděpodobně Lurdské) do kostela v Hovězí.¹⁰⁸ Nápadně se podobá návrhu oltáře, který Rosmaělovi zaslal Andreas Colli 18. ledna 1895.¹⁰⁹ Kromě užití obdobného konceptu Rosmaěl obměňuje pouze detaily, jakými je např. třemi kazetami s trojlísty dekorované antependium a zdobněji zakončená nika baldachýnu retabula. Rosmaěl navíc vyměnil postavu světice v řádovém rouchu za Pannu Marii. Rosmaělovy představy ideálního církevního mobiliáře nezhmotňovala jen odborná škola, ale též soukromí řemeslníci, čehož je dokladem např. hlavní oltář (1900) kostela v Hustopečích nad Bečvou, provedený Ferdinandem Neumannem z Kroměříže.¹¹⁰ Množství Rosmaělových zakázek pro církevní prostředí souviselo s jeho prací pro c. k. Centrální komisi. Po přelomu století se začaly v Rosmaělově tvorbě objevovat letmé náznaky secesních prvků. Prvním takovým příkladem může být oltář Panny Marie Růžencové ze Starého Bohumína a druhým pak dřevěné kazetování stropu, na němž rostlinný dekor výplní kazet plní důležitou výzdobnou funkci.¹¹¹ Pravděpodobně za tento Rosmaělem navržený strop a výplňové řezby obdržela odborná škola na *Světové výstavě v St. Louis* (1904) zlatou medaili.¹¹²

Pod Rosmaělovým vedením se škola zúčastnila řady výstav, z nichž si odnášela ocenění. Namátkou můžeme jmenovat např. *Zemskou výstavu vévodství Bukovinského* v Černovicích (1886), *Císařskou jubilejní výstavu* v Brně (1888) nebo *Světovou výstavu v Paříži* (1900) atd.¹¹³ Rosmaěl se účastnil také řady výstavních podniků jako porotce či pozorovatel, o nichž poté podával informace v nejrůznějších zprávách. V roce 1889 podnikl studijní cestu na světovou výstavu do Paříže, o níž poté ministerstvu referoval ve zprávách *O průmyslovém školství na světové výstavě v Paříži r. 1889* a *O vyučování zručností na světové výstavě v Paříži r. 1889*, přičemž o rok později sepsal pojednání *O domácím průmyslu východní Moravy* do knihy *Domácí průmysl rakouský* V. F. Exnera (1840–1931) a při té příležitosti z tohoto kraje poslal vhodné předměty na výstavu do Vídně.¹¹⁴ Díky ministerstvu kultury a vyučování uskutečnil Rosmaěl řadu studijních cest po Rakousku, Německu a dalších zemích.¹¹⁵ Při jedné z nich se stal porotcem při udílení cen pro skupinu průmyslu pro zpracování dřeva a kosti, pro práce čalounické a dřevořezbářství na *Tyrolské zemské výsta-*

¹⁰⁷ Pavla KNÁPKOVÁ, *Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů*, Diplomová práce, UP v Olomouci, Fakulta filozofická, Olomouc 2012, s. 146.

¹⁰⁸ SOKa Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 9, inv. č. 684; J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 56–57.

¹⁰⁹ Andreas Colli, spolu se svým bratrem Candidem majitel uměleckého truhlářství a řezbářství v Innsbrucku, zaslal Rosmaělovi několik ukázek své tvorby (neogotická kazatelna z 20. listopadu a mariánský oltář z 30. listopadu 1894). Bratři Colli se zabývali restaurováním církevního zařízení a výrobou kopií. J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 56–57.

¹¹⁰ *Nový oltář*, *Noviny z pod Radhoště* 2/24, 24. 11. 1900, s. 6. Týž obdržel detailní nákres a rozpočet na křtitelnici farního kostela v Bohumíně. *Bericht über das Schuljahr 1901–1902. K. k. Fachschule für Holzindustrie in Wal.-Meseritsch*, s. 11.

¹¹¹ K. VALOUŠKOVÁ – I. OSTŘANSKÁ – P. KNÁPKOVÁ, *Moderní škola*, s. 93; SOKa Vsetín, f. Státní odborná škola Valašské Meziříčí, kart. 8, inv. č. 680.

¹¹² J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 110.

¹¹³ Nadto pořádala své vlastní výstavy, na nichž představovala svou produkci, zvláště oltáře, které se těšily velké pozornosti veřejnosti. Více k výstavám v průběhu historie odborné školy viz J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 88–123.

¹¹⁴ Na této hospodářsko-lesnické výstavě byl zvolen členem odborného výboru pro domácí průmysl a porotcem pro tutéž skupinu. Od zemědělské společnosti ve Vídni pak obdržel 10. prosince 1892 diplom uznání. *Výroční zpráva za školní rok 1889–1890*, Přerov 1890, s. 8–9; *Výroční zpráva za školní rok 1892–1893*, Plzeň 1893, s. 8.

¹¹⁵ Např. J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 140.

vě v Innsbrucku (1893), z čehož vyplynuly články *Oltáře a figurální dřevorezbařství v Tyrolsku* a *Průmysl dřevěný v tyrolské zemské výstavě v Innsbrucku 1893*.¹¹⁶ Z cesty po Německu v roce 1896 sepsal pro ministerstvo *Studii průmyslového vyučování města Berlína* a o *Nábytkovém průmyslu na průmyslové výstavě berlínské 1896*.¹¹⁷ S blížící se pařížskou světovou výstavou, naplánovanou na rok 1900, Rosmaěl napsal příspěvek *Domácí průmysl na Moravě v oboru technickém dřeva* pro brožuru *Rakouský domácí průmysl*, vydanou speciálním komitétem pro lesní hospodářství a dřevařský obchod.¹¹⁸ Nadto působil jako člen moravské zemské komise pro tuto výstavu a při návštěvě Paříže vedl výpravu učitelů průmyslových škol.¹¹⁹ Výsledkem Rosmaělovy pařížské cesty byla zpráva pro ministerstvo *O průmyslových odborných školách města Paříže na světové výstavě 1900* a *Vysvětlení ku domácímu průmyslu skupiny IX. na světové výstavě v Paříži 1900*, za níž získal od vládního rady profesora G. Lauböcka stříbrnou medaili.¹²⁰

Svá odborná pojednání o školských otázkách či v záležitostech uměleckého řemesla Rosmaěl často publikoval v odborném i běžném periodickém tisku. Jeho příspěvky lze nalézt v již zmiňovaném časopise *Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen in Österreich*, dále pak v *Die gewerbliche Fortbildungsschule*, *Das Kleinergewerbe*, *Mittheilungen des Mähr. Gewerbemuseums in Brünn*, *Mittheilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe, Silesie*, *Mittheilungen des K. K. Technologischen Gewerbemuseums in Wien*, *Moravských živnostenských novinách* atd. Sepisoval též různá dobrozdání v otázkách odborného školství a několik článků prezentoval i ve výročních zprávách odborné školy. Velmi aktivním přispěvatelem byl Rosmaěl v rámci svých památkářských aktivit v časopise *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur erforschung und erhaltung der kunst und historischen Denkmale*.¹²¹

Zájem o památkovou péči se u Franze Rosmaěla objevuje pravděpodobně v druhé polovině sedmdesátých let 19. století. Tedy v době jeho působení na odborné škole pro soustružníky v severočeských Hejnicích. Rosmaěl tehdy podával zprávu o objevu Valdštejnova polního oltáře ze 17. století ve františkánském klášteře v Hejnicích, přičemž jej oceňoval spíše z hlediska historického než z uměleckého.¹²² Na žádost Centrální komise Rosmaěl pořídil fotografii oltáře, fotografii mariánské sochy a hejnického poutního kostela, nadto zaslal nákres a popis mariánského obrazu.¹²³ Další památkářské aktivity jsou s jeho osobou spojeny v době působení ve Valašském Meziříčí. Na zasedání komise 24. října 1882 Rosmaěl poslal vyobrazení mříží pravděpodobně farního kostela ve Valašském Meziříčí.¹²⁴ O měsíc později byl jmenován korespondentem c. k. Centrální komise, do té doby byl zmiňován pouze jako vedoucí odborné školy.¹²⁵ V roce 1888 se uvádí jako jeden z účastníků sjezdu konzervátorů v Krakově, který se konal 18. září 1888 a na němž se řešila např. re-

¹¹⁶ Zveřejněno v doplňku *Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen in Österreich*, sv. XIII, sešit 1–2 a ve *Zprávách tyrolského průmyslového spolku*, 1893, č. 7–12. *Výroční zpráva za školní rok 1893–1894*, Plzeň 1894, s. 6.

¹¹⁷ Vyšlo v doplňku *Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen in Österreich*, sv. XV, s. 163–178. *Třiadvacátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1896–1897*, Val. Meziříčí 1897, s. 7.

¹¹⁸ *Dějiny rozvoje*, s. 25.

¹¹⁹ J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, s. 108.

¹²⁰ TAMTÉŽ.

¹²¹ Vyčerpávající bibliografie Franze Rosmaěla viz J. MATYÁŠ, *Státní odborná škola*, od s. 182.

¹²² *Auszug*, Wiener Zeitung 106, 1876, s. 5.

¹²³ *Auszug*, Wiener Zeitung 173/203, 5. 9. 1876, s. 5; *Auszug*, Wiener Zeitung 173/229, 6. 10. 1876, s. 5.

¹²⁴ *Auszug*, Wiener Zeitung 179/280, 6. 12. 1882, s. 9.

¹²⁵ *Výroční zpráva z let 1882–1883* uvádí až 2. prosinec. *Výroční zpráva za školní rok 1882–1883*, s. 5; *Auszug*, Wiener Zeitung 179/288, 16. 12. 1882, s. 8.

staurace katedrály na Wawelu, právní ochrana prehistorických nálezů i vykopávky v okolí pevnosti Přemyšl.¹²⁶ Výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 20. května 1890 se stal Rosmaěl konzervátorem II. sekce c. k. Centrální komise.¹²⁷ Komise Rosmaělovi přidělila do správy politické okresy Hranice na Moravě, Místek, Nový Jičín, Přerov a Valašské Meziříčí. Do Rosmaělovy běžné agendy spadalo podávání dobrozdání k opravám staveb, zvláště kostelů či hradních zřícenin, a často povolávan jako expert při zadávání prací pro vnitřní zařízení kostelů, např. v již zmiňovaném Starém Bohumíně či Hovězí, nebo k archeologickým nálezům.¹²⁸ Službou pro c. k. Centrální komisi a s tím spojeným navázaním kontaktů získal nejen pro školu, ale i pro živnostníky, které v tomto ohledu rovněž doporučoval, mnoho zakázek. Určitým způsobem k památkové péči, zejména po praktické stránce, vedl Rosmaěl nejspíše též samotné žáky odborné školy. Tak vznikla kresba epitafu Jana Žernovského z Žernovic z valašskomeziříčského kostela sv. Trojice, kterou vypracoval pod dohledem Aloise Balána žák R. Scheerpeltz.¹²⁹ Obdobným případem by mohlo být zhotovení modelu krovu věže, v roce 1871 vyhořelého,¹³⁰ poutního kostela v Zašové dílovedoucím Josefem Vackářem.¹³¹ Tím tedy byli zapojeni do památkářských činností Rosmaěla i učitelé školy. Rosmaěl během výkonu funkce konzervátora navštívil řadu míst, o některých z nich pak pro c. k. Centrální komisi sepsal kratší umělecko-topografické zprávy.¹³² Významnější památky z jemu svěřených okresů čtenářům přibližoval prostřednictvím umělecko-historických článků. Jde zejména o hradní zříceniny jako Helfštýn či Hukvaldy nebo o dřevěné kostely rakouského Slezska.¹³³ V závěru 19. století se totiž ve větší míře objevovaly snahy o bourání těchto kostelů, jejichž počet od 18. století už i tak výrazně poklesl.¹³⁴ Konec 19. století byl rovněž dobou, kdy vzrůstal vědecký zájem o jejich ochranu a zachování. Zřejmě právě proto byla oblast Těšínska, vzhledem ke zkušenostem s prací ve dřevě, jeho vlastnostmi a povahou, svěřena prozatímně v letech 1898–1899 právě Rosmaělovi.¹³⁵ Od roku 1900 mu byl přidělen okres Moravská Ostrava, tudíž zůstal v kontaktu s tamní dřevěnou architekturou i nadále.¹³⁶ Franz Rosmaěl ve své funkci konzervátora zastával pietní přístup ve vztahu k památkám s důrazem na zachování jejich originality,¹³⁷ což lze

¹²⁶ *Zjazd konserwatorów w Krakowie*, Kuryer Lwowski 6/261, 19. 9. 1888, s. 1.

¹²⁷ V mezidobí referoval o stavu hřbitovního kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí a jeho případné demolici. *Auszug*, Wiener Zeitung 184/175, 3. 8. 1887, s. 4; *Výroční zpráva za školní rok 1889–1890*, s. 8.

¹²⁸ Viz pozn. č. 123.

¹²⁹ *Výroční zpráva za školní rok 1891–1892*, s. 8; Franz ROSMAĚL, *Der hl. Dreifaltigkeit geweihte Kirche in Wall. Meseritsch*, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und Historischen Denkmale (dále MCC) 18, 1892, s. 180.

¹³⁰ J. MATYÁŠ, *Dějiny poutního kostela Navštívení Panny Marie v Zašové*, Bakalářská práce, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta filozoficko-přírodovědecká, Opava 2011, s. 33–34.

¹³¹ *Výroční zpráva za školní rok 1891–1892*, s. 8.

¹³² Národní archiv (NA) Praha, f. Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141.

¹³³ Např. Franz ROSMAĚL, *Restaurierung der Burg Hochwald*, MMG 15, 1897, s. 97–98; Franz ROSMAĚL, *Die Burg Helfenstein*, MCC 24, 1898, s. 113–114; Franz ROSMAĚL, *Schlesische Holzkirchen*, MCC 23, 1897, s. 230; Franz ROSMAĚL, *Die Holzkirche zu Nieder-Trzanowitz (osterreichisch Schlesien, politischer Bezirk Teschen)*, MCC 24, 1898, s. 63; Franz ROSMAĚL, *Die Holzkirche zu St. Martin in Ober-Kurzwald (Miedzyrzecze)*, MCC 23, 1897, s. 59–60 atd.

¹³⁴ Více k tématu viz Romana ROŠOVÁ, *Dřevěné kostely Těšínska a severovýchodní Moravy*, Ostrava 2014.

¹³⁵ První zprávy o kostelích z dané oblasti se u Rosmaěla vyskytují již od roku 1896. Do této oblasti byl jmenován jako konzervátor I. a II. sekce 23. února 1898. Poslední zpráva o kostele na dnešní polské straně je z roku 1905 (Hažlach). R. ROŠOVÁ, *Dřevěné kostely*, s. 15; NA Praha, f. Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141.

¹³⁶ *Zpráva o školním roce 1900–1901. C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí*, s. 13.

¹³⁷ NA Praha, f. Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141.

asi nejlépe sledovat u oněch dřevěných kostelů. Z důvodů lepší ochrany těchto staveb navrhoval zřízení areálu, kam by mohly být přemístěny a uchovány pro další generace.¹³⁸

Jako konzervátor Rosmaěl sbíral podklady pro „*místopis umění na Moravě*“ a *Handbuch der Kunstpflege in Österreich*.¹³⁹ Za tím účelem navštívil mnoho soukromých sbírek, muzejních institucí a obcí. Pro potřeby této akce vytvořil dotazník, který zasílal okresním hejtmanstvům, obecním zastupitelstvům, farním úřadům, vedení velkostatků a dalším úřadům v rakouské části východního Slezska a na Moravě.¹⁴⁰ Obdobné dotazníkové šetření (jen pro farní úřady) provedl Rosmaěl v roce 1905, tentokrát však zaměřené na hřbitovy a pomníky s cílem vytipovat k zachování ty s kulturněhistorickým a uměleckým významem nebo ty výrazně staré.¹⁴¹ Franz Rosmaěl spolupracoval zároveň s muzejními institucemi, např. s Františkovým muzeem v Brně, pro které obstarával předměty národopisné povahy, pro tamní Moravské průmyslové muzeum pracoval jako korespondent a od samého počátku (1884) byl členem Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí.¹⁴² Kromě místního muzea se Rosmaěl zapojil do aktivit Okrašlovacího spolku ve Valašském Meziříčí (zal. 1883),¹⁴³ Spolku ku vydržování ústavu učitelek a zastával také pozici člena městského výboru.¹⁴⁴

Franz Rosmaěl¹⁴⁵ žil ve Valašském Meziříčí až do roku 1906. Spolu se svou ženou Aloisií (nar. 21. ledna 1851),¹⁴⁶ s níž se oženil 15. ledna 1872 v dolnorakouském Tullnu,¹⁴⁷ zde vychoval dvě dcery Idu Annu Aloisii (nar. 21. dubna 1876)¹⁴⁸ a Irmu Aloisii Annu (nar. 25. března 1880)¹⁴⁹ a aktivně zasahoval do zdejšího veřejného dění. Příčinou Rosmaělova odchodu z Valašského Meziříčí bylo jeho jmenování ředitelem státní průmyslové školy, na níž působil až do roku 1914,¹⁵⁰ a didakticko-pedagogickým inspektorem pro průmyslové školství při ministerstvu kultu a vyučování.¹⁵¹ Již o dva roky později se připomíná jako

¹³⁸ R. ROŠOVÁ, *Dřevěné kostely*, s. 90–91.

¹³⁹ *Výroční zpráva za školní rok 1897–1898*, s. 11.

¹⁴⁰ NA Praha, f. Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141.

¹⁴¹ Tyto kroky inicioval hrabě Baillet de Latour 20. května 1905. *Staré hřbitovy a pomníky*, Noviny z pod Radhoště 7/46, 11. 11. 1905, s. 5.

¹⁴² *Výroční zpráva za školní rok 1897–1898*, s. 11; *Korespondenten, Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* 1, 1905, s. 16; *Zprávy o musejní společnosti*, Sborník musejní společnosti Valašské Meziříčí 1, 1884, Valašské Meziříčí 2009 (reprint), s. 47–48.

¹⁴³ Jiří BŘEZOVJÁK, *Inventář Okrašlovací spolek Valašské Meziříčí 1884–1905*, Vsetín 2002, s. 5.

¹⁴⁴ *Valná hromada*, Valašsko 3/2, 13. 1. 1906, s. 4; *Protokol sepsán*, Noviny z pod Radhoště 9/3, 12. 1. 1907, s. 2.

¹⁴⁵ Dne 17. ledna 1895 obdržel při audienci u císaře Františka Josefa I. rytířský kříž Řádu Františka Josefa. *Jedenadvacátá výroční zpráva c. k. odborné školy pro spracování dřeva ve Val. Meziříčí za školní rok 1894–1895*, Plzeň 1895, s. 4.

¹⁴⁶ Narodila se do rodiny kolářského mistra Johanna Burgera a jeho manželky Teresie (rozená Maschl) v Tullnu. Diözesenarchiv St. Pölten, *Die Matrikelbüchern Tulln-St. Stephan, das Taufbuch (1841–1851)*, sign. 01/10, s. 0197.

¹⁴⁷ Diözesenarchiv St. Pölten, *Die Matrikelbüchern Tulln-St. Stephan, das Trauungsbuch (1871–1896)*, sign. 02/09, s. 0013.

¹⁴⁸ Státní oblastní archiv Litoměřice, *Matrika narození farní úřad Hejnice (1866–1880)*, sign. L39/7, s. 161.

¹⁴⁹ Zemský archiv v Opavě, *Matrika narození farní úřad Valašské Meziříčí (1858–1880)*, sign. VM I 12, inv. č. 2175, s. 248.

¹⁵⁰ V letech 1910–1914 uváděn jako ředitel v penzi. Např. *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Jahr 1910*, XXXVI, Wien 1910, s. 417; *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Jahr 1912*, XXXVIII, Wien 1912, s. 421; *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Jahr 1914*, XL, Wien 1914, s. 442.

¹⁵¹ *Bericht über das Schuljahr 1906–1907. K. k. Fachschule für Holzindustrie in Wal.-Meseritsch*, s. 7. Ke konci roku 1906 také rezignoval na svou pozici konzervátora II. sekce c. k. Centrální komise s tím, že v letech 1908–1914 působil jako korespondent. NA Praha, f. Památkový úřad Vídeň, kart. 115, inv. č. 2141. Např. *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Jahr 1908*, XXXIV, Wien 1908, s. 339; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1910*, s. 417; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1912*, s. 421; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1914*, s. 442.

inspektor průmyslového školství ministerstva veřejných prací.¹⁵² Na této pozici je uváděn až do roku 1914, kdy pravděpodobně odešel do penze.¹⁵³ Ještě během služby na ministerstvu veřejných prací obdržel Jubilejní pamětní medaili pro civilní státní zaměstnance (1909) a Jubilejní kříž pro civilní státní zaměstnance (1910).¹⁵⁴ Franz Rosmaěl nakonec umírá po dlouhé nemoci 24. března 1916 v Hamburgerstrasse č. 7, vídeňského V. okresu.¹⁵⁵ Zhruba za půl roku dorazila na Valašsko další smutná zpráva, a to když 17. srpna na Grinzingerstrasse 71 v 19. vídeňském okrsku zemřela jeho choť Aloisie (1851–1916).¹⁵⁶ Stejně jako v případě Franze i její tělesné pozůstatky byly uloženy do rodinné hrobky v Tullnu.¹⁵⁷

Mgr. Jan Matyáš (hans.matyas111@seznam.cz), Muzeum regionu Valašsko

Summary

The Known Unknown Franz Rosmaěl

Franz Rosmaěl, an outstanding personality of culturally-social life in Eastern Moravia, died 100 years ago. The study dealing with his life could be divided into three main thematic parts. The first part outlines his family background and the period after concluding his studies of sculpture at Vienna Academy of Fine Art. In this period he lived in Vienna and intended career in education. The first traces of his interest in such a career could be found as early as in 1870 when he applied to become a teacher of carving at a technical school in Hallein. As he did not stand the strong competition he devoted himself to sculpture for some time and showed his works in Vienna Künstlerhaus. In 1873 he created a bust of Beethoven which he showed in Austrian section of Vienna World exhibition. That may be the reason Rosmaěl finally got the work in education. In the same year he started as a head of Technical School for Turnery in Hejnice which he ran till its close down (1876). Later he continued at the same position at School for Wood Processing in Valašské Meziříčí (established in 1874). After five years he became its official headmaster (25th November 1881) and significantly contributed to its development. Therefore his career in education became the key issue of this study. Concurrently with his work at the mentioned schools Rosmaěl deals also with agenda for the Imperial-Royal Central Commission for the Research and Conservation of Historic Buildings. First as a correspondent (1882) and alter also as a conservator of the second section (1890–1906). This interest of Rosmaěl's is dealt with in the third part. The presented study dealing with the life of Franz Rosmaěl brings a lot of information which has not been published yet; however, it is far from exhaustive. The possibility of further research is mainly in Rosmaěl's conservation activities in connection with functioning of the school in Valašské Meziříčí.

¹⁵² *Personalnachrichten*, Prager Tagblatt 32/349, 19. 12. 1908, s. 5; *k. k. Fachschule für Tischlerei*, Gottscheer Bote 6/15, 4. 8. 1909, s. 118; *Todesfälle*, Neue Freie Presse 54/18534, 28. 3. 1916, s. 9; *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für das Jahr 1909*, XXXV, Wien 1909, s. 408, 411.

¹⁵³ Např. *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1909*, s. 408, 411; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1910*, s. 417; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1912*, s. 421; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1914*, s. 442.

¹⁵⁴ *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1909*, s. 408; *Hof- und Staats-Handbuch für das Jahr 1910*, s. 417. Jubilejní pamětní medaile (pro civilní státní zaměstnance) vznikla při příležitosti 50. výročí panování Františka Josefa I., které připadlo na 2. prosince 1898. Byla odměnou za zásluhy a zároveň památkou na tuto událost (dávala se i zpětně). Jubilejní kříž (pro civilní státní zaměstnance) byl udělován k 60. jubileu (2. prosinec 1908). Více viz Ivan KOLÁČNÝ, *Rády a vyznamenání Habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 257–258 a 271–272.

¹⁵⁵ Jako příčina úmrtí je zmiňován „Magenentartung“, tzn. pravděpodobně žaludeční vředy nebo rakovina žaludku. *Verzeichniss der in Wien Verstorbenen*, Fremden-Blatt 70/159, 9. 6. 1916, s. 14.

¹⁵⁶ Příčinou úmrtí byla cukrovka. *Verzeichniss der in Wien Verstorbenen*, Fremden-Blatt 70/246, 5. 9. 1916, s. 14.

¹⁵⁷ *Úmrtí*, Noviny z pod Radhoště 18/35, 26. 8. 1916, s. 3.

4. Franz Rosmaěl, Boční oltář Nejsvětějšího srdce Páně pro kapli farního kostela v polském Těšíně (1894); Zdroj MZA v Brně, SOKA Vsetín, Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, inv. č. 680, karton 8

Tomáš Krömer

ARNOŠT SLIPEK – MUZEJNÍK A PŘEDSTAVITEL SLEZSKÉHO ODBOJE

Abstract

Arnošt Slipek was the only employee of the Opavian branch of the Czechoslovak Agricultural Museum. The preserved documents clarify his museum activities including documentation of Silesian rustic architecture, publication activities and Slipek's life story during World War II when he was shortly part of resistance group Defence of the Opavian Region.

Keywords: *Czech Silesia, anti-Nazi resistance, history of museums, rustic architecture, Czechoslovak Agricultural Museum, Arnošt Slipek (1909–1982)*

Činnost *Československého zemědělského muzea* (ČSZM) v Opavě tvoří méně známou kapitolu meziválečného opavského muzejnictví.¹ Patrně je tomu i proto, že období jeho působnosti bylo poměrně krátké – od roku 1924 až do konce třicátých let, kdy vlivem záříjových událostí roku 1938 došlo k ukončení jeho činnosti, na kterou se po druhé světové válce nepodařilo navázat. Vzdor dosavadní pozornosti věnované instituci jako celku je užitečné se vracet k osobnostem, jež s ní byly spjaty. Z nich vyniká jméno muzejního kustoda Arnošta Slipka.²

Arnošt Jindřich Slipek se narodil 3. března 1909 v Kateřinkách u Opavy jako nemanželský syn Antonie Slipkové, svobodné dcery nádeníka Antonína Slipka a jeho ženy Antonie, rozené Cihlářové.³ Dětství prožil v těžkém období první světové války, během níž začal chodit do měšťanské školy. Po vchození měšťanky pracoval jako pomocný dělník, neboť jeho matka – dělnice Kohnovy sirkárny v Opavě – si nemohla finančně dovolit synovo další vzdělání. Na půl roku našel práci v elektrotechnickém průmyslu⁴ a až v roce 1927 začal studovat na obchodní škole Matice opavské. Mezi 1. říjnem 1929 a březnem 1931 vykonal vojenskou službu, z níž byl propuštěn v hodnosti svobodníka.⁵ K 1. říjnu 1931 se stal zaměstnancem ČSZM v Opavě; zprvu jako zřízenec na zkušební dobu jednoho roku,⁶ po

¹ Erich ŠEFČÍK, *Přehled vývoje opavských muzeí v letech 1814–1938*, ČSM–B 33, 1984, s. 36–40; Adolf TUREK, *Z dějin Zemědělského muzea v Opavě*, in: Bohumil Sobotík (ed.), *150 let Slezského muzea 1814–1964*, Ostrava, Krajské nakladatelství 1964, s. 39–54; Pavel ŠOPÁK a kol. (edd.): *Muzea českého Slezska. Slovníková příručka*, Opava 2014, s. 74 a 108–109.

² Eustach BITTNER, *Arnošt Slipek (1909–1983)*, *Vlastivědné listy* 10, 1984, č. 2, s. 41–42; Erich ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí do druhé světové války. Biografický slovník*, ČSM–B 38, 1989, s. 182; TÝŽ: *Arnošt Slipek*, in: Lumír DOKOUPIL (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy VI.*, Opava – Ostrava 1996, s. 107.

³ Zemský archiv (ZA) v Opavě, Sběrka matrik, inv. č. 11873, sign. Op–VII–20, fol. 11.

⁴ Materiály historicko-dokumentační komise okresního výboru Českého svazu protifašistických bojovníků, převzatých Svazem bojovníků za svobodu, přístupné na webové adrese www.okpb.cz/el_databaze/archiv_svazu_bojovniku/obrana_kraje_opavskeho/photos/photo148.html, obžalovací spis, čj. 2. 0Js 355/44.

⁵ ZA v Opavě, Československé zemědělské muzeum (ČSZM) Opava, kart. 4, inv. č. 65, sign. 13b, fol. 2.

⁶ ZA v Opavě, Říšské župní muzeum Opava, kart. 5, inv. č. 217, fol. 6.

uplynutí zkušební doby jako výpomocný kancelářský úředník.⁷ K práci v muzeu mu bezesporu napomohlo členství v agrární straně, do níž vstoupil na počátku třicátých let.⁸

Pod vedením zakladatele muzea Františka Myslivce (1873–1934) a předsedy muzejního kuratoria Aloise Kacíře (1897–1972) Slipek plnil nejrůznější úkoly: k jeho pracovním povinnostem patřilo vedení administrativní a účetní agendy muzea, vyřizování korespondence, spolupráce při zpracovávání *Zpráv o činnosti muzea*, inventarizace předmětů, včetně jejich popisu, provádění opisů a korektur textů, průvodcovská činnost, údržba a úklid muzea a realizace úprav expozic. Lze říci, že vykonával i práci domovníka.⁹ Je tudíž pochopitelné, že pro chod muzea byl naprosto nepostradatelný. Proto když v roce 1934 měl absolvovat vojenské cvičení, kuratorium ČSZM žádalo o prominutí této povinnosti.¹⁰ Situace se opakovala v únoru 1936, kdy Slipek absolvoval vojenské cvičení v Novém Jičíně, což se promítlo na ochromení chodu muzea a omezení návštěvních hodin,¹¹ a mezi 13. dubnem a 2. květnem 1938, kdy vykonal další vojenské cvičení.¹² Slipkovu pracovní vytíženost ještě stupňovalo zastupování onemocnělého Aloise Kacíře v letech 1936 a 1937 coby náhradního jednatele ČSZM. Tak tomu bylo mezi 16. březnem 1936 a začátkem roku následujícího,¹³ přičemž Slipek Kacíře písemně informoval o dění v muzeu (například v dopisu z 21. července mu oznámil provedení korektur textu *Průvodce sbírkami zemědělského a lesnického muzea v Opavě*).¹⁴ Situace se opakovala v březnu 1937, kdy Kacíř opět onemocněl.

Než přejdeme k Slipkově vlastní muzejní práci, připomeňme alespoň některé údaje z jeho soukromého života: dne 24. listopadu 1936 uzavřel sňatek s Emilií Kremerovou, švadlenou, narozenou 1. března 1910 v Kateřinkách,¹⁵ dne 4. října 1937 se manželům narodila dcera Jana, která ovšem již 1. ledna následujícího roku zemřela.¹⁶ V době sňatku bydlel Slipek v Kateřinkách, Šafaříkova ulice č. 14. Dále je zajímavé, že příbuzní figurují v seznamech dárců ČSZM.¹⁷

Doklady o Slipkově činnosti v muzeu jsou dochovány jen výběrově. Pro období let 1931–1933 jsou k dispozici pouze mzdové výkazy,¹⁸ až pro léta 1934–1938 máme k dispozici aktový materiál, osvětlující jeho práci podrobněji. V roce 1934 jej zaměstnávala pozůstalost Františka Myslivce a současně pořídil seznam dosud nezveřejněných Myslivcových spisů

⁷ Od 1. října 1932 na základě usnesení Správního výboru ČSZM v Praze, v němž se uvádí, že se Slipek osvědčil, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 4, inv. č. 65, sign. 13b, fol. 8.

⁸ Dle obžalovacího spisu, cit. v pozn. 4.

⁹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6e. a záznamy o vykonaných pracích v muzeu viz tamtéž, inv. č. 1. – Shodně také E. BITTNER, *Arnošt Slipek*, s. 41.

¹⁰ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 4, inv. č. 65, sign. 13b, fol. 2.

¹¹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 1. s. 86.

¹² ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 25.

¹³ Slipek neznámému adresátu sděluje, že Kacíř onemocněl a dne 15. března 1936 byl odvezen do nemocnice, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 53, sign. 6d, s. 13. – Slipek ve svém dopise z 9. ledna 1937 informuje Jaroslava Ludvíka Mikoláše, že Alois Kacíř je již po operaci a zotavuje se, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6d, fol. 8.

¹⁴ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6d, fol. 13 a inv. č. 53, sign. 6d, fol. 12. V jednom z dopisů Slipek Kacíře informuje o zakoupení fotoaparátu pro účely muzea.

¹⁵ ZA v Opavě, sbírka matrik, inv. č. 11818, sign. Op VII 19, s. 161. – K sňatku novomanželům Slipkovým přálo i kuratorium muzea, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 56, sign. 7b, fol. 88.

¹⁶ Sdělení matričního úřadu Magistrátu města Opavy. – ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 4, inv. č. 65, sign. 13b, fol. 12 a 22, dopis opavského kuratoria ČSZM ze dne 4. dubna 1938 adresovaný Všeobecnému penzijnímu ústavu v Praze, informující o změně mzdy Arnošta Slipka v souvislosti s úmrtím dcery.

¹⁷ Dne 27. 1937 Slipek zapsal pod přírůstkovým číslem 5577 *Slezský kalendář z roku 1909*, který muzeu darovala jeho tchyně Beata Kremerová. Jeho matka Antonie darovala muzeu starý srp.

¹⁸ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 4, inv. č. 65, sign. 13b, fol. 8 a 9.

a přednášek.¹⁹ V následujícím roce zpracoval aktový materiál vzešlý z činnosti Ústřední hospodářské společnosti a Slezské zemědělské rady a třídil obsáhlou písemnou pozůstalost agrárního politika a protagonisty slezského hospodářského života Františka Ziky (1869–1931).²⁰ V roce 1936 doplnil muzejní archiv množstvím fotografií, listin, výstřížků z časopisů a novin a dále vyhotovil seznam obcí, k němuž tematicky přiřazoval pohlednice, medaile a otkisy obecních pečeti. Prováděl rovněž excerpta z *Opavského týdeníku* za léta 1870 až 1907, jež ukládal do archivu muzea, aby posloužil badatelům zaměřujícím se na vývoj českých hospodářských spolků ve Slezsku.²¹ Z činnosti za rok 1936 zaujme Slipkova účast na dražbě zabavených pytláckých zbraní u Krajského soudu v Opavě (2. prosince), z níž se snažil získat pytlácké zbraně pro lesnické a lovecké sbírky ČSZM v Brně. Z předmětů vybral tři zbraně, jež díky pochopení Policejního ředitelství v Opavě muzeum získalo zdarma.²² Nadále zpracovával Zikovu pozůstalost a spisový materiál hospodářských spolků.²³

1. Předválečná fotografie Arnošta Slipka, (Eustach BITTNER, Arnošt Slípek (1909–1983), Vlastivědné listy 10/2, Ostrava 1985, s. 41)

Slipkova muzejní činnost dosáhla vrcholu v roce 1937. Pomineme-li běžnou agendu, péči o muzejní archiv, doplňování přírůstků, tvorbu kartotéky osobností a katalogizaci sbírkových a archivních materiálů,²⁴ zaujme jeho cesta do Hlavnice u Opavy (21. května 1937), při níž navštívil rolníka Jaromíra Lhotského, jenž muzeu věnoval staré předměty ze svého hospodářství.²⁵ V červnu na schůzi opavského kuratoria ČSZM byl Slípek požádán o výpomoc s administrativními pracemi v Zemědělském rozhlasu; tuto činnost měl vykonávat v úředních hodinách, jeho odezvu na tuto žádost se však zjistit nepodařilo.²⁶ Dne 30. listopadu 1937 se Slípek opět zúčastnil dražby zbraní u Krajského soudu v Opavě, aby získal pytlácké zbraně pro lesnické sbírky opavského ČSZM.²⁷ K účasti na akci obdržel zplnomocnění opavského kuratoria²⁸ a ze souboru vybral jednu zbraň – starou pytláčku, odebranou jistému Eslerovi z Vítkova. Soud věnoval zbraň muzeu

¹⁹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 1. s. 1–37.

²⁰ Uvádí se ve stručném výtahu zprávy o činnosti za rok 1935 ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6b, fol. 33. dále také v záznamech o vykonaných pracích ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 1. s. 37–83.

²¹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6b, fol. 18 a 19.

²² ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 46, sign. 5a, fol. 14–18. Z důvodu Kacířově nemoci si musel sám potvrdit zplnomocnění jako zástupce jednatele ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 46, sign. 5a, fol. 19.

²³ V souvislosti s tím musel v květnu 1936 podniknout i cestu za vdovou po Zikovi, aby vyzvedl další důležité písemnosti ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 33, sign. 2b, fol. 61–62.

²⁴ Dle Zprávy o činnosti za rok 1937 ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 51, sign. 6b, fol. 3–4.

²⁵ Slípek získal dvě staré listiny, tři fotografie, 18 starých rakouských mincí a papírového oběživa. Tyto předměty zapsal do inventáře muzea. Zpráva za květen 1937 stručně popisuje tuto návštěvu, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 202.

²⁶ Schůze kuratoria opavského ČSZM proběhla dne 14. června 1937, ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 196.

²⁷ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 46, sign. 5a, fol. 12.

²⁸ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 46, sign. 5a, fol. 11.

bezplatně.²⁹ Prosinec roku 1937 byl ve znamení zpracovávání a třídění písemností soustředěných Jožou Vochalou (1892–1965) a archiválií ze zrušeného ČSZM ve Frýdku.³⁰

V posledním roce muzejní existence – roku 1938 – se Slípek věnoval následujícím činnostem: mezi únorem a dubnem rozesílal, přijímal a zpracovával dotazníky o způsobech sušení sena ve Slezsku, inventarizoval přírůstky muzejní knihovny, sbírky fotografií a muzejní předměty. Dále zpracovával registraturu Slezské zemědělské rady v Opavě z let 1926–1930, převzatou do muzejního archivu.³¹ Samostatný okruh problémů tvořilo převzetí fondů zrušené pobočky ČSZM ve Frýdku: na příkaz kuratoria opavského ČSZM se do Frýdku vydal 2. června 1938, aby roztřídil sbírky muzea, uložené v tkalcovské škole, a vybral z nich vhodné předměty pro doplnění sbírek opavského muzea. Ty do Opavy převezl hned následujícího dne.³² V témž roce stihl ještě vytvořit nové informační tabulky pro jednotlivá muzejní oddělení.³³ Ještě 13. září 1938 žádal Slovenské národné múzeum v Turčianskom Svätom Martině o povolení studia jeho sbírek;³⁴ jak ovšem dopadl, nevíme, je ale téměř jisté, že se slovenská cesta vlivem vyhrocení politické situace již neuskutečnila.

Samostatnou problematiku tvoří Slípkova publikační, vesměs publicistická činnost, soustředěná na ČSZM a na problematiku, jíž se instituce věnovala.³⁵ Tu můžeme sledovat od roku 1935, kdy v prvním čísle *Zemědělských a družstevních rozhledů* (ZDR) publikoval článek *Desetileté výročí trvání Zemědělského musea v Opavě* a ve třetím čísle krátký přehled muzejní činnosti.³⁶ V roce 1936 vyšly v časopise dva články, a to krátký příspěvek o provedených instalacích sbírek v opavském ČSZM, včetně poděkování všem dárcům, kteří byli jmenovitě uvedeni,³⁷ a stručná anotace *Průvodce sbírkami zemědělského a lesnického musea v Opavě*.³⁸ Od roku 1936 publikoval také v místních agrárních novinách *Svobodná republika* (SR): referoval v nich o fungování ČSZM,³⁹ připomněl kronikářské tradice selských rodů a vyzýval čtenáře, aby se účastnili dotazníkové akce, jejímž cílem bylo zaznamenat vzpomínky ze života lidí na venkově,⁴⁰ informoval o přírůstcích v muzejní knihovně⁴¹ a komentoval situaci v oblasti venkovské osvěty.⁴²

²⁹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 46, sign. 5a, fol. 8.

³⁰ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 138. – ČSZM ve Frýdku zahájilo činnost 6. července 1924, formálně ustanoveno bylo v roce následujícím, jeho existence se uzavřela v roce 1934. Muzeum spravovali Joža Vochala a po něm Ing. J. Duras. Joža VOCHALA, *Zemědělské museum ve Frýdku*, Černá země 5, 1929, s. 61–62; A. TUREK, *Z historie Československého zemědělského musea ve Frýdku*, Těšínsko 13/14, 1964, s. 25.

³¹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 18.

³² ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 47, sign. 5e, fol. 25.

³³ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 59 a 81–82.

³⁴ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 55, sign. 7a, fol. 1.

³⁵ Slípek texty podepisoval šiframi -ASK-, AS či S. – Dochovaly se strojopisy článků, z větší části nezveřejněných, některé ve více kopiích s odlišnými textovými úpravami, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 5, inv. č. 78, sign. 64, fol. 1–22. – Zdůrazněme, že některé z článků redakce odmítla zveřejnit. Tak tomu bylo v případě článku o darech a dárcích muzeu, určený k publikaci v druhém čísle ZDR, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 12, kniha vykonaných prací, s. 64, záznam ze dne 24. ledna 1935.

³⁶ Arnošt SLÍPEK, *Desetileté výročí trvání Zemědělského musea v Opavě*, ZDR 30/1, 15. ledna 1935, s. 11; TÝŽ: *Zemědělské museum v Opavě*, ZDR 30/3, 15. března 1935, s. 25.

³⁷ A. SLÍPEK, *Zemědělské museum v Opavě*, ZDR 31/6–7, 15. června 1936, s. 63–64.

³⁸ A. SLÍPEK, *Zemědělské museum v Opavě*, ZDR 31/10, 15. října 1936, s. 96.

³⁹ A. SLÍPEK, *Zemědělské museum v Opavě*, SR 17/13, 27. března 1936, s. 2. Publikovaná verze byla oproti původním znění redakci značně zkrácena, viz *Úryvek z historie čl. zemědělského musejnictví a ČZM. v Opavě*, uloženo viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 5, inv. č. 78, sign. 64, fol. 1–10.

⁴⁰ A. SLÍPEK, *O psaní selských pamětí*, SR 17/27, 3. července 1936, s. 1–2; TÝŽ, *Nepodceňujme psaní selských vzpomínek*, SR 17/45, 6. listopadu 1936, s. 1–2.

⁴¹ A. SLÍPEK, *Zemědělskému museu v Opavě*, SR 17/42, 16. října 1936, s. 4.

⁴² A. SLÍPEK, *Poznámka k vzdělání našeho venkova*, SR 17/43, 23. října 1936, s. 3.

Pro rok 1937 registrujeme Slipkovy texty v ZDR, jimiž apeloval na veřejnost, aby muzeu darovala rozličné věci, poskytovala dokumenty muzejnímu archivu a pamatovala i na muzejní knihovnu.⁴³ *Svobodné republiky* otiskl text nazvaný *O obecních klukách a jiných způsobech sdělování obecních nařízení u nás*, v něm seznámil čtenáře s dosavadními výsledky výzkumu v této oblasti.⁴⁴ V jiném článku připomněl slavnostní otevření muzea před desíti lety.⁴⁵ V článkách, zveřejněných v roce 1938, informoval o kolekci veterinárních obrazů, prezentovaných v muzeu,⁴⁶ o snaze muzea navázat spolupráci s veřejností⁴⁶ a o nové instalaci sbírky umělých hnojiv.⁴⁷ Těmito texty se publikační činnost Arnošta Slipka patrně uzavřela.

2. Tábor rodiny potulných výrobců náradí a nádob ze dřeva v obci Hnojník, 1937, foto Slipka (SZM v Opavě, FP, inv. č. F311.84), scan

Ještě důležitější Slipkovou aktivitou třicátých let byla realizace fotografické dokumentace agrárních forem života slezské společnosti, včetně hmotný dokladů hospodářských aktivit (stavby, nástroje a náradí apod.). S fotografováním začal Slipka v roce 1936, byť přesnou

⁴³ Slipka uvádí v poznámkovém aparátu také narativní prameny, viz A. SLIPEK, *O obecních klukách a jiných způsobech sdělování obecních nařízení u nás*, SR 18/21, 21. května 1937, s. 1–3.

⁴⁴ A. SLIPEK, *Deset let od zveřejnění prvních sbírek Zemědělského muzea v Opavě*, SR 18/22, 28. května 1937, s. 9–10.

⁴⁵ A. SLIPEK, *V Zemědělském muzeu*, Naše Slezsko 29/18, 5. března 1938, s. 4; TÝŽ, *Slintavka a kulhavka v obrazech*, SR 19/20, 11. března 1938, s. 9–10; TÝŽ, *Slintavka a kulhavka v obrazech*, ZDR 33/4, 5. dubna 1938, s. 45.

⁴⁶ A. SLIPEK, *Spolupracovníci Zemědělského muzea v Opavě*, SR 19/25, 3. června 1938, s. 9–10.

⁴⁷ A. SLIPEK, *Zemědělské museum v Opavě*, ZDR 33/3, 15. března 1938, s. 26.

dataci snímků, u nichž je uveden coby autor, neznáme, neboť fotografie byly do sbírek zařazovány dodatečně bez uvedení data jejich vzniku. Takže jestli byly ve dnech 4. a 5. října 1936 do inventární knihy muzea zaneseny první Slipkovy snímky, mohlo jít o výsledky starší dokumentační činnosti.⁴⁸

Od července 1937 realizoval pravidelné fotografování zemědělských objektů a památek lidové architektury ve Slezsku. Práci mu usnadňovalo čestné prohlášení kuratoria ČSZM, jímž se v jednotlivých místech prokazoval.⁴⁹ Kuratorium muzea jej po dohodě s místními činiteli vyslalo nejprve do oblasti Frýdecka, do Vratimova a do Kunčic nad Ostravicí (21. a 22. července). Slipek po příjezdu do lokality kontaktoval pověřené osoby a společně s nimi obcházel jednotlivé usedlosti. Průvodci mu byli místní učitelé, rolníci nebo členové zemědělských organizací. Ve výběru motivů měl volné ruce; sám posoudil, co je nutné fotograficky zdokumentovat.⁵⁰ Jeho snahou bylo rovněž získat vhodné předměty pro muzejní sbírky; v tomto směru ale nebyl příliš úspěšný.⁵¹ Z červencové cesty vzešlo 39 snímků; ve Vratimově vznikly fotografie pěti dřevěných chalup, v Kunčicích nad Ostravicí budov velkostatku, usedlostí, stodol, sýpek, studní, stájí a chlévů a pracovních činností (ustájení skotu, mláčení obilí a stavění obilních panáků). Konvolut doplnily snímky samotné krajiny.⁵² V červenci stihl Slipek pořídít také několik záběrů z Leskovce a Kateřinek u Opavy, kde zachytil hospodářství a usedlost příbuzného své manželky, rolníka Josefa Kremera.⁵³ Zajímavostí s datem 23. srpna 1937 je snímek slavnostní výzdoby Blücherova paláce – sídla opavského ČSZM – při příležitosti návštěvy Edvarda Beneše v Opavě.⁵⁴

Další cesty připadly na září roku 1937: mezi 31. srpnem a 1. zářím pořídil pár snímků z Hradiště u České Těšiny, kde mimo jiné zachytil sušení hrachu a dvě lípy, údajně staré dvě stě let, a Blücherova velkostatku v Raduni.⁵⁵ Ve dnech 16. a 17. září zavítal do Gutů, Řeky a Smilovic;⁵⁶ ve Smilovicích, kam přijel vlakem, mu byl nápomocen učitel Hubert Kubík,⁵⁷ a Slipek zde pořídil 30 fotografií lidové architektury, stavení a hospodářských nástrojů. Nadto získal 17 hospodářských předmětů pro opavské muzeum.⁵⁸ Ve dnech 22.–23. září⁵⁹ prošel obce Hradiště, Horní a Dolní Těrlicko, kde mu pomáhal statkář z Dolního Těrlicka Alfréd Farník.⁶⁰ Vytvořil zde 28 fotografií úlů, včelínů, chalup, statků a jiných objektů lidové architektury⁶¹ a pro muzeum zajistil 26 rozličných předmětů.⁶² Současné

⁴⁸ Na prvním snímku ze 4. října byl obraz sedláka Simona Hlubka, na dalších dvou snímcích z 5. října byl zachycen z balkonu Blücherova paláce prodej brambor dovezených zemědělcí ze Slezska, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 4, s. 238–241.

⁴⁹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 2, inv. č. 41, sign. 3d, fol. 38.

⁵⁰ Kuratorium se rozhodlo zahájit dokumentaci památek nejprve ve frýdeckém okrese, protože zde ministerstvo obrany nezakázalo fotografování, k tomu viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 162–163.

⁵¹ Důvodem byla především modernizace těchto vesnic, ale také dřívější intenzivní sběr předmětů pro jiná muzea ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 163.

⁵² V inventáři fotografií je popis snímku včetně místa jeho pořízení a datace ZA v Opavě, ČSZM v Opavě, inv. č. 8, s. 250–255.

⁵³ ZA v Opavě, ČSZM v Opavě, inv. č. 8, s. 256.

⁵⁴ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 124.

⁵⁵ O této cestě nemáme žádné podrobnější informace, pouze lokaci a dataci pořízení snímků v inventární knize fotografií ZA v Opavě, ČSZM v Opavě, inv. č. 8, s. 257.

⁵⁶ V inventární knize fotografií s uvedením datace a lokace ZA v Opavě, ČSZM v Opavě, inv. č. 8, s. 258–262.

⁵⁷ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 150.

⁵⁸ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 149.

⁵⁹ Datace v dopisu Aloise Kacíře adresovaný T. Ambrosovi, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 138.

⁶⁰ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 138.

⁶¹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 262–264.

⁶² ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 149.

prováděl dotazníkovou akci ohledně způsobů sušení sena, k čemuž sloužily dotazníky rozdávané venkovanům.⁶³ Dne 15. října zajel do Jistebniku, neboť generální správa velkostatků knížete Blüchera nabídla muzeu možnost zdokumentovat celý proces výlovu zdejších rybníků.⁶⁴ Výlov Slipek zachytil na 21 fotografiích.⁶⁵ Dokumentárně cenné jsou rovněž snímky výročního jarmarku v Opavě, které vznikly ve dnech 15.–17. listopadu 1937.⁶⁶

3. 300 let starý mlýn v Nižních Lhotách ve vlastnictví Pavla Matušky, 1937, foto Slipek (SZM v Opavě, FP, inv. č. F358.84), scan

Léto roku 1938 bylo opět ve znamení Slipkových studijních cest. Navštívil Lubojaty, Bítov a Tísek (22. června), avšak přes veškerou snahu se mu nepodařilo pro muzeum získat nějaký vhodný předmět,⁶⁷ pořídil proto jen fotografie lidové architektury.⁶⁸ Později se vydal do Raškovic, Skalice a Janovic (30. června),⁶⁹ a ač opět neuspěl se sběrem předmětů pro muzeum, pořídil mnoho snímků lidové architektury, zejména stavení, studně, chov včel, velmi staré stromy či panoramata obcí.⁷⁰ Během letního období pořídil rovněž fotografie z dalších lokalit (Otice, Kylešovice, Kateřinky); tyto snímky jsou datovány pouze rámcově do období června až července roku 1938.⁷¹ V červenci podnikl Slipek zájezd do Vyšních

⁶³ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 149.

⁶⁴ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 132.

⁶⁵ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 264–268.

⁶⁶ V záznamech je uvedena lokace i datování, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 268.

⁶⁷ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 3, inv. č. 54, sign. 6e, fol. 19.

⁶⁸ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 271.

⁶⁹ Důkazem je dopis kuratoria Obecnímu zastupitelstvu v Janovicích, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 39.

⁷⁰ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 281.

⁷¹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 282.

a Nižních Lhot. Přesnou dataci jeho cesty ovšem neznáme, avšak z dochované korespondence mezi opavským kurátorem ČSZM a spisovatelem Jaroslavem Ludvíkem Mikolášem (1889–1979) lze vyvodit, že k ní došlo po 20. červenci 1938.⁷² Je známo, že Slipek se vydal nejprve do Raškovic, kde Mikoláš žil, a odtud společně putovali do Nižních a následně do Vyšních Lhot.⁷³ Slipek zde fotografoval chalupy, kapličky, zvonice, studně, úly a jiné stavby lidové architektury a neopomněl ani lesní práce a svázení dříví po řece.⁷⁴ Víme, že se mu rovněž podařilo zajistit řadu předmětů pro opavské muzeum.⁷⁵

4. Pohled na statek Josefa Beneše v Opavě–Kateřinkách na Rolnické ulici, 1937, foto Slipek (F373.84), scan

O dalších Slipkových cestách bohužel nemáme žádné přímé doklady. Máme ovšem k dispozici korespondenci, která leccos napoví. Z dopisu ze dne 20. srpna 1938, adresovaného Mikolášovi, vyplývá, že se Slipek chystal do Morávky a do Krásna a žádal Mikoláše o návrhy, co by stálo za zhlédnutí a zdokumentování. Slipek píše doslova: „Vzdálenost by nevadila, poněvadž přijedu na motocyklu a vzal bych Vás s sebou. Chtěl bych to spojit ve tři až čtyřdenní zájezd. Přijde to laciněji. V každém případě bychom to museli zařídit již v polovině září, poněvadž později je u Vás častěji deštivo a tu by to s motocyklem tak dobře nešlo.“⁷⁶ Dále stojí za ocitování dopis Aloise Kacíře, adresovaný 23. srpna 1938 zemskému

⁷² J. L. Mikoláš vzkázal Slipkovi, aby přijel 20. července, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 11.

⁷³ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 32.

⁷⁴ ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8, s. 282–283.

⁷⁵ V dopise ze dne 8. srpna 1938 Mikoláš píše: „Pokud se týče získaných věcí, budu hledět to co nejdřív vyřídít ale něco strpění musíte mít teď jsou tu ještě žně...“, cit dle ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 25–26.

⁷⁶ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 27.

poslanci z Jablunkova Karlovi Smyczkovi (1887–1975). Kacíř v něm o Slipkově aktivitě píše toto: „*Náš úředník jezdí na motocyklu od obce k obci a vždy v každé s několika dobrými našimi příslušníky nebo těmi, kdo mají o Zemědělské muzeum zájem, pohovoří a zajde tam, kde si myslí, že něco najde. Mezi jinými okresy též [chce navštívit] začátkem září t. r. některé obce na Jablunkovsku a sám podle speciálky si rozdělil každodenní zájezd asi do tří obcí*“.⁷⁷ Dochoval se rovněž seznam obcí: „1. zájezd – Oldřichovice, Tyra, Nebory; 2. zájezd – Návsi, Košaršika, Milikov, Bocanovice; 3. zájezd – Vendryně, Lyžbice, Karpentná; 4. zájezd – Nýdek, Bystřice, Hrádek; 5. zájezd – Horní Žukov, Dolní Žukov, Vělopoli, Strílež; 6. zájezd – Kojkovice, Dolní Lištná, Horní Lištná“.⁷⁸ Dopisem ze 6. září 1938 Slipek žádal Smyczka, aby na Kacířův dopis odpověděl a spolu s odpovědí zaslal adresy na příslušné osoby, na něž se může obrátit s žádostí o pomoc se sběrem předmětů.⁷⁹ Nelze však prokázat, že by akce proběhla. Přírůstky negativů v inventárních knihách, jež by mohly mít výpovědní hodnotu, byly zapisovány dodatečně, a proto je možné, že v důsledku říjnových událostí Slipek pouze nestihl vyvolat fotografie a zařadit do inventáře muzea, avšak pro potvrzení této hypotézy chybí důkaz.⁸⁰

Září 1938 znamenalo definitivní konec muzejní a dokumentační práce. Slipek byl mobilizován⁸¹ a po návratu z vojenské služby našel v muzeu již německého správce Dr. Wolfganga Wanna (1903–1976).⁸² Muzeum bylo pro veřejnost uzavřeno a od 26. října až do konce roku 1938 Slipek prováděl na Wannův příkaz a pod jeho dozorem pouze úkony spojené s finančními a technickými záležitostmi muzea,⁸³ dokazuje to i hlavní účetní kniha za léta 1934–1938, vedená česky až do konce prosince 1938.⁸⁴ Poslední výplatu obdržel k 31. prosinci 1938 a témuž dni byl vyvázán i z pracovního poměru v Československém zemědělském muzeu v Praze.⁸⁵ Muzejní sbírky následně přešly k 24. únoru 1939 pod Zemské muzeum, resp. Říšské župní muzeum v Opavě.⁸⁶

Slipek se tak ocitl v zoufalé situaci. Prostřednictvím svých starších kontaktů usiloval marně o získání pracovního místa v jiných pobočkách ČSZM na zbývajícím území Československa, například v Praze či Brně.⁸⁷ Až později našel zaměstnání účetního ve velkoobchodě firmy Kaštovský v Hájí ve Slezsku, v níž pracoval i po uvalení nucené německé správy na firmu.⁸⁸ Jako účetní ovšem pracoval také v dalších firmách.⁸⁹

⁷⁷ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 19.

⁷⁸ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 4.

⁷⁹ ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 1, inv. č. 35, sign. 2d, fol. 10.

⁸⁰ Do inventáře fotografií byly snímky zapisovány i měsíc od svého pořízení; poslední fotografie byly inventovány dne 10. září 1938, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 8.

⁸¹ E. BITTNER, *Arnošt Slipek*, s. 41.

⁸² A. TUREK, *Z dějin Zemědělského muzea*, s. 51. – K Wannovi Zdeněk KRAVAR, *Wolfgang Wann – první a poslední městský archivář Opavy*, *Vlastivědné listy* 36, 2010, č. 1, s. 26–29.

⁸³ ZA v Opavě, Říšské župní muzeum Opava 1938–1945, kart. 5, inv. č. 217, fol. 13–14.

⁸⁴ V knize jsou výdaje od října až do prosince 1938 vedeny v říšských markách, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, inv. č. 79.

⁸⁵ ZA v Opavě, ŘŽM Opava, kart. 5, inv. č. 217, fol. 3; ČSZM Opava, inv. č. 79, fol. 70.

⁸⁶ Jaroslav BAKALA, *Sjednocení opavského muzejnictví*, in: Bohumil Sobotík (ed.): *150 let Slezského muzea 1814–1964*, Ostrava 1964, s. 56–57.

⁸⁷ Tak vyplývá z dopisu Ing. Macha z 27. února 1939, určenému členu kuratoria brněnského ČSZM Štěpánkovi, v němž Mach prosí o Slipkovo přijetí do služeb brněnského ČSZM jakožto domovníka a zřízence, viz ZA v Opavě, ČSZM Opava, kart. 5, inv. č. 67, fol. 2–3.

⁸⁸ E. BITTNER, *Arnošt Slipek*, s. 41.

⁸⁹ Obžalovací spis, cit. v pozn. 4.

5. Pohled na statek č. p. 13 v Kyjovicích, 1928, foto Slipek (SZM v Opavě, inv. č. F148.84), scan

Válka ovšem přinesla Slipkovi také nové angažmá: v průběhu roku 1943 se zapojil do činnosti ilegální odbojové organizace *Obrana Kraje Opavského* (dále jen OKO), ustavené v prosinci 1942.⁹⁰ S ohledem na utajení organizace není možné počátek odbojové činnosti jednotlivých členů organizace přesně stanovit. Každopádně víme, že členové byli získáváni a prověřováni, a že pro členy platila zásada, že z organizace se neměli znát více než dvě další osoby. Organizace OKO vydávala směrnice pro nábor a dále instrukce velitelům jednotlivých skupin či rozkazy rozmnožené strojopisem. Heslem členů bylo „*denně jednu sabotáž*“. Slipek se stal členem tříčlenné skupiny, vedené opavským fotografem Rudolfem Šebestou. Šebesta, přímo podřízený hlavnímu organizátorovi organizace Maxmiliánovi Truparovi z Kateřinek, Slipka pověřil, aby získával zprávy o německé armádě, obstarával trhaviny či chemikálie na výrobu trhavin a rozšiřoval letáky. Vlivem změny válečných událostí v neprospěch vojsk nacistického Německa vzrostla odbojová činnost organizace a její vedení rozhodlo svolat okresní výbor k podpoře vzájemné koordinace mezi jednotlivými skupinami. Výsledkem jednání z 5. května 1944 bylo rozhodnutí vše připravit na příchod Rudé armády a spolu s ní se účastnit osvobozovacích bojů. Hlavní pozornost se soustředila na získávání zbraní a výbušnin a dále na zřízení skladů obvažového materiálu a léčiv. Slipek spolu s Ladislavem Beranem zajišťoval tento úkol v Háji ve Slezsku. Měli za

⁹⁰ E. BITTNER, *Arnošt Slipek*, s. 41. – Všechny údaje k odbojové činnosti, zde uvedené, převzaty z materiálů historicko-dokumentační komise okresního výboru Českého svazu protifašistických bojovníků, převzatých Svazem bojovníků za svobodu, přístupných na webové adrese www.okpb.cz/el_databaze/archiv_svazu_bojovniku/obrana_kraje_opavskeho, a z nepublikovaných pamětí Maxmiliána Trupara, přístupných online na adrese www.okpb.cz/el_databaze/archiv_svazu_bojovniku/vzpominky_trupar_maxmilian/

úkol získat arzen a cyankali, které by se v opavských pekárnách přimísily do těsta na chleba, určeného pro posádku. Dramatický průběh útěku sovětských zajatců za pomoci členů organizace vedl k zatčením několika osob v Hradci nad Moravicí (18. května 1944). Mezi zadrženými byl i člen organizace Josef Münzberger, který se v důsledku obav o svůj život stal konfidentem Gestapa a vyrazil informace o Rudolfovi Šebestovi a jeho činnosti. Šebestu zatkl v noci 19. května; ve výsledku se částečně k aktivitě doznal, vyrazil informace, projednávané vedením organizace, a jména některých jejích členů. Tak došlo ke Slipkovu zatčení (12. července 1944); následovaly vyslechy a uvěznění v Opavě. Maxmilián Trupar ve svých pamětech uvedl, že od 24. května 1944 do 14. listopadu 1944 byl Slippek držěn v opavské věznici, přičemž v její hlavní chodbě lepil s ostatními vězni protiplymové pláštěnky. K tomu Trupar dodal: „*Tím, že jsem se mohl pohybovat po chodbě, usměrňoval jsem přímo zatčené v jejich výpovědi*“. Je možné, že ovlivnil i Slipkovu výpověď, neboť Ladislav Beran nebyl mezi zatčenými.

Jediný dokument, který se vztahuje k zatčení a soudnímu procesu Arnošta Slipka je opis obžalovacího spisu.⁹¹ V tomto obžalovacím spise německého státního návladního u Vrchního zemského soudu ve Vratislavi ze 4. listopadu 1944 byl Slippek obviněn ze sabotáže a vlastizrady. Předmětem obžaloby byla informace, že Slippek byl Rudolfem Šebestou přijat za člena OKO, od Šebesty obdržel poznávací znamení – fotografii oka – a směrnice organizace. Poté co Slippek zjistil, že byl Šebesta zatčen, směrnice zničil. Slippek dále uvedl, že plnil Šebestovy příkazy, týkající se sabotáží všude, kde jen to bude možné.⁹² V rámci soudního řízení byli se Slipkem obžalováni ještě další tři osoby, konkrétně Jan Dušek, Pavel Olšovec a Adalbert Škrobánek.

6. Snímek malované truhly p. Šimečka, 1933, foto Slippek (SZM v Opavě, FP, inv. č. F132.84), scan

⁹¹ Obžalovací spis, cit. v pozn. 4.

⁹² TAMTÉŽ.

Jen blíží se fronta zabránila Slipkovu odsouzení. Vězněn byl v Opavě, Ratiboři, Vratislavi a nakonec ve Cvikově (Zwickau). Trupar ve svých vzpomínkách uvedl, že v důsledku přiblížení fronty byl dne 24. ledna 1945 s blíže neurčeným počtem českých vězňů převezzen silně střeženým osobním vlakem z Vratislavi do Cvikova, kde byli umístěni do středověké pevnosti Osterstein, proměněné ve vězení. Čeští vězni, kteří transportováni nebyli, byli údajně zastřeleni. Po osvobození Cvikova americkými vojsky (17. dubna 1945) byli čeští vězni nadále americkými vojáky zadržováni a teprve po delším jednání byli 13. května 1945 propuštěni a město opustili. Ještě téhož dne se Truparově skupině, v níž se patrně nacházel i Slipek, podařilo přejít do Karlových Varů. Odtud odjeli až 18. května 1945, neboť opravovali autobusy německé armády, aby se vůbec mohli vydat na další cestu. Takto přes Prahu dorazili dne 20. května 1945 do Ostravy.

Arnošt Slipek se po osvobození zapojil do veřejné činnosti: od 8. června 1945 zastával funkci tajemníka Místního národního výboru v Kateřinkách⁹³ a po spojení Kateřinek s Opavou (24. ledna 1946) získal funkci tajemníka místní obvodové rady, pročež se k 30. červnu 1946 této funkce vzdal.⁹⁴ V dalších letech pracoval v různých opavských továrnách.⁹⁵ Již na počátku sedmdesátých let těžce onemocněl a zemřel 29. prosince 1983 v Opavě. Uzavřel se život dnes již pozapomenutého muzejníka a odbojáře, ale i dramatický příběh muže, jenž statečně čelil složitému osudu.

Bc. Tomáš Krömer (F160378@pf.slu.cz), student oboru historie Slezské univerzity v Opavě

Summary

Arnošt Slipek – museum employee and representative of silesian resistance

Arnošt Slipek (1909–1983) was the first and also the last clerk of the Czechoslovak Agriculture Museum's branch in Opava. By virtue of his office he carried out various administrative and professional activities focused on the documentation of agricultural forms of life in the Czech Silesia. Especially significant is his publication activity in different regional periodicals (*Svobodná republika (Independent Republic)*, *Zemědělské a družstevní rozhledy (Agricultural and Cooperative Horizons)*, *Naše Slezsko (Our Silesia)*), in particular his photo documentation of rustic architecture sights and traditional forms of rural farming. At present, these pictures and documents concerning museum work are stored in Land Archive in Opava and so far have not been used in any publication. Interesting is also Slipek's engagement in resistance through organisation Defence of the Opavian Region (1943–1944) and dramatic peripeteia among the exposure of illegal activities, imprisonment and liberation in May 1945. After the war Slipek did not return to his work in museum, he performed different clerical offices and administrative work for industrial plants in Opava.

---

⁹³ Státní okresní archiv Opava, Archiv města Kateřinky, inv. č. 7, s. 183 a dále inv. č. 6, s. 283, rukopis kroniky Kateřinek od Matěje Valíka.

⁹⁴ TAMTĚŽ, s. 299.

⁹⁵ E. BITTNER, *Arnošt Slipek*, s. 42.

Mirosław WĘCKI, *Fritz Bracht (1899–1945): Nazistowski zarządca Górniego Śląska w latach II wojny światowej*, Katowice: Instytut Pamięci Narodowej - Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Katowicach, 2014, 534 s.
ISBN 978-83-63031-24-4

Poté, co v Německu převzali moc nacisté, otevřela se mnohým stranickým funkcionářům cesta k vysokým postům. Jednou z těchto osob byl i vyučený zahradník Fritz Bracht, jenž se v letech 1941–1945 stal nejvyšším nacistickým představitelem v Horním Slezsku: Jako župní vedoucí (Gauleiter) NSDAP v Horním Slezsku a následně vrchní prezident (Oberpräsident) v roce 1941 utvořeně Provincie Horní Slezsko ve svých rukách soustředil takřka veškerou vládu nad tímto rozsáhlým územím.

Základem předkládané Brachtovy politické biografie byla doktorská práce Mirosława Węcchého obhájená roku 2011 na katovické slezské univerzitě. Na rozdíl od ostatních nejvyšších nacistických funkcionářů působících na území okupovaného Polska stála osoba Fritze Brachta dosud poněkud mimo zájem historiků. Důvodem však nebylo to, že by byl nezajímavou či nedůležitou postavou, ale především skutečnost, že sepsání jeho biografie bylo podstatně náročnější. Tím, že Bracht nebyl po válce postaven před soud, nebyly k němu shromážděny tak rozsáhlé soubory písemností jako k ostatním „polským“ gauleiterům, s nimiž byly po válce vedeny procesy. Shromážděné důkazní materiály v těchto případech poskytly badatelům takřka ideální pramennou základnu. Węcki byl naproti tomu nucen vytěžit nejen polskou, německou i anglickou literaturu k tématu, ale především prameny z polských a německých archivů, informace získal rovněž z Ruského státního vojenského archivu či Zemského archivu v Opavě.

První oddíl Węcchého knihy nastiňuje Brachtův život a aktivity v rámci vestfálského centra nacistické strany v letech 1927–1935. V druhém oddílu autor čtenáře seznamuje s činností Brachta ve funkci zástupce župního vedoucího v letech 1939–1940, rozebírá přípravy nacistické strany na válku a budování stranických struktur na polském území přičleněném k Říši. V té souvislosti také analyzuje komplikované vztahy či dokonce jakési personální hry mezi tehdejšími funkcionáři. Klíčovou část práce tvoří čtvrtý oddíl věnovaný působení Brachta jako gauleitera Horního Slezska v letech 1941–1945. Problematika je prezentována v kontextu širších souvislostí, dotýká se metod vlastního řízení stranického aparátu včetně ideologických a propagandistických aspektů. Pátý oddíl je věnován nejdůležitějším momentům Brachtovy politiky jakožto vrchního prezidenta hornoslezské provincie, analyzovány jsou jeho vztahy s konzervativními představiteli úřadů i jinými regionálními elitami. Brachtově podílu na nacistických zločinech je věnován šestý oddíl, v němž autor dokládá kromě jiného konkrétní Brachtovy protizidovské aktivity. Sedmý oddíl prezentuje nejdůležitější momenty týkající se působnosti gauleitera jako tzv. komisaře obrany Říše (Reichsverteidigungskommissar) v letech 1942–1945. Osmý oddíl je pak věnován posledním měsícům Brachtova života a pátrání, které k němu bylo vedeno po ukončení války. Nezbytnou součástí práce je bohatý poznámkový aparát, závěr, seznam a překlady zkratk, soupis pramenů a literatury, seznam vyobrazení, jmenný rejstřík a anglické i německé resumé, text průběžně provázejí černobílé fotografie a tabulky.

Węcki Brachta líčí jako osobnost vyznačující se bezesporu velkým politickým a organizačním talentem. Zvláště v počátcích jeho kariéry, kdy působil v místních stranických organizacích, se jako velmi důležitou ukázala jeho schopnost být dobrým propagandistou. Vědom si svých limitů, ochotně využíval pomoci zkušenějších poradců, ale dokázal si při tom udržet nadhled, takže se nestal pouhým nástrojem úředníků a ekonomů. Plně kontroloval stranický aparát, jehož nejdůležitější funkcionáři patřili k okruhu jeho blízkých spolupracovníků. Výrazným charakterovým rysem byla tvrdohlavost, díky níž si mimo jiné dokázal získat značnou nezávislost na Himmlerovi, jemuž Hitler svěřil dohled nad poněmčováním obsazené části Polska. Koncem války tak byl Bracht vnímán jako skutečný správce svěřeného území, o čemž svědčí i uznání ze strany Goebbelse. To, že se Brachtova národnostní politika vůči Polákům na rozdíl od jiných gauleiterů navenek jevila jako mírnější, bylo dáno především ekonomickými důvody. Jeho prioritou bylo po celou dobu především maximální hospodářské využití oblasti. Bracht neměl žádné zábrany využívat vůči polskému obyvatelstvu

rozsáhlé represe. Na Brachtův účet lze připsat několik tisíc rozsudků smrti, stejně tak řádově tisíce lidí bylo v souvislosti s jeho politikou odesláno do koncentračního tábora v Osvětimi či do vězení, za což mnozí rovněž zaplatili životem. Stejně tak prokázal věrnost zvrácené rasové ideologii uplatňováním protizidovských opatření či „eutanasií“ duševně chorých. Jako jeden z nejvyšších nacistických funkcionářů byl osobně svědkem hromadné vraždění Židů v Osvětimi, která náležela do jím spravovaného území, třebaže na vlastní fungování koncentračního tábora neměl výraznější vliv. V závěru války se Brachtovo úsilí koncentrovalo na otázku totální mobilizace natolik, až se zdá, jakoby podlehl takřka romantické vizi, podle které měl stanout v čele obrany „tvrze Horní Slezsko“. Na druhou stranu ale nezanedbával ani přípravu evakuace pro případ ústupu. Vývoj situace měl fatální vliv na Brachtovu psychiku, neboť jej postihl srdeční infarkt, čímž ztratil veškerou kontrolu nad během událostí. Snaha o opětovné získání vlivu se ukázala jako marná nejen ve vztahu k jeho zdravotnímu stavu, ale i k jeho následnému zatčení, jehož okolnosti bohužel zůstávají nejasné. Dramatickým závěrem pak byla sebevražda, kterou společně se svou ženou uskutečnil za použití jedu v noci na 9. května 1945. I přes určité faktografické nejasnosti autor odmítá hojně diskutovanou verzi o fingované smrti a následném gauleiterově útěku. Podle Węckého je evidentní, že Bracht svou sebevraždou „utekl“ pouze před nejvyšším trestem, který by jej v případném soudním procesu nepochybně a zcela zaslouženě čekal.

Węcki ve své knize splňující všechna kritéria kladená na kvalitní odbornou monografii velmi poutavě a plasticky vykresluje nejen Brachtovu osobnost, jeho profesní působení, ale současně z mnoha různých úhlů pohledu objasňuje značně složitou problematiku fungování nacistické státní a stranické mašinérie na daném území. Jako hlavní cíl si autor stanovil objasnění faktického vlivu Fritze Brachta na realizaci nacistické politiky v hornoslezské oblasti v letech 1941–1945. Tohoto cíle nepochybně dosáhl, navíc však předložil i řadu dalších zajímavých poznatků a vše přehledně zasadil do širšího rámce.

Ve světle Węckého práce můžeme jen litovat, že český čtenář nemá k dispozici obdobně rozsáhlou a tak podrobně zpracovanou monografií věnovanou „našemu“ gauleiterovi. Starší publikace Stanislava Bimana a Jiřího Malíře¹, a zvláště pak nedávno vydaná práce Emila Hrušky² mají spíše populárně naučný charakter. Ani poměrně často citovaná publikace Ralfa Gebela³ se Henleinově osobnosti nevěnuje tak detailně, a navíc dosud nebyla přeložena do češtiny.

Branislav Dorko

Libor MARTINEK, *Identita v literatuře Těšínska, Kielce – Opava: STON2 a Literature & Sciences, 2015, 434 s.*
ISBN 978-80-904126-8-2

Opavský literární vědec Libor Martinek vydal v roce 2015 dvě vzájemně související knihy. Životopis těšínského spisovatele a publicisty Władysława Sikory se vydáním v roce jeho úmrtí (Sikora zemřel na podzim 2015) stal záhy jakýmsi nechtěným obsáhlým nekrologem. Obě knihy jsou výsledky Martinkova soustavného a dlouhodobého sledování regionální literatury, kdy jednak postupně rozšiřuje syntetické práce o písemnictví Těšínska novými poznatky a pohledy, jednak postupně představuje biografie jednotlivých výrazných autorů.

Co se týče knihy „Identita v literatuře Těšínska“, nutno podotknout, že publikace s tímto názvem, stejným způsobem členění textu a od stejného autora vyšla (s podtitulem „Vybrané problémy“) již v roce 2009 v malém nákladu na Slezské univerzitě v Opavě, která je dlouhodobě Martínkovým působištěm. Už pouhým srovnáním této stodvacetistránkové studie s rozsáhlým a členitým textem

¹ Stanislav BIMAN – Jaroslav MALÍŘ, *Kariéra učitele tělocviku*, Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, 373 s., [24] s. obr. příl.

² Emil HRUŠKA, *Konrad Henlein: život a smrt*, Praha 2010. 214 s., [28] s. obr. příl.

³ Ralf GEBEL, „*Heim ins Reich!*“: *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938–1945)*, 2. Aufl. München: Oldenbourg, 2000, xvi, 424 s.

o více jak čtyřech stovkách stran novější knihy si můžeme demonstrovat posun v autorově poznání problematiky, a to nejen kvantitativní. Stručně řečeno, zde může čtenář očekávat „vybrané problémy“ v rozšířené podobě a nahlížené z více hledisek.

Text „Identity“ vychází z autorovy habilitační práce, kterou zde vlastně publikuje celou včetně recenzentských posudků. Připomeňme, že kniha otevřeně navazuje mj. na přechozí Martinkovy práce o regionální literatuře, jakými jsou např. „Polská literatura českého Těšínska po roce 1945“ (2004) nebo „Polská poezie českého Těšínska po roce 1920“ (2006). Mnoho zde prezentovaného se již objevilo v sérii statí pro časopisy reflektující regionální literaturu Slezska a severní Moravy, včetně Časopisu Slezského zemského muzea (řada B).

Kniha je rozdělena do tří částí. Po úvodní teoreticko-metodologickém rozboru se druhá (kulturně-historická) a třetí (kulturně-sémiotická) část se rozpadají na větší množství kapitol, osvětlujících jednotlivé postavy literátů nebo historické či literární fenomény formující těšínské písemnictví. V nejobsáhlejší druhé kapitole se po obecném nástinu vývoje literatury a periodizace jeho jednotlivých období věnují další dvě rozsáhlé podkapitoly jednotlivým problémům, postavám, tvůrčím uskupením a publikacím do a po roce 1945. Pro meziválečné období nám defilují jako klíčové postavy Paweł Kubisz, Óndra lysohorský a Adolf Fierla, pro období po roce 1945 se zaměřuje Martinek na proměnlivost osudů literárně činných osob před i po roce 1989 v kontextu dobových politických a kulturních událostí (např. H. Jasiczek, W. Pzeczcek W. Sikora a J. Zogata). Výklad nejobsáhlejší partie knihy Martinek končí autory současnými (R. Putzlacher, B. Trojak). Poslední oddíl knihy se pak zabývá typickými symboly a myšlenkovými schémata v literatuře regionálních spisovatelů na příkladech z konkrétních děl.

„Identita v literatuře Těšínska“, přestože se pokouší být knihou komplexní, která reflektuje literaturu regionu alespoň náznakově v celém historickém vývoji, přináší přirozeně nejcnější poznatky v oblasti tvorby 20. století, zejména po roce 1920. V tomto období po rozdělení regionu soustředí Martinek svou pozornost na tzv. Zaalží, tedy českou část Těšínska. Je třeba též předeslat, že se primárně zabývá původem polskými autory Těšínska a jejich vztahem k ostatní české literatuře, popř. k literárnímu dění v Polsku. Určitým nedostatkem knihy je její komplikovaná struktura, kdy často obsah jednotlivých podkapitol neodpovídá zcela jejich názvu nebo je stejný problém v textu zmiňován opakovaně, byť často v jiných souvislostech. Je to zřejmě důsledkem způsobu, jakým bylo jádro knihy sestaveno z mnoha jednotlivých studií doplněných o nové poznatky. Mnohdy tak nebyla autorem odstraněna duplicita údajů, aby nebyl narušen tok textu.

Jednou z velkých předností recenzované knihy je, že přináší výběrově oboujazyčné citace nejen z hodnocených děl, ale i z reflexe polské literární vědy. Mnohdy takto zprostředkovává dlouhé pasáže polských textů pro českého čtenáře s příslušným komentářem, což je způsob pro Martinka dlouhodobě typický. Kniha vyšla však zároveň v Opavě i v Kielcích, takže se předpokládá její reflexe v polské literární kritice. Nezbyvá než doufat, že poznatky zprostředkované touto publikací se stanou v budoucnosti organickou součástí syntetických a encyklopedických prací na obou stranách hranice.

Jiří Šil

Jan RYCHLÍK – Magdaléna RYCHLÍKOVÁ, *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946*, Vyšehrad, Praha 2016, 234 s.
ISBN 978-80-7429-556-0

Podkarpatská Rus představuje pro velkou část veřejnosti, ale i pro mnoho historiků jen pojem z historické geografie, označující území tvořící po přechodnou dobu zhruba dvou desítek let nejvýchodnější část československého státu a v obecném povědomí je spojeno s romány a povídkami Ivana Olbrachta, které se dočkaly i filmového zpracování. Toto umělecké podání má bezesporu v české literatuře své zasloužené místo, pohled na Podkarpatskou Rus zprostředkovaný jen touto optikou však pochopitelně nemůže být úplný. Možnost zaplnit převážně toto bílé místo v moderních českých a československých dějinách představuje práce Jana a Magdalény Rychlíkových *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918–1946*.

Jan Rychlík se specializuje na české a slovenské dějiny 19. a 20. století a dějiny Balkánu, vědecky působí v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, přednáší na Ústavu českých dějin FF UK a na Technické univerzitě v Liberci. Je autorem řady studií, článků a knižních monografií věnovaných zejména dějinám česko-slovenských vztahů; kromě toho je spoluautorem syntéz *Dějiny Bulharska*, *Dějiny Makedonie*, *Dějiny Srbska*, *Dějiny Chorvatska* a *Dějiny Slovinska*. Magdaléna Rychlíková je etnografka zabývající se slavistikou a středoevropskými studii a také otázkou vystěhovalectví a krajanů. Pracovala třicet let v Národním muzeu v Praze, kde v historické expozici v Lobkovickém paláci spolupracovala nebo samostatně připravila řadu výstav. Podílela se na širším výzkumu česko-slovenských vztahů, etnických a krajaňských vztahů.

Předkládaná kniha představuje výsledek tříletého studia českých, slovenských, ukrajinských a dalších pramenů a odborné literatury, umožněný díky grantu poskytnutému Hlávkovou nadací. Jedná se o druhé vydání, neboť první vydání se uskutečnilo právě prostřednictvím Hlávkovy nadace, která však dle svých stanov publikace distribuuje pouze vědeckým a vzdělávacím institucím. Aktuální vydání z dílny nakladatelství Vyšehrad je nicméně k dispozici i zájemcům z řad široké veřejnosti.

Autoři si vytkli za cíl „shromáždění a kritické zhodnocení materiálu k hospodářskému a sociálnímu vývoji oblasti“ a nikoli "psát nějakou apologii české, resp. československé politiky na Podkarpatské Rusi v meziválečném období" (jak sami píší na straně 22). Je však pochopitelné, že zcela pominout politický aspekt zkoumané problematiky nebylo dost dobře možné. Z formálního hlediska je kniha rozdělena úvod, pět číslovaných kapitol a krátkou kapitolu závěrečnou. V úvodní kapitole autoři nejprve definují území, které se za označením Podkarpatská Rus skrývá, s přihlédnutím k dnešnímu geopolitickému rozdělení regionu, a následně podávají krátký přehled vývoje názvu užívaného pro danou oblast. Kromě nejznámějších variant Podkarpatská Rus a Zakarpatská Ukrajina se v dějinách užívalo ještě několik dalších jmen, obvykle v závislosti na přiřazení celé oblasti k určitému státnímu útvaru. Autoři rovněž osvětlují nepřiliš jednoznačné užívání výrazů Rusín, Rus a Ukrajinec ve vztahu k Podkarpatské Rusi. V národnostní otázce se na Podkarpatské Rusi střetávaly tři koncepce ohledně etnicity zdejšího obyvatelstva – zda Rusíni tvoří zcela samostatný národ s vlastním jazykem či zda se jedná o etnické Rusy či etnické Ukrajince hovořící specifickým dialektem ruštiny, respektive ukrajinštiny. Představitelé jednotlivých koncepcí dokázali jen stěží najít v doslovném i přeneseném smyslu společnou řeč a situaci neulehčoval ani fakt, že mnohé výrazné osobnosti místního politického a společenského života své názory v této otázce v průběhu života měnily. Na závěr úvodní kapitoly autoři neopomněli podat přehled dosavadní historiografické tvorby, z níž velká část je slovenské či ukrajinské provenience.

První kapitola představuje ve stručnosti dějiny regionu v 19. století a průběh formálního vytváření rusínského národa, v porovnání s českým či slovenským obrozením se ovšem jednalo o velice pozvolný a nesnadný proces, který v době připojení Podkarpatské Rusi k ČSR stále ještě nebyl završen. V průběhu 1. světové války se objevila řada návrhů na poválečné uspořádání poměrů na tomto národnostně pestrém pomezí, přičemž stojí za zmínku, že představitelé české a slovenské emigrace s připojením Podkarpatské Rusi k budoucímu Československu dlouho vůbec nepočítali. Nevůli československých politiků vzbuzovaly také požadavky podkarpatoruských reprezentantů na odstoupení některých oblastí na východním Slovensku. Tyto návrhy byly vždy striktně odmítány, přesto se objevovaly i dlouho po připojení Podkarpatské Rusi k Československu, ke kterému formálně došlo podpisem smlouvy v Saint Germain-en-Laye 10. září 1919. V této smlouvě se československá vláda zavázala poskytnout Podkarpatské Rusi rozsáhlou politickou i jazykovou autonomii, což mělo do budoucna přinést řadu problémů.

Druhá kapitola popisuje státoprávní uspořádání na Podkarpatské Rusi v období první a druhé československé republiky. Toto uspořádání se několikrát měnilo, přičemž jábtkem sváru byla otázka výše zmíněné podkarpatoruské politické autonomie. Té se oblasti dostalo až po dramatických událostech ze září a října 1938. Málo známá je skutečnost, že po okupaci Čech a Moravy německými vojsky 15. března 1939 vyhlásila Podkarpatská Rus formálně nezávislost, která však v praxi netrvala ani 48 hodin, než celé území obsadila maďarská armáda a připojila je k Maďarsku.

Komplikovaná byla i situace náboženská, kdy na území Podkarpatské Rusi vlivem složitého předchozího vývoje působily hned tři pravoslavné církve a kromě nich ještě početně největší církev řeckokatolická, jejíž biskup zastával otevřeně promaďarské a protičeskoslovenské postoje.

V závěru této kapitoly autoři přinášejí přehled politických stran, které na Podkarpatské Rusi působily. Jednalo se jak o strany vysloveně lokální, tak o odnože stran s celostátní působností, přičemž jejich počet a personální obsazení procházely velice častými proměnami. Přehledné tabulky pak zachycují místní výsledky jednotlivých voleb do Národního shromáždění.

Třetí kapitolu lze označit přívlastkem národohospodářská. Přináší informace o zemědělské, průmyslové a obchodní infrastruktuře v regionu, přičemž největší část celkem předvídatelně zaujímá pasáž věnovaná zemědělství. Tato problematika je v knize popsána velmi zevrubně a zejména čtenáři vyrostlí v městském prostředí mohou mít chvílemi potíže některé informace plně pochopit a docenit. Tato kapitola podává přehled také o dopravní infrastruktuře v regionu, kdy nejdůležitější roli hrála stejně jako ve zbytku Československa železniční doprava.

Čtvrtá kapitola se zabývá vzdělávacím systémem a kulturním životem, kde se nejvíce projevy potíže s nevyjasněnou etnicitou zdejšího obyvatelstva, naznačené již výše. Otázka oficiálního úředního jazyka a vyučovacího jazyka ve školách zůstala v podstatě po celou dobu spojení Podkarpatské Rusi s Československem nevyřešena. Československé zákony a předpisy užívaly kompromisního označení „zdejší jazyk“, aniž by někde bylo definováno, který jazyk je míněn. Vzhledem k roztříštěnosti mezi tři národnostní a jazykové směry bylo v podstatě nemožné dobrat se nějakého konsensu a v praxi tak na školách nezřídka každý učitel vyučoval dle svých individuálních preferencí či schopností. Kromě toho v oblasti existovaly i školy židovské s hebrejštinou jako vyučovacím jazykem, mj. se zde nacházelo jediné židovské gymnázium v celé ČSR. Podobný zmatek panoval i v případě novin, kdy vedle sebe existovala periodika hned v několika jazycích. Pro dokreslení této permanentně chaotické atmosféry autoři často užívají citace z děl již zmíněného Ivana Olbrachta.

V páté kapitole se autoři věnují období 2. světové války, kdy Podkarpatská Rus již de facto netvořila součást Československa. Dlouhou dobu nicméně nebyl důvod předpokládat, že Československé hranice po válce doznají na východě zásadních změn. Mladá generace, která již vyrostla v Československu, se dle různých náznaků již cítila být s Československem spjata – např. v československém armádním sboru v SSSR pocházelo celých 42% vojáků z Podkarpatské Rusi. Kdy přesně československá exilová vláda začala uvažovat o odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu, není dle autorů zcela jasné – klíčoví aktéři po válce ve svých pamětech podávají navzájem protichůdné údaje. Rozhodnutí loutkového sjezdu uspořádaného v Mukačevu pod „ochranou“ Rudé armády koncem listopadu 1944 o připojení oblasti k SSSR bylo každopádně argumentem, kterého se Stalin neochvějně držel, a pod jeho tlakem nakonec československá vláda s odstoupením území souhlasila.

Krátká, jen několikastránková závěrečná kapitola stručně shrnuje peripetie, které byly s odstoupením Podkarpatské Rusi spojeny. Zejména skutečnost, že Sovětský svaz navzdory předchozí dohodě zabral i město Čop s klíčovým železničním uzlem, vyvolala na československé straně protesty, na ty však byl na sovětské straně brán jen minimální zřetel, stejně jako na kritiku uměle vyvolávaných potíží, které museli podstoupit ti obyvatelé Podkarpatské Rusi, kteří si přáli zůstat československými občany a vystěhovat se do Československa.

Fakticky jen dvě desítky let trvající československá epizoda nemohla v dějinách Podkarpatské Rusi sehrát rozhodující roli, zejména co se týče rozvoje zemědělství, průmyslu a ekonomiky obecně, autoři však oprávněně konstatují, že v oblasti školství a kulturního rozvoje mělo československé období význam značný. Na mnoha místech dokazují, že navzdory tvrzením řady podkarpatoruských představitelů nebylo úmyslem centrální vlády v Praze v oblasti provádět řízenou čechizaci ani nechat tuto zůstat oblast svého osudu, naopak řada politiků i odborníků se snažila poměry na Podkarpatské Rusi zlepšit, přičemž při zavádění různých „novot“ často respektovali zdejší odlišnosti. Naneštěstí pro Podkarpatskou Rus – a i pro celé Československo – trvalo období míru mezi oběma světovými válkami příliš krátce na to, aby jejich úsilí mohlo být výrazněji zhodnoceno.

Martin Liška

Téma vzniku a rozvoje moderní občanské společnosti a fenomén měšťanských spolků, „produkt“ a zároveň neodmyslitelná podmínka úspěšného rozvoje společnosti moderních obcí, jsou v českém prostředí intenzivně zkoumány od poloviny 90. let 20. století. Kniha vydaná Slezským zemským muzeem je věnována měšťanským spolkům ve Slezsku od 19. století do roku 1938 a koresponduje s koncepcí stejnojmenné výstavy ve Slezském zemském muzeu.

Nejen ve Slezsku byl spolkový život velmi rozsáhlý a zahrnoval většinu lidských činností. Jak na výstavě, tak v knize, byla prezentována bohatá sbírka předmětů souvisejících s činností členů zkoumaných subjektů. Jednotlivé předměty tak měly dokumentovat pestrost společenského života tehdejších měšťanů, jejich zájmy, způsob myšlení a jejich osobní cíle.

Autory monografie jsou odborní pracovníci Slezského zemského muzea Ilona Matejko-Peterka, Ondřej Haničák a Martin Janák. Zkoumané téma vychází do jisté míry z jejich dosavadní vědecko-výzkumné činnosti a specializace.

Kniha byla zamýšlena částečně jako doprovodný materiál návštěvníka expozice, dokumentující předměty ze sbírky Slezského zemského muzea a dalších odborných institucí Slezska. Jedná se o Muzeum v Bruntále, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Zemský archiv v Opavě, Státní okresní archiv Opava a Státní okresní archiv Jeseník.¹ Částečně pak publikace slouží jako pojednání rozšiřující dosud známé informace o měšťanských spolcích regionu.

Část A má za cíl osvětlit shrnujícím způsobem motivaci vzniku spolků v minulosti, jejich proměnu v uplynulých staletích, a to především v oblasti tzv. Rakouského Slezska. Je poměrně vydařená, i když je možné vyjádřit některé kritické poznámky k metodologii a obsahu. Trochu překotný postup od nejstarších dějin k 18. a 19. století bylo možné utlumit buď redukcí tezí k nejstarším dějinám, nebo rozšířením informací o středověkých a raně novověkých sdruženích. U charakteristiky cílů „*jazykové či nacionálně obranných spolků*“ není příliš pochopitelný odporovací poměr vůči tělovýchovným a turistickým spolkům. „*Spolky tělovýchovné a turistické utvářely rámeček nacionálně obranným aktivitám. Jazykové či nacionálně obranné spolky naopak zasahovaly do politického dění [...]*“² To, že v podstatě všechny spolky svou činností zasahovaly do politického dění v době vrcholících nacionálních sporů, především od 80. let 19. století, je samozřejmé a „*nacionálně obranné aktivity*“, pokud je pojem užít, byly hlavní příčinou těchto sporů. Na prolínání typologií spolků a jejich zařazení sice autoři poukazují u Matice opavské, nicméně výše uvedená teze působí na čtenáře trochu nejasně. Nelze také příliš chápat společný výčet spolků „*svým zaměřením pouze zdánlivě banálnější*“. V něm se totiž nachází mj. čtenářské a diskusní, vědecké, profesní či tovaryšské, u nichž jasně vysvítá jejich důležitost, pragmatický, význam pro členy i jejich publikum, respektive zákazníky. K určitému doplnění došlo v části B. Jako problematické se kromě uvedeného jeví zařazení kasin do skupiny tzv. čtenářských klubů.

Část B nese označení *Katalog spolkových památek ve Slezsku*, přičemž je toto označení komplikované, neboť autoři usilovali o důkladný popis akvizic zastoupených institucí a zároveň se snažili nastínit aktivity vybraných spolků. Omezený rozsah publikace spolu s šíří studovaných spolků však představuje významný limit pro výpovědní hodnotu výzkumu. Volbu zmíněné koncepce je proto možné považovat za ne zcela šťastnou. Výběr spolků byl zvolen tak, aby byly zachyceny nejčastější typy tehdejších sdružení v českých zemích s důrazem na období od roku 1867 do pozdních 30. let 20. století. Geografické vymezení spolu s aktuálním stavem dochovaných sbírkových předmětů vytyčily pole výzkumu.

Důležitým aspektem publikované studie je zaměření na problematiku rostoucího nacionalismu na přelomu 19. a 20. století. Autoři poukazují na nacionální konflikty, jež se pochopitelně odrážely ve spolkovém životě a eskalovaly podle jejich názoru patrně až druhou světovou válkou a jejími důsledky.³ Spolky jsou postaveny do role pouhého recipienta událostí. K zamyšlení by byla jejich opačná

¹ Ilona MATEJKO-PETERKA – Ondřej HANIČÁK – Martin JANÁK, *Spolkový život ve Slezsku*, s. 5.

² TAMTÉŽ, s. 11.

³ TAMTÉŽ, s. 10.

role. Role aktivních subjektů naplno ovlivňujících veřejné dění. Činnost spolků a jejich členů často naopak podněcovala napětí ve společnosti a před událostmi pozdních 30. let 20. století došlo k zásadnímu zlomu - vypuknutí první světové války. Ta ohlásila konec „dlouhého“ 19. století. Dopad Velké války není ve výkladu k činnosti spolků téměř vůbec akcentován. Snad jen okrajově v oddíle o spolcích vědeckých a zájmových.⁴ Dokonce ani u spolků veteránů nejsou zmapovány důsledky války na jejich dění, což je poněkud zarážející. Zvýšená koncentrace na vzájemnou koexistenci všech vybraných německých, českých a židovských spolků a častější upozorňování na pendanty by byly žádoucí.

Výklad v části B je místy značně roztroušený, např. v oddíle o spolcích dobrovolných hasičů, se střídavě mísí detailní informace k dochovaným předmětům s obecnými informacemi k politickým dějinám. Dále je uvedena vybraná regionální osobnost – Rudolf Gudrich – a poté zmíněn dopad nacionalismu na sdružení dobrovolných hasičů. Plánovaná struktura textu je zřejmá, ovšem text nedosahuje dostatečného rozsahu, aby byly patrné vzájemné souvislosti pro čtenáře, jenž není specialistou v dané oblasti. Kromě toho jsou jednotlivé oddíly části B tvořeny více než jedním autorem, což je a priori legitimní, výklad ovšem působí nekonzistentně. Obecné trendy vývoje vybraného typu spolku se čtenář dozví na začátku pasáže jednoho autora a poté znovu v pasáži dalšího. Text proto působí jako více variací na jedno téma.

Při četbě oddílu B1 *Spolčování a společnosti doby předbřeznové* překvapuje skutečnost, že o této epoše není v textu ve skutečnosti ani zmínka. Zobrazený typář filantropické společnosti a střelecký terč stejně jako text oddílu pouze předznamenávají dobu, o které měl být výklad. Menším rozčarováním pak je nepřiliš jasné spojení výkladu o zednářských společnostech se střeleckými na straně 18. Jestliže byly střelecké spolky v publikaci zařazeny k těm tradičním, pak by bylo vhodné vysvětlit zásadní proměny funkce těchto spolků v průběhu staletí.

Je pravda, že „pro obyvatele města bylo členství ve střelecké společnosti otázkou prestiže a proklamací společenského statusu.“⁵ pro konec 19. století a dobu pozdější by ovšem bylo nutné dodat, že z praktického hlediska – vojenské obrany města – již neměly střelecké spolky oproti předchozím staletím téměř žádnou funkci. K tradičním, nebo nejstarším sdružením jistě také patřily pohřební spolky. Ty měly rovněž dlouhou tradici a navazovaly na pohřební bratrstva raného novověku. Měly by proto zaujímat přední postavení ve výčtu sdružení. V publikaci je velmi užitečným oddíl o tělocvičných a sportovních spolcích. V Opavě mělo silné pozice Jahnovo turnerské hnutí. V textu by však měla být zmíněna skutečnost, že se jednalo nejen o národní hnutí, ale především antisemitské.

V oddíle o náboženských spolcích není patrný důvod zařazení Ženského dobročinného spolku („Israelitischer Frauen Wohltätig(keit)s Verein“).

Oddíl B9 *Spolky umělecké a zábavní* je pak naproti tomu možné považovat za velmi vydařený a vyzdvihnout jej. Jasná struktura s dobrou pochopitelností výkladu zanechává u čtenáře velmi dobrý dojem. Jednotlivé pasáže na sebe plynule navazují a vystavené předměty z expozice tvoří organickou součást textu. Vše přispívá ke kvalitě oddílu.

Celkový dojem z prezentovaného díla kazí určité nepřesnosti deklarovaných informací spolu s formálními nedostatky. Matoucím jsou např. biografické údaje k osobě sochaře Karla Schwerzeka. Zatímco na straně 125 je uváděn Místek jako místo narození, na straně 129 pak Frýdek. Správnou variantou je zřejmě Frýdek.⁶ Olomoucká Societas Incognitorum byla založena pravděpodobně již v roce 1746, ne 1747.⁷ Snad z nepozornosti vznikly některé jazykové prohřešky. Chybný překlad stolní společnosti jako *Ackerbaugesellschaft*, správně tedy *Tischgesellschaft*,⁸ a jiné. Životné skloňování „českého Sokola“ není vhodné. Jako překvapivý se jeví neobvyklý pojem „*spolkaření*“. Jedná se snad o analogii k pejorativnímu výrazu „politikaření“, jenž by však nebyl na místě.

⁴ TAMTÉŽ, s. 109.

⁵ Martin PELC, *Spolky a společnost v Opavě před rokem 1867*, ČSZM–B 59, 2010, s. 199–215, zde s. 207 podle I. MATEJKO-PETERKA – O. HANIČÁK – M. JANÁK, *Spolkový život ve Slezsku*, s. 56.

⁶ Viz Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Bd. 12, Wien 2001–2005, S. 53, online http://www.biographien.ac.at/oebl_12/53.pdf, citováno 23. 1. 2017.

⁷ Viz Jiří FIALA, *Pevnostní město*, in: Jindřich SCHULZ a kol.: *Dějiny Olomouce*. Sv. 1. Olomouc 2009, s. 504. Stejně tak Václav NEŠPOR, *Dějiny města Olomouce*, Olomouc 1998, s. 210.

⁸ I. MATEJKO-PETERKA – O. HANIČÁK – M. JANÁK, *Spolkový život ve Slezsku*, s. 9.

Kniha je vybavena anglickým resumé, seznamem pramenů a literatury, jmenným a místním rejstříkem.

Celkově se zdá, že v publikaci a na výstavě prezentované spolky stojí spíše ve stínu, než „ve světle dochovaných památek“. Podle koncepce knihy lze odhadnout záměr autorů. Dochované exponáty mají vyprávět příběh obyvatel, nebo minimálně příběh členů většiny spolků Slezska 19. a 20. století. V textu však prezentované exponáty v některých případech mlčí, nebo mluví nejasnou řečí.

Ivan Puš

František KOLÁŘ – Dalibor PRIX – Michal ZEZULA (eds.), *Krnov – historie, archeologie, Ostrava 2015, 407 s.*
ISBN 978-80-85034-84-4

Podtitul knihy „historie, archeologie“ by mohl navozovat představu publikace zaměřené na užší téma archeologických výzkumů, její bohatě rozvrstvený obsah však prozrazuje na první pohled, že tomu tak není. Kniha nepředkládá jen přehled o současných průzkumech v rámci Krnova, ale přetavuje získané poznatky do komplexního a detailního obrazu města v jednotlivých historických etapách. První oddíl knihy s názvem *Nástin historického vývoje Krnova* předkládá celistvý a působivý náčrt proměn města od středověku až do počátku 20. století. Mezi následujícími statěmi nalzáme příspěvky mnohem širšího a různorodějšího zaměření než jak se zdá avizovat název knihy: např. kapitolu Hany Pavelkové *Památkové hodnoty města, jejich poznání a ochrana*, která je vítaným exkurzem do teorie památkové péče, nebo historiograficky zaměřený článek *Krnov a jeho archeologický výzkum* Svatopluka Brízy, Františka Koláře a Michala Zezuly. Podstatnou částí publikace jsou fundované umělecko-historické stati, pojednávající detailně o středověkých sakrálních památkách (Dalibor Prix, František Kolář, Romana Rosová, Michal Zezula) nebo o renesančních měšťanských domech (Ondřej Haničák). Upření pozornosti na některé z dotyčných staveb je o to cennější, že dosud patřily k objektům odbornou veřejností opomíjeným, jak zdůrazňuje např. u kláštera minoritů autor textu Dalibor Prix. Zároveň tyto stati znovu zdůrazňují význam archeologických a stavebněhistorických průzkumů, přínášejících nová zjištění, která jsou často rozhodujícím impulzem k přehodnocení dosavadního bádání historiků umění. Katalogu archeologických nálezů tak v knize předchází velmi obsažná část, která by v některých ohledech mohla aspirovat na ucelenou monografii města, přinejmenším pro starší období dějin Krnova. Vytknout by snad bylo možno jisté editorské váhání ohledně tematického vymezení publikace, které čtenář mistry cítí: po úvodu, věnovaném historii města až do přelomu 19. a 20. století, se těžiště knihy přesunuje do období středověku a raného novověku, aby se pak v rámci katalogu spektrum opět časově rozšířilo (pojednány jsou např. mince z období První republiky). Tuto drobnou výhradu však lze anulovat odkazem na skutečnost, že pozornosti odborníků se zatím těšila především krnovská architektura 19. a 20. století (jak je patrné např. z drobné publikace *Historické vily Krnova* z roku 2009, z dvojdílné knihy Pavla Šopáka *Vzdálené ohlasy* z roku 2014, kde je uvedena řada krnovských budov, ale i z *Průvodce architekturou Krnova* z roku 2013, autorů Martina Strakoše, Romany Rosové a Michaely Ryškové, byť zde starší památky samozřejmě nebyly opominuty). Editoři recenzované publikace tedy citlivě podchytili právě ta témata, jež pocíťovali jako aktuální a méně zpracovaná a která také vyplývala ze stanoveného východiska – z archeologických výzkumů. Katalog architektonických fragmentů, náhrobků i zcela běžných předmětů denní potřeby, skýtá ojedinělý pohled do minulosti města. Vytyčený cíl, zmíněný na zadní straně obálky knihy, tedy: „... interpretovat tyto [archeologické] nálezy v širších kulturněhistorických souvislostech a představit čtenáři život a fungování městského organismu a jeho každodennost ve středověku a raném novověku.“, naplnili tvůrci publikace beze zbytku.

K celkovému barvitému a svěžímu dojmu, kterým kniha působí, přispívá bohatý obrazový materiál, zahrnující současnou kresebnou dokumentaci, zaměření staveb, fotografie, mapy, i archiválie od plánů, grafik až po historické fotografie. Je jen škoda, že tyto cenné ikonografické prameny mistry devalvuje materiál převzatý ze zcela jiného prostředí (např. iluminace z norimberského a lucernského rukopisu na s. 97), které s krnovskou lokalitou nijak nesouvisí – i když je zřejmé, že motivem autorů

bylo zvýšit výpravnost knihy a napomoci čtenářově představitosti. I přes tuto výhradu je však na závěr nutno znovu zdůraznit, že v recenzované publikaci se město Krnov dočkalo velmi potřebné a mimořádně zajímavé monografie.

Klára Mezihoráková

Romana ROŠOVÁ, *Razumovští a jejich stopy na Opavsku, Opava, 2015, 87 s.*
ISBN 978-80-905039-3-9

Monografie o jednotlivých šlechtických rodech, většinou v podobě sborníků, jsou v naší historické produkci časté. Národní památkový ústav s působením Pernštejnů, Rožmberků a Schwarzenberků v českých zemích spojil výroční prezentace svých pracovišť, jejím výstupem pak byly katalogy a průvodce výstav či průvodce po hmotných památkách s nimi spojených, např. *Rožmberkové. Cestovní průvodce* od Mileny Hajné. České Budějovice 2011.

Ostatně autorka anotované publikace, Romana Rosová, také působí na pracovišti památkového ústavu v Ostravě a vycházela z jeho průzkumu realizovaného již v roce 2001. Její práce v podstatě nahrazuje průvodce po hmotných památkách někdejšího ruského šlechtického rodu, na sklonku 19. století usazeného ve Slezsku. Zdejší dominium hrabat Razumovských dosud badatelsky stálo ve stínu svých sousedů, jeden čas i příbuzných, knížat Lichnovských (ovšem ti zde žili nepoměrně déle) což ilustruje pouze epizodická zmínka v projektu *Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudu a kariér šlechty Horního Slezska 15.–20. století* Ostravské univerzity v Ostravě a Univerzity Śląskiego w Katowicach z roku 2011. Tento dluh tedy Romana Rosová napravuje. Už bylo na čase, neboť historie byt' krátkého působení Razumovských na Vítkovsku v letech 1884 až 1946, kdy zde dokázali pečovat o čtyři zámky a jednu hradní památku, je opravdu úctyhodná a impozantní.

Hrabata Razumovská, která český inkolát získala až v roce 1811 a prostředky k vybudování vlastního dominia obdržela až po přiřazení se do bankéřských kruhů, zde pragmaticky zvážila své možnosti. Záleželo na prezentaci, aby se úspěšně včlenili do místní společnosti, proto dokázali dát příležitost renomovaným i začínajícím architektům (později značného věhlasu).

Romana Rosová se při své práci opírá o písemnosti Razumovských v Zemském archivu v Opavě (vychází z archivů velkostatků, archivů obcí, kde měli svůj majetek), pracuje s memorabiliemi, cituje regionální autory. Co se týče příloh, též oslovila soukromé sběratele.

Předtím, než se soustředila na příchod Razumovských na Vítkovsko, pojednává o starší rodové historii, neboť nešlo nezmínit známý příběh o povýšení ukrajinských kozáků na dvoře carevny Alžběty do šlechtického stavu více viz studie *Říšský knížecí a hraběcí titul udělený některým šlechticům Ruské říše*, Heraldická ročenka 2011, s. 108–110. Nastínila strategii ústřední osobnosti rodu, někdejšího státního úředníka, okresního hejtmána Camilla Razumovského (1852–1917) včetně životního stylu Razumovských, ekonomických aktivit pozvedajících slezské lázeňství i donátorskou činnost na Vítkovsku, v samostatné kapitole píše o starší historii jejich držav.

Ostatně cílem bylo postihnout současný stav hmotných památek pamatujících Razumovské na Vítkovsku a Opavsku (žel v případě Jánských Lázní tristní) přičemž nechybí srovnání s jejich dobovými snímky. Zde můžeme vysledovat podobnost s knihou Jiřího Junga *Julius Bühler. Architekt knížete Karla Maxe Lichnovského*, Ostrava 2011.

Zájemci o téma také jistě ocení krátký přehled dalších osudů rodu po jejich odchodu do Rakouska na podzim 1946 až do současnosti. Zde bych dále upozornila na rozhovor Vladimíra Votýpky s Marií a Andreasem Razumovskými, kde se vyjádřili k marným pokusům o zpětné navrácení majetku v České republice, začleněný do knihy *Paradoxy české šlechty*. Praha 2005.

Text Romany Rosové o historii rodu ovšem mohlo doprovodit schéma genealogického rozrodu. Naopak nadbytečná se v publikaci „Razumovští a jejich stopy na Opavsku“ může jevit úvodní kapitola pojednávající o historii Horního Víkštejna do příchodu Razumovských, snad úlitba vydavateli a obcím, které na knihu přispěly?

Celkově lze říci, že anotovaná brožura je slibným příslibem budoucího širšího rozpracování tématu a bezesporu přínosným vkladem do regionální historie.

Jaromíra Knapíková

Konference Textil v muzeu

Letošní ročník konference Textil v muzeu proběhl ve dnech 7.– 8. června 2016. Tradičně se účastníci převážně z řad muzejních konzervátorů – restaurátorů, soukromých restaurátorů, odborných pracovníků památkové péče, etnografů, historiků či kurátorů textilu sešli v přednáškovém sále Technického muzea v Brně. Již 12. ročník byl věnován problematice oděvní tvorby v průběhu 19. a 20. století s reflektováním rozdílu mezi módní a konfekční výrobou.

Na konferenci s podtitulem *Ateliérová tvorba versus sériová výroba* byla přednesena široká škála tematických příspěvků. První den konference byl rozdělen do tří přednáškových bloků. První blok byl zahájen přednáškami zaměřenými na produkci církevních oděvů. Přičemž příspěvek druhého autora Jiřího Váchy odkazoval na právě jím vydanou publikaci – *„Vzorované tkaniny 16.–18. století z chrámových sbírek Českobudějovické diecéze“*. Následující příspěvky posluchače zasvětily např. do hedvábnického průmyslu na Šumpersku nebo do fenoménu chovu housenek bource morušového v českých zemích. Ve druhém bloku byly představeny příspěvky orientované na historii tvorby gobelínů a kobereců. Zástupkyně Uměleckoprůmyslového muzea v Praze posluchačům odprezentovaly výstupy projektu *„Historické tapisérie a textil ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea v Praze – konzervace a prezentace“*, který byl podpořený z tzv. Norských fondů. Poslední blok prvního dne se nesl převážně v praktickém duchu. Dana Fagová a Veronika Šulcová z Národního muzea ve svých přednáškách nastínily nejen rizika, která s sebou přináší umístění historických oděvů do otevřeného prostoru, tzn. instalace bez vitrín, ale také možnosti samotné instalace - prezentace oděvů. Byla nám tak představena i výroba tzv. neviditelných korpusů, které byly vytvářeny pro připravovanou výstavu *„Retro“*. Taktéž následující příspěvek Libuše Dufkové z Moravského zemského muzea se zabýval problematikou prezentace textilních předmětů, resp. co se všechno s předmětem může stát při instalaci na figurínu. Autorka tedy popsala všechny aspekty případného poškození či změny struktury a tvaru textilu vlivem nesprávné a nešetrné instalace. Poslední příspěvek referoval o využití rentgenového záření při zkoumání textilu. Nastínil posluchačům pozitiva i negativa této nedestruktivní metody.

První den konference byl zakončen společenským večerem, který se konal v budově Technického muzea přímo v expozici Ulička řemesel, v hospodě U Pavlíků. Součástí večera byla i komentovaná dobová módní přehlídka ateliéru Salon první republiky.

Druhý konferenční den byl opět rozdělen do jednotlivých přednáškových bloků. Příspěvky prvního bloku vesměs mapovaly historii vlnářských firem na Brněnsku či Broumovsku. V následujícím bloku byly odpřednášeny příspěvky zaměřené na činnost a zejména vliv československé organizace Ústředí lidové a umělecké výroby. Dalšími přednáškami byl posluchačům přiblížen např. vznik, průběh a zánik vyšívačské dílny ve Rtyni v Podkrkonoší nebo tvorba samostatných švadlen v malých městech na Slovensku ve druhé polovině 20. století. Autorka posledního příspěvku posluchačům představila již proběhlou výstavu *„Vánoční nákupní šilenství před mnoha lety“*, které pořádalo Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě. Výstava byla věnována tamějším výrobcům, živnostníkům a obchodníkům z přelomu 19. a 20. století.

V průběhu konference se také konala již tradiční burza regionálních tiskovin. Bylo tak možné si prohlédnout, objednat či koupit tituly, které na setkání přivezli sami účastníci. Odpolední hodiny závěrečného dne konference pak byly vyčleněny exkurzi. Účastníci si tak mohli prohlédnout výrobní prostory textilní továrny Nové Mosilany, a. s., která je největším výrobcem vlněných tkanin v Evropě.

Martina Polomiková

Mezinárodní den archivů v archivech Zemského archivu v Opavě

Již osmý rok slaví archiváři 9. 6. Mezinárodní den archivů, který byl poprvé vyhlášen v roce 2008 jako připomínka založení Mezinárodní archivní rady při UNESCO v Paříži. K tomuto dni se archiváři snaží připravit pro zájemce a návštěvníky archivů vždy něco nového a zajímavého, čím by se mohli veřejnosti prezentovat.

Tak například v Novém Jičíně byla stejně jako v loňském roce zpřístupněna židovská synagoga, ve které jsou uloženy archivní dokumenty SOkA Nový Jičín. Zároveň umožnili archiváři ve spolupráci s Městským kulturním střediskem, kinem Květen a Muzeem Novojičínska veřejnosti zhlédnout v kině Květen projekci archivních snímků, pod názvem Filmové střípky z Novojičínska. Letošní rok se celkovým počtem tří set účastníků řadil co do návštěvnosti mezi neúspěšnější.

Olomoučtí archiváři připravili pro návštěvnickou veřejnost výstavu pod názvem Legionáři Olomoucka 1914–1920. Tato výstava byla věnovaná třem olomouckým legionářům, kteří byli členy ruské legie. Na konci války se podařilo těmto legionářům vyvážnout i z úkladů nového bolševického sovětského státu a dlouhou lodní cestou kolem světa se navrátit do vlasti. Osudy legionářů se pak v období první Československé republiky staly inspirací pro současné i budoucí generace vlastenců v jejich odhodlání bránit svou vlast před vnějším i vnitřním ohrožením. Výstava byla připravena ve spolupráci Státního okresního archivu Olomouc a Zemského archivu v Opavě – pobočka Olomouc, s Vojenským historickým archivem v Praze a s ČsOL – Jednota Olomouc.

Archiváři SOKA Opava připravili výstavu nazvanou První světová válka na Opavsku na stránkách pamětních knih. Kromě obecních, školních a farních kronik zde byly ke zhlédnutí také zajímavé fotografie, válečná korespondence, nebo ukázky válečných vyhlásek, potravinových lístků, nebo denního tisku z té doby.

V Jeseníku pojal MDA vzpomínkově, jelikož archiv slavil v letošním roce 20 let od svého vzniku. Návštěvníci vyslechli přednášku ředitelky Mgr. Bohumily Tinzové na téma Dvacet let práce Státního okresního archivu Jeseník a prohlédli si „plody“ práce archivářů, kterými jsou sborníky, autorské knihy a různé brožury. Rovněž byly vystaveny fotografie dokumentující mnohdy velice složitou a namáhavou práci archivářů a v neposlední řadě si zájemci mohli prohlédnout výstavu korespondence významných osobností.

SOKA Frýdek Místek vsadil na komentovanou prohlídku celého archivu včetně depositářů, badatelný, kde byly návštěvníkům představeny vzácné exempláře pergamenových listin a také mohli nahlédnout do konzervátorské dílny a rovněž byli seznámeni s průběhem digitalizace archiválií.

V Karviné probíhal již tradiční Den otevřených dveří. Návštěvníci, si mohli prohlédnout velkou výstavu věnovanou 60. výročí vzniku Havířova – stále nejmladšího města v naší republice. Zvláštností nebyl jen „zurčící potůček“ znázorňující řeku Lučinu s jejími chráněnými přírodními meandry, ale také vitrína se zakládací listinou města a originály insignií primátora města Havířova, který je na tuto výstavu laskavě zapůjčil. Mezi tradiční zastávky při prohlídce archivu a depositáře byl také prostor, kde archiválie prochází tzv. první záchranou, pokud jsou poškozené nebo příliš znečištěné. Novinkou byla prezentace nedávno nově spuštěné internetové aplikace Digitální archiv.

Ve všech archívech je zájem návštěvníků o možnost navštívit archiv trochu jinak než běžně pouze v badatelně, stále dost velký a stále se těší jejich pozornosti a zájmu to, co pro ně archiváři u příležitosti MDA připravují.

Irena Hajzlerová

Konference konzervátorů-restaurátorů Brno 2016

Ve dnech 13. 9.–15. 9. 2016 proběhl další ročník Konference konzervátorů-restaurátorů, letos konané v Brně na půdě kampusu Vysokého učení technického. Konference především každoročně zprostředkovává pravidelná setkání odborníků zabývajících se ochranou předmětů kulturního dědictví s důrazem na muzejní sféru. Mezi hlavní témata konference patří zejména průzkum materiálů a technologií, konzervace a restaurování, preventivní konzervace a představení nových chemicko-technologických postupů a možností při ochraně předmětů kulturního dědictví. V rámci odborných přednášek jsou prezentovány nové poznatky a vlastní zkušenosti konzervátorů-restaurátorů, technologů, chemiků a dalších oborových specialistů. Za Slezské zemské muzeum se do Brna vypravili restaurátoři Oddělení ochrany sbírkových předmětů Martin Polášek, Jana Pospíšilová a Oldřich Schejbal, který se také spolupodílel právě na jednom z příspěvků na konferenci prezentovaných.

První den konference byl rozdělen do tří přednáškových bloků zaměřených jak na oblast průzkumu památek a chemicko-technologické postupy při konzervaci a restaurování, tak i na praktické ukázky konkrétních konzervátorských a restaurátorských zásahů. Součástí každého přednáškového bloku byl také prostor na diskusi, ta z praktických důvodů proběhla v případě zájmu vždy po každém prezentovaném příspěvku a posluchači tak měli možnost aktuální odezvy na dané téma.

V rámci přednášek prvního bloku zazněly například přednášky zástupců Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, Národní galerie či Valašského muzea v přírodě týkajících se především materiálových průzkumů a průzkumů prostředků využívaných v konzervátorsko-restaurátorské praxi. Druhý přednáškový blok opanovali zástupci Národní knihovny ČR, kteří referovali o možnostech průzkumu, čištění i preventivní péče archivních a knižních materiálů. Třetí závěrečný blok byl pak zaměřen především na praktické restaurátorské ukázky. Ljuba Svobodová z Archeologického ústavu AV ČR vystoupila hned 2x, když představila problematiku aktuálních rezásahů na již v minulosti restaurované archeologické keramice a v druhém příspěvku zmínila úskalí konzervování archeologických nálezů z jantaru. Především toto prozatím poněkud opomíjené téma vyvolalo širokou diskusi, která doufejme podnítl další bádání a hledání optimálních možností. Program uzavřeli restaurátoři Historického muzea – Národního muzea s ukázkami přípravy a restaurátorského zpracování zajímavých předmětů pro nedávno proběhlou výstavu „Afghánistán: zachráněné poklady buddhismu“.

Úterní program konference byl zakončen společenským večerem spojeným se slavnostním otevřením nových expozic optiky a výpočetní techniky v Technickém muzeu Brno.

Program druhého dne konference byl rozdělen na tři části. Ráno proběhlo plenární zasedání členů Komise konzervátorů-restaurátorů AMG, následoval další blok prezentací zaměřených především na téma mikroklimatu a preventivní konzervace. Zde je potřeba zmínit mimo jiné i příspěvek našeho zástupce Oldřicha Schejbal, který připravil ve spolupráci s doc. Milošem Zapletalem ze Slezské univerzity v Opavě a který byl zaměřen právě na sledování určitých klimatických a mikroklimatických parametrů depozitáře knihovny SZM a možnosti preventivní péče o deponovaný materiál. Kolem poledne byl ještě vyčleněn menší prostor k prezentaci jednotlivých posterů, u nichž pak ten den i den následující mohly proběhnout diskuze s autory. Odpoledne bylo věnováno odborným exkurzím, v rámci nichž účastníci konference mohli navštívit vilu Tugendhat, Löw-Beerovu vilu, kasematy, bastion a depozitář na Špilberku či kostel Sv. Jakuba v Brně.

Poslední, třetí den konference byl rozdělen do dvou dopoledních bloků, přičemž první byl věnován přednáškám zaměřeným především na materiálový průzkum historických materiálů a druhý pak věnován opět spíše praktickým ukázkám konzervátorsko-restaurátorských zásahů především na kovových muzeáliích a památkách.

Konference konzervátorů-restaurátorů v Brně 2016 byla z odborného hlediska přínosná především z důvodu možnosti reflexe nových poznatků a postupů ve všech oborech, se kterými jsou pracovníci v oblasti ochrany sbírkových předmětů konfrontováni. Rovněž umožnil navázat kontakty na odborná pracoviště a konkrétní oborové specialisty. Výstupem konference je již dlouhá léta odborný recenzovaný sborník Fórum, který je pro přítomné účastníky konference vždy k dostání v rámci přihlašovacího poplatku na konferenci. Ve sborníku je tak k dispozici k dalšímu možnému prostudování většina odprezentovaných přednášek včetně doprovodné fotodokumentace.

Jana Pospíšilová

XVI. svatováclavské setkání v Jeseníku

Ve dnech 27. a 28. září roku 2016 proběhl v Jeseníku již šestnáctý ročník Svatováclavského setkání, který byl věnován tématu hudebního života na Jesenicku. Akce konané v září – muzejní výstava, vlastivědný seminář, pietní setkání v Bílé Vodě i podvečerní koncert v den státního svátku sv. Václava – byly jen vyvrcholem dlouhodobých příprav, jimž své úsilí věnovali především pracovníci Státního okresního archivu v Jeseníku a dále také, pokud se výstavy týkalo, i pracovníci Vlastivědného muzea Jesenicka.

Výstava nazvaná Hudební život Jesenicka byla veřejnosti zpřístupněna s určitým předstihem již v úterý 13. září. Vernisáž doprovodila svým koncertem na nádvoří Vodní tvrze kapela Down Beat Dixieland Band pod vedením Tomáše Cetkovského. Výstava, kterou pak bylo možné navštívit až do 13. listopadu, se svým obsahem zaměřila na vývoj hudebního života regionu od 18. století až po současnost. V začátku tak připomenula dnes již spíše pozapomenuté osobnosti skladatelů žijících právě v 18. století, a to Karla Ditterse z Dittersdorfu a Antonína Brossmanna. Zatímco Ditters proslul ve své době zvláště jako autor oper, Brossmann se věnoval komponování duchovní hudby. Rukopisy děl obou skladatelů, jinak uchovávaných v depozitářích jesenického archivu, měli návštěvníci možnost také spatřit. Z doby 18. století se pak návštěvníci přenesli do století následujícího, které přálo rozvoji hudebních a pěveckých spolků a v souvislosti s vzestupem místního lázeňství také rozvoji lázeňské hudební kultury. Nešlo při tom nezpomenout ani dva skladatele. Franze Schuberta, jehož matka pocházela ze Zlatých Hor a již byla v tomto městě péčí zdejšího pěveckého spolku odhalena pamětní deska, a dále Eduarda Schöna – Engelsberga. Tento dnes již téměř zapomenutý skladatel byl ve své době velice oblíben a mnohé jesenické pěvecké spolky se k jeho odkazu hlásily. Větší prostor byl pak věnován hudebním dějinám Jesenicka v průběhu spíše již 2. poloviny 20. století. Ať již šlo o kapely taneční či dechové hudby, koncerty populární hudby, festivaly vážné hudby nebo velmi úspěšná činnost orchestrů jesenické Základní umělecké školy. Za zmínku jistě stojí i vystavení unikátních fotografií z roku 1965, kdy se v Lázních Jeseníku předávaly ceny Zlatý slavík. Bylo to vlastně poprvé a naposled, kdy se tato ocenění předávala mimo Prahu. Současné hudební dění na Jesenicku přibližovaly textové panely umístěné ve foyer před výstavním sálem a zde nesměla chybět nejnámější a nejúspěšnější jesenická kapela Priessnitz. Výstava nabídla návštěvníkům řadu zajímavých expozic, především tedy hudebních nástrojů. Ty jsou bohužel v depozitářích jesenického muzea zastoupeny jen skromně. Muzeum se ovšem mohlo pochlubit třeba dochovanou cestovní truhlou Karla Ditterse, dále částí varhanního manuálu z dílny vidnavského varhanáře Johanna Kuttlera, funkčním orchestrionem z 19. století nebo ze stejné doby pocházejícím praporem hudebního spolku z Vidnavy. Velké díky proto náleží Expozici hudebních nástrojů v Ostružné a Vlastivědnému muzeu v Olomouci za laskavé půjčení hudebních nástrojů. Ukázky žesťových a dechových nástrojů a také kostýmy Oškerovy dechovky ochotně zapůjčil její kapelník Josef Oškera.

V úterý 27. září se pak v Zimní zahradě Priessnitzova sanatoria v lázních konal vlastivědný seminář. V jeho dvou blocích zazněly mnohé zajímavé příspěvky, které pak byly v celém svém rozsahu spolu s dalšími otištěny ve svatováclavském sborníku, jehož vydání bylo připraveno již v předstihu před konáním semináře.

Seminář uvedla krátkým projevem ředitelka jesenického archivu Mgr. Bohumila Tinzová, poté promluvila i místostarostka města Jeseník Mgr. Zdeňka Blišťanová. Začátek semináře byl rovněž uveden malým kytarovým koncertem vyučujícího Mgr. Tomáše Dvořáka a jeho malého žáčka ze Základní umělecké školy Jeseník. Poté již následovaly jednotlivé referáty. Obecně pojaté hudební dějiny Slezska představil docent ostravské univerzity Karel Boženek. Dále byla připomenuta bohatá hudební činnost piaristické koleje v Bílé Vodě, která je spojena zejména s osobností skladatele Antonína Brossmanna. Výzkumu tohoto tématu věnovala značné úsilí a s jeho výsledky účastníky semináře seznámila dr. Zuzana Ronck. Následující dva referáty byly věnovány výrobcům varhan. Johanna Kuttlera z Vidnavy představil organolog Ostravsko-opavské diecéze Jiří Krátký a s působením varhanářské firmy Rieger v oblasti Jesenicka seznámil účastníky semináře dr. Petr Lyko. Poslední referát prvního bloku přednesený ing. Milanem Palákem byl věnován osobnosti skladatele Eduarda Schöna – Engelsberga.

Po krátké pauze následoval druhý blok, v němž byly prezentovány referáty představující vývoj některých hudebních akcí na Jesenicku. Paní Věra Lejsková tak zavzpomínala na počátky Schubertovy mezinárodní soutěže pro klavírní dua konané v Jeseníku a nemohla přitom opomenout ani osobnost jednoho ze zakladatelů soutěže Antonína Složila. Dále o vývoji Brossmannova festivalu v Bílé Vodě promluvily jeho organizátorky Mgr. Magdalena Králová a Ludmila Jahodová. Druhý blok a vlastně i celý seminář uzavřel Mgr. Květoslav Growka krátkým referátem o předávání cen Zlatý slavík za rok 1964, které se na jaře roku 1965 konalo v Lázních Jeseník. Posluchačům zároveň představil unikátní snímky tehdejších hvězd hudebního nebe pořízené během jejich zdejšího pobytu. Po obědové pauze následovala pro účastníky semináře komentovaná prohlídka výše zmíněné výstavy ve Vodní tvrzi.

Ve středu 28. září, v den státní svátku sv. Václava a zároveň v Den české státnosti se konalo v Bílé Vodě pietní setkání na zdejším hřbitově, jímž se připomíná násilná internace řádových sester v této obci. Poslední akcí svatováclavského setkání pak byl podvečerní koncert duchovní hudby komorního ansámblu Ad libitum ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Jeseníku. Soubor pod vedením Marty Juríkové odehrál nádherné skladby řady skladatelů, mezi nimiž nechyběl ani Antonín Brossmann. Koncertem tak byl šestnáctý ročník svatováclavského setkání důstojně uzavřen.

Michaela Kollerová

Výstava Spolkový život ve Slezsku, 21. 9. 2016 – 24. 2. 2017, Slezské zemské muzeum, Historická výstavní budova

Spolkům a spolčování je v posledních dvou dekadách po právu věnována zvýšená pozornost jak ze strany badatelů působících primárně v akademické sféře, tak praktiků činných v institucích muzejního či galerijního charakteru. Vzhledem k pozvolné resuscitaci občanského života na počátku 90. let minulého století, která mimo jiné zapřičinila též vzednutí aktivit souvisejících se spolkovou činností, je tato skutečnost o to méně překvapivá. Význam, který je svobodě spolčování a iniciativě ze strany občanů demokratickou společností přikládán, dokládají také aktuální legislativní úpravy.

Dosavadní stupeň poznání spolkového života ve Slezsku se v návaznosti na obdobné výstavní projekty regionálních muzeí (zmiňme například dříve realizované analogické výstavy muzeí v Bruntále, Jeseníku, či již moravském Šumperku) pokouší muzejními prostředky prezentovat výstava Slezského zemského muzea *Spolkový život ve Slezsku*, za níž stojí mimo pisatele zprávy také další kurátor pořádající instituce – Martin Janák. Pestrá škála různě zaměřených spolků je v rámci výstavního prostoru přehledně rozčleněna dle obecně užívané spolkové typologie. Pozornost je věnována jak spolkům místním, tak nadregionálním, ve sledované oblasti ovšem vykazujícím významnou aktivitu. Z hlediska prezentovaných artefaktů a témat pak má návštěvník šanci seznámit se s materiálem pro spolky skutečně charakteristickým ať již to jsou spolkové místnosti, stejnokroje, odznaky, prapory či spolkové kroniky, skupinové fotografie anebo tabla. Na výstavě jsou předvedeny nejen prostředky vnější identifikace členů jednotlivých sdružení či kultivace souvztažné historické paměti, ale také kulturní a hospodářské události, tiskoviny nebo další monumenty, které byly z popudu a za finanční podpory jednotlivých spolků pořádány či zhotoveny.

Zájemci si mohou v příslušných souvislostech a významových celcích prohlédnout exponáty související s recesistickým spolkem Schlaraffia (ten byl v regionu nejen aktivní, ale z činnosti jeho opavské pobočky se zachoval v celorepublikovém měřítku velmi hodnotný a doposud badatelsky ne plně využitý spolkový archiv), stolními a kuřáckými společnostmi, pěveckými a divadelními spolky, feriálními sdruženími a studentskými buršenshafty, spolky tělocvičnými a turistickými, řemeslnickými, náboženskými či národně obrannými; opomenuty nemohou být ani spolky dobrovolných hasičů, vojenských vysloužilců či spolky střelecké. Podstatnou částí výstavy je také appendix věnovaný činnosti Matice Slezské, která byla jakožto Matice opavská založena v roce 1877. Příslušný oddíl spolu s plánovaným workshopem tedy přispěje k oslavám 140. výročí založení tohoto regionálně významného spolku. V neposlední řadě připomeňme, že řada exponátů, z nichž jsou mnohé v Opavě vystaveny vůbec poprvé, je jak odborné, tak laické veřejnosti představena rovněž v kritickém katalogu, který byl v souvislosti s výstavou publikován. Závěrem pouze za autorský kolektiv vyjádřeme naději, že aktuální výstavní počín vhodně doplní aktuální bádání, rozhojní stávající poznání a poukáže na další oblasti, jimž by mohla být dopřána pozornost nejen z hlediska historiografie dané problematiky, ale také kulturněhistoricky zaměřené muzejní prezentace.

Ondřej Haničák

Městský archivář Wolfgang Wann

Před 40 lety, dne 8. prosince 1976, zemřel ve Würzburgu opavský městský archivář Wolfgang Wann. Ačkoli městský archiv v Opavě existoval v letech 1907–1945, byl Wann vlastně jeho jediným skutečným archivářem, a to mezi roky 1932 až 1942. Archiv tvořil nedílnou součást městského muzea, které bylo založeno v roce 1896 a původně sídlilo na Rybím trhu. V roce 1902 získalo muzeum v budově věže Hláška na Horním náměstí nově zařízené prostory, kde měl městský archiv svou oddělenou místnost.

Až do roku 1930 stál archiv vždy ve stínu muzea, což bylo logické i s ohledem na význam městské expozice, která se neustále rozrůstala a také byla náležitě prezentována. Ve 20. letech získalo muzeum značnou oporu v osobě bývalého opavského purkmistra Walthera Kudlicha, který mu zasvětil závěr svého života. Vedl je od roku 1921 až do své smrti v roce 1930.

Po Kudlichově skonu nastalo období, kdy městská rada dlouho a složitě hledala vhodného nástupce. Zatímco Kudlich se muzeu věnoval v podstatě jako nadšený amatér, za nových podmínek se měl stát vedoucím muzea i archivu vzdělaný historik nebo muzejník. V září 1930 proběhl první konkurz na místo vedoucího městského muzea a archivu, avšak vhodná osoba nebyla vybrána. Druhý konkurz se konal teprve v lednu 1932. Převahou jediného hlasu zvítězil Wolfgang Wann, jenž se neúspěšně o místo ucházel již v předchozím výběrovém řízení. Na místo nastoupil 1. května 1932 a zastával tuto funkci do poloviny září 1942, kdy přešel do opavského říšského archivu. Závěrečná válečná léta

městský archiv spravoval penzionovaný vládní rada Josef Nirtl, jenž měl pro tuto funkci jako amatérský historik a genealog dobré předpoklady. Po druhé světové válce již archiv ani muzeum nebyly obnoveny a Hláška se stala sídlem národního výboru namísto zničené radnice.

Wolfgang Wann se narodil v Brně 13. března 1903 v rodině středoškolského učitele. Otec Paul Wann získal ve 20. letech 20. století místo na opavské reálce a v době první republiky patřil k německé intelektuální elitě ve městě a aktivně se podílel na zdejších kulturním životě. Wolfgang vystudoval historii a germanistiku na pražské německé univerzitě. Ačkoli neměl speciální archivní vzdělání, neboť pražská archivní škola v té době ještě nebyla otevřena pro německé uchazeče, zúčastnil se archivních kurzů, které německá univerzita pro své studenty organizovala. Pro místo archiváře měl proto optimální předpoklad. Byl z renomované opavské rodiny a disponoval patřičným vzděláním a rovněž svým věkem skýtal záruku, že nebude pouze provizorním řešením.

Po Wannově nástupu do čela městského archivu a muzea došlo k proměně pojetí obou institucí, které spojovala jedna vedoucí osoba. Až dosud v pozadí stojící městský archiv se změnil z pouhého depozitáře archiválií v badatelské místo, kde bylo možné studovat písemnosti k dějinám Opavy a Slezska. Sám městský archivář byl nejen správcem svěřeného materiálu, ale jako badatel zahájil výzkum, který město také finančně podpořilo. V srpnu 1933 byl Wann vyslán na 14denní badatelský pobyt na zámek v tehdy německém městě Fürstenstein (dnes Książ u Wałbrzychu v Polsku), jehož knihovna ukrývala významný pramen k opavským dějinám, totiž kroniku ze 16. století. Byla obtížně přístupná pro badatele a z opavských historiků z ní čerpal na počátku 20. století např. Josef Zukal. Wann získal povolení ke studiu kroniky, ale pouze formou výpisků. Nebylo mu umožněno pořídit fotokopie, což bylo osudové, neboť od závěru druhé světové války je tato kronika, stejně jako značná část zámecké knihovny, považovaná za ztracenou nebo zničenou. Wolfgang Wann byl tedy posledním historikem, který měl možnost s tímto pramenem pracovat. Bohužel také jeho výpisky z kroniky jsou dnes ztracené a zřejmě padly za oběť válečným událostem v Opavě.

Výsledky svých bádání alespoň uveřejňoval ve 30. letech v populárně laděných novinových článcích a prezentace dějin města byla pro magistrát pádným důkazem pro každoroční finanční podporu dalších Wannových badatelských cest mimo region. Kromě toho se městský archivář snažil propagovat i archivní práci. Jako zřejmě vůbec první odborník prezentoval toto téma v Opavě veřejně, když v listopadu 1933 v sále hotelu Slezský dvůr na Masarykově ulici uspořádal přednáškový večer s besedou na téma „Co je to archiv?“.

Při shromažďování materiálů k historii Opavy a Opavska se Wann seznámil s vídeňským archivářem Walterem Latzke, který často navštěvoval opavské archivy, a to nejen městský, ale také slezský zemský archiv, sídlící na Dolním náměstí. Nepochybně ambicióznější Latzke měl několik plánů na historické práce a nabídl Wannovi spolupráci v autorském kolektivu. Kolegiálně mu zajistil výpisky z listináře dolnosaského města Hameln a nasměroval jej k tématu budoucího doktorátu. Wann se zajímal o známou pověst o krysaři, který svou píšťalou osvobodil obyvatele středověkého města od krys, ale poté, co mu za to odmítli zaplatit, stejným způsobem odvedl z města jejich děti. Wann hodlal pověst prozkoumat v souvislosti s německou kolonizací českých zemí. Práce na doktorátu, stejně jako Latzkeho velkorysé plány publikací k historii Opavy a Opavska však nebyly v meziválečné době dokončeny, snad i z důvodu vyhrocené politické situace.

Na podzim 1938 se Opava stala centrem tzv. východních Sudet, jednoho z vládních obvodů říšské župy Sudety. Došlo rovněž ke změnám v opavských archivech. Walter Latzke byl pověřen vybudováním říšského archivu v Opavě, jehož sídlo se nacházelo v bývalém minoritském klášteře u kostela sv. Ducha. Pro jedno ze systemizovaných míst odborných archivářů počítal s Wolfgangem Wannem. Wannovo setrvání v městském archivu bylo ze strany vedení města chápáno jako velmi přínosné, proto se mu podařilo teprve v roce 1942 získat místo třetího archiváře v říšském archivu, načež byl vyvázan ze služeb městské samosprávy. O jeho politické způsobilosti v nových poměrech nebylo pochyb. Jako člen Sudetoněmecké strany mohl počítat s přijetím rovněž do NSDAP, což se skutečnilo hned v první vlně v listopadu 1938. V únoru 1939 byl Wann navržen na udělení medaile za zásluhy o připojení Sudet k Německu (Die Medaille zur Erinnerung an den 1. Oktober 1938) za podporu sudetoněmeckého hnutí v době existence Československa.

Po odchodu z městského archivu se Wannova práce soustředila převážně na různá válečná opatření a faktické archivní práci se věnovat nemohl. Během celé války byl v aktivní vojenské službě, byť ji vykonával převážně v Opavě. Závěr války jej zastihl v Horním Bavorsku, kde byl do června 1946

v americkém zajateckém táboře. Rodina byla v roce 1946 odsunuta rovněž do Bavorska. Wann získal nové působiště v bavorském archivnictví. Ještě předtím byl v procesu denacifikace zařazen do skupiny „přívrženec“, protože sice byl členem nacistické strany, ale nezastával žádnou vedoucí politickou funkci. To mu usnadnilo získání místa archiváře v Bavorském hlavním státním archivu, zpočátku v Mnichově a od roku 1952 ve Würzburgu, kam se s rodinou přestěhoval. Na zdejší univerzitě v roce 1949 dokončil i doktorskou práci na téma krysaře z Hameln, v níž naznačil možnost, že vyhnaní obyvatelé městečka se ve 13. století usadili na Moravě. Uveřejnění práce s názvem „Řešení pověsti o Krysaři z Hameln“ přinesla Wannovi určitou proslulost a dodnes je známější více jako historik, než jako archivář.

Kromě několika kratších prací k tématu středověké kolonizace spolupracoval Wann v 50. a 60. letech na publikacích německých vysídlelců s historickou tematikou. V roce 1965 byl penzionován s titulem vrchního vládního archivního rady.

V historii opavského a slezského archivnictví zaujímá Wolfgang Wann místo jako jediný skutečný archivář města Opavy. Jeho zásluhou se stal městský archiv ve 30. letech významným lokálním badatelským centrem a také Wannova publikační činnost z předválečné doby představuje dodnes cennou informační základnu zejména pro středověké a raně novověké dějiny Opavy a Opavska. A proto stojí za to si Wannovo jméno připomínat nejen z důvodu výročí jeho úmrtí.

Zdeněk Kravar

